

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halkbilimi Anabilim Dalı

**KÜÇÜK GRUPLARDA MESLEK FOLKLORU BAĞLAMINDA İP-
YULAR YAPIMCILIĞI: ÜNYE ÖRNEĞİ**

Feride KARAMAHMUTOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KUÇUK GRUPLARDA MESLEK FOLKLORU BAĞLAMINDA İP-YULAR YAPIMCILIĞI:
ÜNİYE ÖRNEĞİ

Feride KARAMAHMUTOĞLU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Halkbilimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 202

KABUL VE ONAY

Feride KARAMAHMUTOĞLU tarafından hazırlanan "Küçük Gruplarda Meslek Folkloru Bağlamında İp-Yular Yapımcılığı: Ünye Örneği" başlıklı bu çalışma, 03.06.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Danışman)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

Bu tez çalışmasında Sayın (Unvanı, Adı ve Soyadı) Ortak Danışman olarak görev almıştır.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

.././2024

Feride KARMAHMUTOĞLU

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezele ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

[İmza]

Feride KARMAHMUTOĞLU

TEŞEKKÜR

“Küçük Gruplarda Meslek Folkloru Bağlamında İp-Yular Yapımcılığı: Ünye Örneği” adlı bu çalışmamda engin bilgi birikimi ve fikirleriyle bana yol gösteren, çalışmam boyunca bana son derece sabır ve hoşgörüsüyle yaklaşarak eksiklerimin farkına varmamı sağlayan ve düzeltmemde ufkumu açan görüşleriyle beni destekleyen danışman hocam Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI’ ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez savunma sınavıma jüri üyesi olarak değerli zamanlarını ayırarak katılan ve çalışmama görüş ve önerileriyle katkı sağlayan sayın Prof. Dr. Ali YAKICI ve Sayın Doç. Dr. Şirin YILMAZ hocama sonsuz teşekkür ederim.

Lisans eğitimimin ilk yıllarından itibaren bugün geldiğim süreç boyunca derslerinden en faydalı şekilde istifade ettiğim ve akademik gelişmemde çok büyük emekleri olan kıymetli hocalarım sayın Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU’na; Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN’a; Prof. Dr. Gülin ÖĞÜT EKER’e; Prof. Dr. Nebi Özdemir’e; Doç. Dr. Zehra KADERLİ’ ye; Doç. Dr. Pınar KARATAŞ’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam esnasında karşılaştığım sorunları çözmemde yardım ve desteklerini esirgemeyen Araş. Gör. Yiğit ATEŞGÜL ve Araş. Gör. Doğan Bekir BİLGE’ ye de çok teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca verdikleri her türlü destek ve gösterdikleri ilgi ile beni mutlu eden eşim Yavuz ve oğullarım Akın ile Burak Kaan KARAMAHMUTOĞLU’na, evlerini açarak çalışmama destek veren kardeşlerim Nihat ve Yeliz KAARAMAHMUTOĞLU’na, sahada bulunduğum süre boyunca çalışmalarına katkı sağlayan ve destek veren ip-yular yapımcısı ailelerine ve Ünye halkına, çalışmada karşılaştığım teknik sorunları büyük bir sabırla öğreterek gidermeme yardımcı olan kızlarım İpek ÖZDEMİR ve Egenur FERATLAR’a çok teşekkür ederim. Son olarak çalışmalarımnda her zaman arkamda duran ve destekleyen annem ve kardeşlerime minnettirim.

ÖZET

KARAMAHMUTOĞLU Feride. *Küçük Gruplarda Meslek Folkloru Bağlamında İp-Yular Yapımcılığı; Ünye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.*

Bireysel ya da grup olarak icra edilebilen, eğitim, bilgi, beceri gerektiren, mal ve hizmet üreterek gelir elde edilmesini sağlayan olgu, meslek olarak adlandırılır. Kurallarının ait olduğu toplumca belirlenerek icra edilmesi açısından meslek, insanlar için oldukça önem arz etmektedir. Mesleki halk gruplarının bir etkinliği olarak görülen meslek folkloru, halkbilimi çalışma alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın konusunu, Ordu ili Ünye ilçesinde küçük grup olarak tanımlanan ve geleneksel yolla ip-yular yapımcılığını sürdüren ailelerin, icra ettikleri ip-yular yapımcılığı mesleği, kendine özgü geleneksel ifadeleri, kültürel yaratma süreçleri, icra ortamları ve icracıları çerçevesinde mesleki halk hayatları içerisinde ortaya koydukları folklorik unsurlarının incelenmesi oluşturmaktadır. Mesleğin ve icracılarının geçmişten günümüze gelinen süreçte ne gibi değişim ve dönüşümler geçirdiği ve mesleğin geleceği açısından nasıl bir konuma gireceği gibi meslek folkloruna etki eden öğelerin tespit edilmesi için Ünye’de ikamet eden ve etmeyen meslekle ilgili kaynak kişilerle görüşülerek bilgiler derlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada alan araştırmasına dayalı halkbilimi teori ve yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Ünye ilçesinin tarihi, fiziki çevresi, kültürel yapısı ve ekonomik durumu anlatılmış ve çalışma alanı tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde çalışmaya konu olan kavramlar, terimler ve tanımlar araştırmanın daha iyi anlaşılması amacıyla belirtilmiştir. Dördüncü bölümde, ip-yular üretiminde görülen geleneksel yöntemler, ip-yular yapımında kullanılan hammadde, araç gereçler ve yapım teknikleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Beşinci bölümde, kaynak kişilerden görüşme ve gözlem yoluyla derlenen, mesleğin geleneksel icra ortamları, icracıları ve işlevleri ile ilgili bilgiler, geçmişten günümüze olacak şekilde ele alınmıştır. Sonuç bölümünde çalışma sahasından elde edilen bilgiler ışığında mesleğin ve icracıların halihazırdaki durumu değerlendirilmiş ve gelecekteki durumuna yönelik tavsiye ve önerilerde bulunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELER

Meslek folkloru, Grup folkloru, Aile Folkloru, İp-yular yapımcılığı, Halk hayatı, Ünye.

ABSTRACT

KARAMAHMUTOĞLU Feride, *Rope and Halter Making in Small Groups in the Context of Occupational Folklore: The Example of Ünye*, Masters Thesis, Ankara, 2024.

A profession can be performed individually or as a group, requires education, knowledge and skills, and provides income by producing goods or services. Professions are very important for people in terms of its rules being determined and practiced by the society it belongs to. Occupational folklore, which is seen as an activity of professional folk groups, stands out as one of the research areas of folklore. In this context, the subject of this study is the rope-halter making profession, which is defined as a small group in Ünye district of Ordu province. This study constitutes the examination of the folkloric elements that the families who continue to produce rope and halter in the traditional way include; within the framework of their unique traditional expressions, cultural creation processes, performance environments and performers, within their professional folk lives. In order to determine the elements that affect the folklore of the profession, such as what changes and transformations the profession and its practitioners have undergone from past to present and what position the profession will be in terms of its future, information has been compiled by interviewing resources about the profession who reside in Ünye and those who do not. In the study, folklore theories and methods based on field research were used. In the first part, information was given about the subject, purpose, method and importance of the research. In the second part the history, physical environment, cultural structure and economic situation of Ünye district are explained and the study area is introduced. In the third chapter, the concepts, terms and definitions that are the subject of the study are explained in order to better understand the research. In the fourth chapter, information about the traditional methods, the raw materials, tools and construction techniques used in rope-halter production is given. In the fifth chapter, information about the traditional performance environments, performers and functions of the profession, compiled from source people through interviews and observations, is discussed from past to present. In the conclusion section, the current situation of the profession and its practitioners was evaluated in the light of the information obtained from the study field and recommendations and suggestions were made for the future situation.

Keywords

Occupational folklore, Group folklore, Family folklore, Rope-Halter making, Folk life, Ünye.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	viii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM:ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE ÖNEMİ	4
1.1 ARAŞTIRMANIN AMACI	4
1.2 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	4
1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
2. BÖLÜM:ÜNYE İLÇESİNİN FİZİKİ, TARİHİ, KÜLTÜREL VE	
EKONOMİK YAPISI.....	6
2.1. FİZİKİ ÇEVRE	6
2.1.1. Yeryüzü Şekilleri	8
2.1.2. Dağlar ve Tepeler.....	9
2.1.2.1. Doğu Karadeniz Dağları.....	9
2.1.2.2. Canik Dağları	9
2.1.2.3. Tepeler.....	10
2.1.3. Akarsular	11
2.1.4. Yeraltı ve Yerüstü Zenginlikleri	12
2.1.5. İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü	13
2.1.6.Tarım ve Hayvancılık.....	14
2.2. TARİHİ VE SOSYAL ÇEVRE	15
2.2.1. Tarihi Çevre	15

2.2.1.1. Türk Yerleşimi ve Sonrası.....	16
2.2.1.2. Nüfus Yapısı.....	17
2.2.2.3 Sosyal Çevre.....	18
2.2.2.1. Kültürel Yapı.....	20
2.2.2.2. Ekonomik Yapı.....	21
3. BÖLÜM:KAVRAMLAR, TERİMLER, TANIMLAR	23
3.1. HALK VE HALK GRUPLARI.....	24
3.2. GRUP VE KÜÇÜK GRUP	27
3.3. AİLE FOLKLORU.....	31
3.4. MESLEK FOLKLORU	34
4.BÖLÜM:İP-YULAR ÜRETİMİNDE GELENEKSEL YÖNTEMLER (İP-YULAR YAPIMINDA KULLANILAN HAMMADDE, ARAÇ GEREÇLER VE YAPIM TEKNİKLERİ)	37
4.1.BİTKİSEL KAYNAKLI HAMMADDE OLARAK KENEVİR (KENDİR) BİTKİSİ	37
4.1.1 Kenevir Bitkisinin Anadolu Sahasında Tarihi Gelişimi.....	39
4.1.2 Kenevir Bitkisinin Özellikleri.....	45
4.1.3. Kendir (Kenevir) Bitkisinin Elde Edilmesi ve Kullanımı.....	47
4.1.4. Ünye İlçesinde Geleneksel Yöntemle Üretilen İp ve Ürünleri	53
4. 2. ENDÜSTRİYEL KAYNAKLI HAMMADDE OLARAK NAYLON İP KULLANIMI	55
4.3. İP-YULAR YAPIMINDA KULLANILAN ARAÇ GEREÇLER.....	58
4.3.1. Çıkrık	60
4.3.2. Çengel	61
4.3.3. Balya	61
4.3.4. Sırık.....	62
4.3.5. Tarak	63

4.3.6. Gedal	63
4.3.7. Değnek	63
4.3.8. Makara.....	63
4.3.9. Kalıp.....	64
4.3.10. Doli.....	64
4.3.11. Doli Kazıkları.....	65
4.3.12. Paçavra	65
4.3.13. Su Saksıları	65
4.3.14. Palaska	65
4.3.15. Yılarga.....	66
4.3.16. Çıma	66
4.3.17. Sandıra (dörtlük)	66
4.3.18. Kiriş.....	67
4.3.19. Sandra Demiri	67
4.3.20. Pusula	67
4.4. İP-YULAR YAPIM TEKNİĞİ.....	68
4.4.1. Yular Sapı Yapımı.....	72
4.4.2. Yular Başlığı Hazırlama.....	73
4.5. ÜNYE YÖRESİNDE İP-YULAR YAPIMIYLA İLGİLİ EKONOMİK ETKİNLİKLER VE İŞLEVLERİ	74
5.BÖLÜM:GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELENEĞİN İCRA ORTAMLARI, İCRACILARI VE İŞLEVLERİ.....	85
5.1. İCRA ORTAMLARI.....	89
5.1.1. Sahil Şeridi	89
5.1.2. Tersane	91
5.1.3. Ev altı/yanı işleme tezgâhı	95

5.2. İCRACILAR.....	97
5.2.1. Yılmaz İpçioğlu.....	104
5.2.2. Mehmet Kösecioğlu	106
5.2.3. Nahit Karamahmutoğlu.....	109
5.3. SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK İŞLEVLERİ	111
5.3.1 Yerel Kültürün Sürekliliği İşlevi.....	111
5.3.1.1 Mahalle Kültürü	112
5.3.1.2 Geçiş Dönemleri.....	115
5.3.1.3 Nazar İnançlı	118
SONUÇ.....	130
KAYNAKÇA	132
EK 1. RESİMLER.....	142
EK-2 ORİJİNALLİK RAPORU.....	146
EK 2. ETİK KURUL/KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU.....	148

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Türkiye Haritasında Ünye	6
Görsel 2. Ünye Fiziki Haritası	7
Görsel 3. Ünye Görüntüsü (Ünye Kaymakamlığı, Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023)	7
Görsel 4. Tarlada kenevir (kendir) bitkisi	37
Görsel 5. Kenevir bitkisinin tohumu çedene	38
Görsel 6. Kenevir Bitkisi	39
Görsel 7. Türkiye’de kenevir bitkisi izinli ekim alanları haritası	45
Görsel 8. Kendir lifi	49
Görsel 9. Kenevir Lifinden Üretilmiş Rize Feretikosu ve Bitlis Hariği	50
Görsel 10. Kenevir lifi ürünleri.....	51
Görsel 11. Seyitömer höyüğü kazılarında bulunan urgan parçası	52
Görsel 12. Orta Cami önünde kendir pazarı	52
Görsel 13. İp çeşitlerinden urgan	54
Görsel 14. Yular sapı ve Yular başlığı (.....	55
Görsel 15. Naylon iplik balyaları ve bunlardan üretilmiş yularlar	56
Görsel 16. Çıkrık ve çıkrık sapı	60
Görsel 17. Çengel ve çeşitleri	61
Görsel 18. Kendir balyası	62
Görsel 19. Sırıktta kendir lifi taşıyan ustalar	62
Görsel 20. Mehmet Kösecioğlu’na ait kalıplar	64
Görsel 21. Sandra ve sandranın sabitlendiği kazık	66
Görsel 22. Pusula	68
Görsel 23. Mehmet ustanın yular başlığı bağlama şekilleri.....	73
Görsel 24. Yapımı tamamlanmış yularlar	74
Görsel 25. Ünye’de Pazar Yeri	75

Görsel 26. İp-yular yapım ustası Yılmaz İpçioğlu'nun pazar sergisi	76
Görsel 27. İpçi Şükrü olarak bilinen ip ustası Şükrü Karamahmutoğlu'nun oğlu Nihat Karamahmutoğlu tarafından işletilen nalburiye dükkânı	84
Görsel 28. Mehmet Kösecioğlu'na ait eski tersaneden bir bölüm	91
Görsel 30. Yılmaz ve Tenzile İpçioğlu evinin yanında ip bükerken	96
Görsel 31. Ev yanında ip bükten ustalar	96
Görsel 32. Usta Yılmaz İpçioğlu'nun kendir hammaddesinden ürettiği urganlar (Feride Karamahmutoğlu arşivi	104
Görsel 33. Yılmaz İpçioğlu ve eşi Tenzile Hanım için ip keserken	105
Görsel 34. Mehmet Kösecioğlu	106
Görsel 35. İp-yular yapım ustası Mehmet Kösecioğlu tersanede yular başlığı bağlarken	108
Görsel 36. Hayvanlara bağlanmak için üretilmiş nazar boncukları	119
Görsel 37. Mehmet Kösecioğlu'nun çalıştığı tersanenin giriş kapsamında bulunan Besmele yazısı... ..	119

GİRİŞ

Günümüzde, içerdiği anlamının dışında, toplumun çoğu kesimi tarafından yanlış kullanımının yol açtığı anlamlandırılmasından dolayı “ folkloristik “terimi ile de ifade edilen Halkbilimi disiplini, sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji, siyaset bilimi, ekonomi vb. gibi ilk ortaya çıktıkları dönem itibarıyla felsefe içerisinde yer alan ve tarihi bir gelişim neticesinde Aydınlanma çağı ile birlikte ayrı birer disiplin olarak özerklik kazanan sosyal ve beşerî disiplinlerden biridir.

Halkbilimi beşerî ve sosyal bilimdir. Bunun yanı sıra Halkbilimi aynı zamanda bir davranış bilimidir (Çobanoğlu, 2015: 19). Simon Bronner (1984: 251) folkloru, “öğrenilmiş sembolik davranış” olarak tanımlamış ve davranış biliminin ana prensibi olan “insan düşüncesi ve eylemi” açısından çalışılmasıyla sistematik olarak analiz edilebileceğini ifade etmiştir. Halkbilimi bu yönüyle çalışma malzemesi olan insanı ve davranışlarını, gelenek, görenek ve kültürlerini çalışarak onu anlamayı ve hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmayı amaçlamakta, ifade edilen konuların tahlilinde başvurulabilecek oldukça önemli bir sosyal bilim kimliğini taşımaktadır. Böylece halkbilimi, yukarıda bahsedilen birçok sosyal ve beşerî bilimlerin öğretisi, alan ve yöntemleri üzerinde birleşebilmekte ve çoğunlukla da kesiştiği bir kavşak konumunda olmaktadır. Ayrıca günümüzde geleneksel noktada sosyal ve beşerî disiplinler, çeşitli yönlerden ortaya çıkan çatışmalarının yerini, iki yüz yıllık bir aradan sonra disiplinler arası çalışmalara bırakmıştır (Çobanoğlu, 2015: 20). Tarihsel ve sosyal gelişmeler ışığında ortaya çıkan ve zaman içinde bağımsız bir disipline dönüşen, temelinde insan davranış, duygu, düşünce, maddi ve manevi yaratmalarını inceleyen halkbilimi, günümüzde önemli bir bilim dalı olma özelliğini korumaktadır. Halkbilimi disiplini, özellikle geçmişten günümüze değişime uğrayarak gelen yeni halk ve folklor tanımlarıyla yeni açılımlar ortaya koymuştur. Bu açılımlarının bir sonucu olarak halkbilimi çalışma kadrosu içerisinde, grup ve küçük gruplar olarak ele alınan küçük halk gruplarının meslek folkloru, aile folkloru, küçük grup folkloru üzerine yapılan çalışmalar dahil edilmiştir.

Tez konusu olarak “Küçük Gruplarda Meslek Folkloru Bağlamında İp- Yular Yapımcılığı: Ünye Örneği” adlı çalışma, bahsedilen halkbilimi çalışma kadroları

çerçevesinde ele alınmıştır. Bu çalışma için Ordu ili, Ünye ilçesinde alan araştırması yapılmıştır. Halkbilimi araştırma yöntemlerinden katılımlı ve katılımsız gözlem yöntemi ile mesleği icra eden ailelerin folklorik unsurları tespit edilerek kısa sürede yazıya geçirilerek veriler tespit edilmiştir. Çalışma nitel verilerle ele alınmıştır. Görüşmeler, aile üyeleriyle yüz yüze ve ses kayıtları alınacak şekilde yapılmıştır. Kaynak kişilerden veriler, ses kayıt cihazıyla kaydedilerek, çözümlemesi yapılmıştır. Veriler, çalışmanın taslağına göre belirlenen alt başlıklar altında sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçları tartışmaya açık olarak sunulmuştur.

Yeni halk tanımına ve ona bağlı olarak tanımlanan yeni folklor tanımı çerçevesinde küçük grup olarak ele alınan, geleneksel yöntemlere dayalı el emeği ve kol gücü ile basit el aletleri kullanılarak üretimi yapılan ip- yular yapımcılığını sürdüren ailelerin, müşterek bir faktör olarak bahsedilen ip- yular yapımcılığı meslekleri çerçevesinde geleneksel mesleki unsurlar taşıyan bir folklor oluşturdukları görülmüştür. İp yular yapımcılığı geleneksel özellikler gösteren bir yapıda Ünye merkezde geçmişten günümüze ulaşabilmiş nadir mesleklerden biridir. Mesleki bilginin kuşaktan kuşağa geleneksel aktarımı, bu mesleği babadan, dededen devralarak sürdüren aileler eliyle gerçekleşmiştir. Mesleğin icrasında genel olarak tüm aile üyelerinin üretimde görev aldığı, katkı sağladığı görülmektedir. Bu yönüyle ip- yular yapımcılığı mesleği, aile mesleği olarak ifade edilmektedir. Ailelerin gündelik hayatlarının en önemli kesimini mesleki uğraşları oluşturmaktadır. Zamanlarının çoğunu icra ortamlarında mesleklerin icra ederek geçirmektedirler. Tüm bu zaman dilimi içerisinde ip- yular yapımcısı aileler, kendileri ve çevreleriyle girdikleri iletişim ve etkileşimleri sonucu mesleki geleneklerini oluşturmuşlardır.

Ünye, geçmişte bulunduğu coğrafi konum itibarıyla ip- yular mesleğinin ana ürünü olan ip yapımında kullanılan hammaddenin de üretim bölgelerinden birisi olarak öne çıkmıştır. Geleneksel yöntemle ip, kendir liflerinin işlenmesi ile yapılmaktadır. Kendir lifleri, kenevir bitkisinin gövdesinin çeşitli işlemlerden geçirilmesiyle elde edilmektedir. Kenevir ekimi ve kendir elde edilmesi yöre köylerinde, köy halkından bazı aileler tarafından yapılmıştır. Çalışmada bahsedilen ip- yular yapımcısı aileler kenevir tarımı yapmamışlardır. Bu aileler ihtiyaçları olan kendir liflerini üretici ailelerden temin etmişlerdir. Geline süreçte kenevir bitkisinin ekimi, narkotik sebepler nedeniyle devler politikası gereği sınırlı alanlarda yapılmaya başlanmış bu durum karşısında aileler ip

yapımında farklı hammadde kullanımına yönelmişlerdir. Teknolojik gelişmelerin ülkemizde de hissedildiği 1950’li yıllarda fabrika ürünü olarak ortaya çıkan naylon ip, Ünyeli ustalar tarafından kullanılarak mesleğin çağın gelişmelerine ayak uydurmasına böylece günümüze kadar devam etmesinde önemli bir etken olmuştur.

Ünye ilçesinde ata mesleği olarak ifade edilen ip- yular yapımcılığı mesleğini birkaç aile son zamanlara kadar icra etmiştir. Bununla birlikte günümüz itibarıyla ilçe bünyesinde görülen sosyo- kültürel, ekonomik boyutlardaki değişim ve gelişime bağlı bir şekilde aile yapısı da etkilenmiştir. İp- yular üretimi geçmişte geniş aile yapısı gösteren ailelerin mesleği şeklinde icra edilmiştir. Kişi, içinden çıktığı aile ile kurduğu ailesini aynı çatı altında birleştirerek aile üyelerinin tümünün katılımına bağlı olarak mesleğin kendi ailesinde de sürdürülmesini sağlamıştır. Böylece oluşturulan geniş aile yapısı, icra ettiği mesleği etrafında geliştirdiği folklorik unsurlarla birlikte mesleğin kültürel aktarımını nesilden nesile aktarmada işlevsel bir rol üstlenmiştir. İçinde bulunduğumuz dönem itibarıyla geniş aile yapısı da değişim ve dönüşüme uğrayarak sadece anne, baba ve çocukların oluşturduğu küçük bir yapıya evrilmiştir. Bahsedilen çekirdek aile yapısı, ip-yular yapımcısı ailelerinde de gerçekleşmiştir. Yeni kurulan aileler, içinden çıktıkları ailelerden ayrı olarak kurulmuşlardır. Mesleki zorluklar nedeniyle aile mesleğinin dışında profesyonel mesleklere yönelen son neslin temsilcileri geleneksel geniş aile dışında kaldıkları için mesleki bilgiyi öğrenememişlerdir. Bir önceki neslin geriye kalan birkaç ustası ise gerek üretim yapacak aile üyesi olmaması gerekse dışarıdan çalıştıracak eleman bulunmaması gibi birçok nedenden dolayı, kendilerinden sonra mesleklerinin kaybolacağını beyan etmektedirler. Şu anda Ünye ilçesinde ip-yular yapımcısı aile bulunmamaktadır. Ancak bu ailelere mensup son ustalardan geriye mesleği halen icra eden iki kişi bulunmaktadır. Bu bağlamda Ünye ilçesinde ip- yular yapımcılığı mesleğinin kültürel birikiminin yok olmadan tespit edilerek kayıtlara geçirilmesi ve mesleki geleneksel bilgiye sahip ustaların eliyle geleceğe aktarımının sağlanması önem arz etmektedir.

1.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE ÖNEMİ

1.1 ARAŞTIRMANIN AMACI

“Küçük Gruplarda Meslek Folkloru Bağlamında İp-Yular Yapımcılığı; Ünye Örneği” adlı bu çalışmada, Ordu ili Ünye ilçe merkezinde geleneksel yöntemlerle ip-yular üretimi yapan aile gruplarının meslekleri etrafında oluşturdukları folklorun derlenerek analiz edilmesi, kayıt altına alınması ve bu konu ile ilgili literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca küçük gruplarca icra edilen mesleklerin, grup üyelerinin birbirleri ve çevreleri ile girdikleri iletişim ve etkileşimler sonucu meslekleri etrafında oluşturdukları folklorlarının araştırılmasına yönelik, küçük gruplarda meslek folkloru çalışmalarında bulunacak araştırmacılara, öncül bir kaynak olması hedeflenmiştir.

1.2 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada, folklorik unsurların yerinde tespitine dayalı alan araştırması ile verilerin, kaynak kişilerden yüz yüze ve ortamında gözlemlenerek, bağlamında işlevsel ve yapısal özellikleri çerçevesinde elde edilmesine dayalı olarak, özellikle de halkbilimi kuramlarından Performans Teori ve İşlevsel halkbilimi kuramı kullanılmıştır. Araştırma konusu olan ailelerden birinin üyesi olarak mesleği yakından tanımanın getirdiği avantaj ile çalışmayı emik (içsel) ve diğer aile üyelerini yeterli düzeyde tanımamaktan dolayı çalışmanın etik (dışsal) bir yaklaşımla incelenmesi uygun görülmüştür. Çalışmanın, alan araştırmasına dayalı katılımlı, katılımsız gözlem ve yönlendirilmemiş görüşme yöntemleri çerçevesinde bütünsel bir bakış açısıyla yapılması sağlanmıştır. İp-yular yapımcılığı Türkiye genelinde yaygın olarak bilinen ve yapılan bir meslek değildir. Çalışmada incelenecek meslek Ünye ilçesinde icra edilmekte ve yapımını gerçekleştiren aileler de bu ilçede ikamet etmektedir. Buna bağlı olarak çalışma alanı Ünye merkez ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda meslek erbabı kişilerin ve ailelerinin yaşadığı ve mesleklerini icra ederken ortamlarında yarattıkları gelenekleri, gündelik yaşam içerisindeki halk inanışlarına dair uygulamaları, doğum, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemlerindeki uygulamaları, mesleğin icrasında hiyerarşik yapı gibi folklorik unsurlar, incelemenin bağlamında bir çalışma olması nedeniyle yerinde tespit edilmiştir.

1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

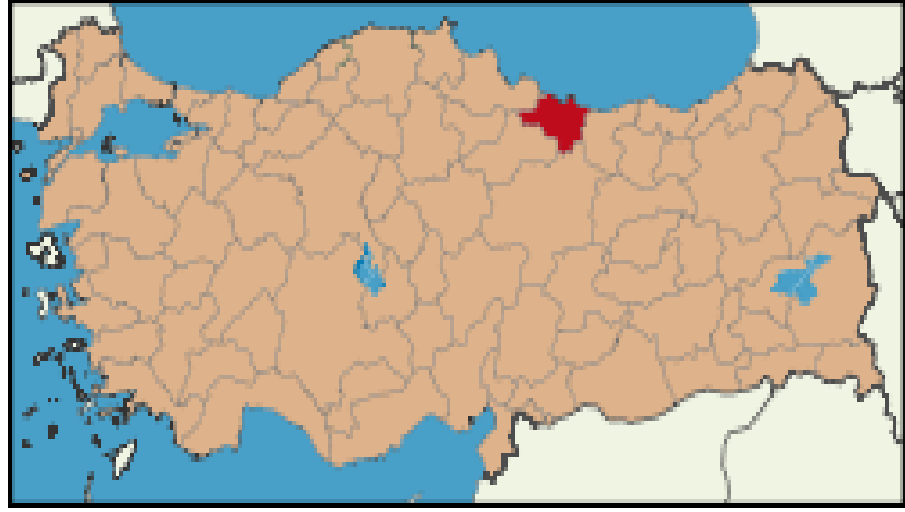
Ordu ili Ünye ilçesi merkezli ip-yularcılık mesleği, küçük gruplar olarak ifade edilen meslek erbabı ailelerde, aile üyelerinin ortak katılımı ile yapılmaktadır. Ancak günümüzde, ailenin ustası olan kişilerin vefat etmeleri, aile üyelerinin çeşitli sebeplerle ilçe dışına çıkmaları, aile üyelerinin bu meslek yerine başka mesleklere yönelmeleri, çalışma şartlarının ağır olması gibi nedenlerle meslek icracıları hızla azalmakta dolayısıyla meslek etrafında gelişen mesleki folklor da yok olmaktadır. Araştırma konusu olarak incelenen çalışmaya yönelik yapılan literatür taramasında ip-yular yapımcılığı ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Teknolojik gelişmeler karşısında bahsedilen mesleğin, diğer birçok geleneksel meslek gruplarında karşılaşılan mesleğin sürdürülebilirliğinin tehlikeye düştüğü ve kaybolmaya yüz tuttuğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye’de yapılan folklor çalışmaları içerisinde, meslek folkloru bağlamında küçük grup çalışmalarının ele alınarak incelenmesinin sınırlı sayıda yapılmış olduğunun tespiti neticesinde çalışma, ip-yular yapımcılığı etrafında aile gruplarının yarattığı ve uyguladığı halkbilimsel öğelerin ortaya konularak literatüre kazandırılması, böylece disipline, küçük grupların mesleki folklorları kapsamında yapılacak çalışmalarda bir kaynak oluşturması açısından önemli görülmektedir.

2. BÖLÜM

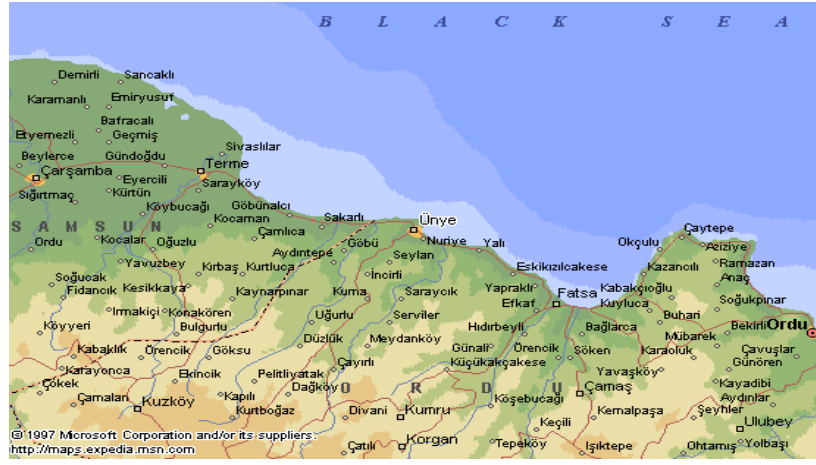
ÜNYE İLÇESİNİN FİZİKİ, TARİHİ, KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPISI

2.1. FİZİKİ ÇEVRE

Ünye, coğrafi olarak Karadeniz bölgesinin Orta Karadeniz bölümünde yer almaktadır. İdari yönetim olarak Ordu iline bağlı bir ilçedir. Ordu il merkezine uzaklığı 61 km'dir. Ünye ilçesinin yüzölçümü, **487 km²** dir. Ünye ilçesi coğrafi koordinatları açısından, 41° 07' 11" kuzey enlemleri, 37° 16' 48' doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Ünye ilçesi, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Akkuş ve Kumru ilçeleri, doğusunda Fatsa ilçesi ve batısında Samsun ilinin bir ilçesi olan Terme ile çevrilidir. (Kaynak Ünye kaymakamlığı)

Görsel 1. Türkiye Haritasında Ünye

Görsel 2. Ünye Fiziki Haritası

Görsel 3. Ünye Görüntüsü (Ünye Kaymakamlığı, Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023)

2.1.1. Yeryüzü Şekilleri

Anadolu, jeolojik olarak Alpin-Himalaya kuşağı içinde yer almaktadır. Bu kuşak, Pontitler, Anatolitler, Toroslar ve Kenar Katmanları adı altında dört ana tektonik birimleri oluşturmaktadır. Bu birimlerden Pontit kemeri Anadolu'nun kuzey kesimine tekabül etmekte, Karadeniz bölgesinin güney sahili boyunca Kafkaslar ile Karpatlar arasında paralel bir şekilde uzanmaktadır (Kızıllan, 2017: 5). Arazi yapısı genel olarak dağlık ve tepelik alanlardan oluşmuştur. Dağlar güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanmaktadır. Alanın jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerinden dolayı çeşitli aşınım düzeyleri oluşmuştur. Bunlar yüksek ve alçak aşınım şeklinde görülmektedir, Kıyı kuşağına inildikçe yükselti azaldığı için bu bölümler daha düz bir arazi yapısı gösterirler. Ayrıca yükseltinin azalması, bölgenin yağış, orman yapısı ve ekonomik yapısı üzerinde de etkili olmaktadır (Koç, 2019).

Türkiye'nin Kuzey Anadolu ve Karadeniz kıyıları genel olarak yüksek ve dik kıyı tipi şeklindedir. Bununla birlikte bu dik kıyı yapısının Orta Karadeniz bölümüne gelindikçe doğu-kuzey yönlü olarak belirgin bir şekilde bahsedilen özelliğini yitirmeye başladığı yüzeyin sadeleştiği bir görünüm oluşturur. Ünye ilçesinin kıyıdan yüksekliği 10m'dir. Jeomorfolojik olarak ilçe yerleşimi güneydeki dağ eteği ile kıyı bandı ve akarsu tabanları boyunca görülmektedir. Ünye ilçesi Taşhane burnunun doğu kısmına doğru körfez boyunca yerleşmiştir. Genel olarak ilçe merkezi Tabakhane deresi kuzeyindeki denizel sekiler üzerine yayılım göstermiştir. Son yıllarda gelişmeye başlayan yeni yerleşim bölgeleri, ilçenin doğu tarafındaki Ceviz deresinin kıyı bandına doğru gelişmektedir. Ünye ilçesi coğrafi bir yapısal özellik gösteren Akveren¹ formasyonu jeolojik kütlesi içinde ve kuvaterner zamanlı alüvyon çökeller üzerinde kurulmuş bir yerleşim alanıdır (Kızıllan, 2017: 5).

Bölgenin akarsuları dar ve derin vadilerin oluşmasında etkili olmuştur. Akarsu yönünden zengin olan bölgede birden fazla vadi bulunmaktadır. Vadiler içerisinde

¹ Akveren Formasyonu: Kumtaşı, silt taşı, tüfit ve kireçtaşından oluşmaktadır (Ateş vd. 2004: 144). Ünye İlçesi sınırları içinde yer almakta olan Ceviz ve Tabakhane deresi havzaları boyunca bu formasyon türüne rastlanmaktadır. Bazı alanlarda dayanıklı ve ardılanmış bir yapı gösterirken, bazı alanlarda zayıf bir nitelik göstermektedir.

aktıkları akarsuların adları ile bilinmektedir. Ünye ilçesindeki Cevizdere, Akçay ve Cüri akarsuları, aynı isimle anılan vadiler oluşturmuşlardır (Koç, 2019).

2.1.2. Dağlar ve Tepeler

2.1.2.1. Doğu Karadeniz Dağları

Ünye ilçesi, Doğu Karadeniz sıra dağları olarak bilinen dağ silsilesinin orta bölümünde bulunmaktadır. İlçe sınırlarının da dahil olduğu Doğu Karadeniz dağları, konkav tarafı kuzeye dönük olan büyük çaplı bir yay çizmektedir. Bu dağ silsilesinin Melet suyunun batısından Yeşilirmak havzasına kadar olan kısmı, yükseltisini kaybederek Canik dağları adı altında devam etmektedir (Erinç, 1945: 119).

2.1.2.2. Canik Dağları

Geçimini hayvancılıkla sağlayan yerli halk tarafından, sürülerin kış mevsiminde barındıkları sıcak, korunaklı çukur yer anlamına gelen “cenik” ismi ile adlandırılan bu kelime, coğrafi ve aynı zamanda idari bir bölgeyi de ifade etmektedir. Zaman içerisinde cenik sözcüğü değişime uğramış ve “canik” adı altında Samsun ilinin bir ilçesi ve Bafra, Çarşamba ovaları ile Kızılırmak-Melet ırmağı arasında uzanan dağ sırasının adını oluşturmuştur².

Canik dağları coğrafi olarak kendi içinde iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm, Kızılırmak-Yeşilirmak arasında kalan bölgedir. Kızılırmak ve Yeşilirmak arasında kalan bölgede Canik Dağları en fazla Kocadağ ve Sıralıdağ'da 1300-1350m. kadar yükselmekte, en az 800m. ye kadar alçalmaktadır. Diğer bölüm ise Yeşilirmak-Melet çayı arasında kalan bölgedir. Genel olarak Çarşamba ovası ile Ünye ve Fatsa bölgesini içeren ve Perşembe yarımadasının güneyinde bulunan bu alan, güneyde Kelkit oluşuna kadar uzanmaktadır. Bu bölümde yükselti 2000m iken Akkuş-Kabataş arasında 2098m kadar olmaktadır.

² <http://www.canik.gov.tr/canik-ilcesinin-tarihcesi.Daha>

Canik dağlarının bu sahasında yerleşim yeri olarak Ünye ilçesinin de dahil olduğu Ordu iline bağlı ilçe merkezlerinin kasaba ve köyleri bulunmaktadır³.

2.1.2.3. Tepeler

Ünye ilçesinin kurulu olduğu alan düz ve düze yakın bir görünümde dir. Yükseltisi deniz seviyesine yakın olduğu için eğim değeri 45⁰' den aşağıda olan alanlar çoğunluktadır. Bu yönüyle Ünye İlçesinde % 17.01-35 arasında değerlere sahip olan eğimli alanlar, 30,460 km² 'lik alanı oluşturmaktadır. Kıyı kuşağında yer almasına karşın Ünye ilçe sınırları içerisinde çeşitli yükseltilerde tepelik alanlar bulunmaktadır. Bunların içerisinde en önemli görülen ve Ünye ilçesine en yakın yükselti alanı Çakır Tepe adıyla bilinen tepedir ve denizden 81 m yükseklikte bulunmaktadır. Bahsedilen diğer tepeler yükseltileri ile birlikte şu şekildedir (Kızılkaya, 2017: 9);

Çet tepesi	402m
Kızılkaya tepesi	392m
Erkiz tepesi	391m
Kale Tepesi	248m
Belen Tepesi	245m
Saraçlı Tepesi	209m
Üzümlük Tepesi	161m
Kırık Tepesi	137m
Düğün Tepesi	104m

³ http://geography.humanity.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/277/2016/11/Orta_Karadeniz_Bolgesi.pdf.

2.1.3. Akarsular

Orta Karadeniz bölümü, Karadeniz iklim tipi özellikleri gösterdiği için bol yağış alan bir bölgedir. Dolayısıyla bölge akarsular yönünden zengindir. Ordu ilinde bulunan akarsular türkülere konu olacak kadar büyük öneme sahiptir. Yıllık yağış miktarına göre akarsuların yıl içindeki akım miktarı da farklılık göstermektedir. Yılda 1140mm yağış alan Ünye ilçesinde en fazla yağış sonbaharda düşmektedir. Buna bağlı olarak akarsuların çoğunlukla yerleşim yerlerine yakın ya da yerleşim yerlerinin içinden geçiyor olmaları sel baskınlarına sebebiyet vermektedir. Ünye ilçesinde, yerleşim yerinin içinden geçen Ceviz dere, Curi deresi ve Tabakhane dereleri yağışların aşırı görüldüğü bahsedilen dönemlerde taşkınlar yaratmaktadır. Ünye ilçesinin de akarsu yönünden oldukça zengin olduğu görülmektedir. Öne çıkan akarsularını şöyle sıralayabiliriz;

Cevizdere: Çetleğen tepe mevkiinden Ünye ilçe sınırlarına dahil olmaktadır. Kızıl dere ile Mağazayanı tepe mevkiinde birleşmektedir. Uzunluğu 64km'dir. Bölgede kaynak noktası ile denize ulaştığı nokta arasındaki kot farkı en yüksek olan akarsu, Ünye'de akan Cevizdere'dir.

Akçay Deresi; Kaynağını Kodaklıtepe, Mezarlıktepe, Mollaevi mevki, Kızılağaç durağı mahallesi ve Camibaşı sırtlarından alan Akçay deresinin uzunluğu 24km'dir. İlçenin Terme ile fiziki sınırını oluşturmaktadır.

Curi Çayı; Ünye ilçe sınırlarından geçen akarsuyun uzunluğu 49km'dir.

Tabakhane deresi; İlçenin içinden geçen Tabakhane deresi ilçeyi doğu yönünde ikiye ayırmaktadır⁴.

İlçenin diğer önemli akarsuları şunlardır; Kaba dere, Döşemedibi deresi, Hatap çayı, Lahna deresi, Kabakçı dere, Koç çukuru deresi, Selviler deresi, Kavaklar deresi (Kızıllan, 2017).

⁴ (<http://www.unye.gov.tr/unyenin-cografik-konumu>)

2.1.4. Yeraltı ve Yerüstü Zenginlikleri

Orta Karadeniz bölümünün, özellikle Ordu ve Giresun dolaylarının yeraltı kaynakları açısından zengin olduğu ve tarih öncesi çağlardan beri maden işletmeciliği yapıldığı bilinmektedir. Milattan önceki dönemlerde sadece demir madeni işletiminin yapıldığı bilinmekte iken Osmanlı dönemiyle birlikte özellikle 19. yüzyıldan itibaren yörede bakır, gümüş, kireç taşı, maden suyu, kurşun, manganez, mermer gibi madenlerin de işletilmeye başlandığı görülmektedir. Ünye ilçesinin, Osmanlı döneminde yörede bulunan demir madenleri ile ünlü olduğu ve insanların da demir işiyle meşgul olduğu bilinmektedir. Demir işletmeciliği yörede günümüzde hâlen devam etmektedir. Ünye'nin diğer önemli madeni, killi bir toprak türü olan bentonittir. Bentonit madeninin %70'i Ünye limanından yurt dışına ihraç edilmektedir. MTA rafından yapılan çalışmalarda Ünye ilçe sınırları dahilinde beş adet bentonit rezerv sahası bulunduğu tespit edilmiştir. Ünye ilçesinde bahsedilen madenlere ek olarak bakır madeni de çıkarılmakta ayrıca Esenyurt mahallesi sınırları içerisinde altın rezervleri bulunmuş ve işletmesi de yapılmaktadır (Kızıllan, 2017, 137).

Ünye taşı, adını ilçeden almakta ve bu bölgede çıkarılmaktadır. Ünye taşı, ocaklardan çıkarılan bir çeşit kırmızı kireç taşıdır. Diğer taşlardan ayrılan en önemli özelliği, renginin doğal olarak oluşmasıdır. Kırmızı renginin haricinde sarı, beyaz ve gri renkleri de mevcuttur. Ünye taşı, ayrıca ısı yalıtım özelliğine de sahiptir ve kullanıldığı binalar kışın sıcak yazın serin olmaktadır. Yapılan çalışmalarda Ünye taşının 1100santigrat derece sıcaklığa kadar dayandığı tespit edilmiştir. İstanbul'da Çamlıca Camii, Yeditepe Üniversitesi, Konya, Kastamonu, Çankırı Adalet sarayları, yurtdışında Türkmenistan Ulusal müzesi, Ukrayna Kırık Karbek Camii, Belçika Fortis Bank genel müdürlük binası, Dubai Ottoman Palace gibi birçok binalarda Ünye taşı kullanılmıştır.⁵

Ünye bir sahil kenti olarak doğal plajlara sahiptir. Bu plajlardan biri olan uzunkum plajı, kamping alanına sahiptir ve bungalov evler bulunmaktadır. Ayrıca turistlerin her türlü ihtiyacına yönelik bir tesis işletilmektedir. Feneraltı plajı, Ünye ilçesine en yakın doğal

⁵ <https://www.unye.bel.tr/sehir-rehberi/unye-tas>

bir plajdır. amlık mesire alanı bu plajın hemen kıyısındadır. Glevi plajı da doğal bir plajdır ve kamping alanına sahiptir. nyne ilçesinin turizm sektörüne önemli katkıları olan plajları yerli halkın da tatil zamanlarını değerlendirmelerinde önemli bir yer teşkil etmektedir. nyne doğal bitki örtüsü ve ormanlık alanlar yönünden zengin olması bakımından dolayı bazı bölgelerinde rekreasyon alanları oluŐturulmuŐtur. Asarkaya parkı, akırtepe parkı, Pelitliyatak mesire parkı, amlık mesire parkı ilçenin önemli park alanlarıdır.

2.1.5. İklim zellikleri ve Bitki rts

nyne ilçesine iklim özellikleri yönünden bakıldığında, yörede Karadeniz iklim tipi özellikleri görülmektedir. Bu iklim tipine göre her mevsimde yağış görülmektedir. Bu nedenle bulutlu gün sayısı ve yıllık yağış miktarı fazladır. nyne'de yıllık yağış miktarı 1183, 4mm'dir. Her mevsim yaęıŐlı olduğundan dolayı su sıkıntısı görülmemektedir. Yıllık ortalama nispi nem oranı % 71dir. Kıyı Şeridinin hemen bitiminden itibaren duvar gibi yükselen dağlar, Karadeniz üzerinden gelen nemli hava kütlelerinin dağların denize bakan yamaçlarında yağış bırakmalarına, i kısımlarına da kuru olarak geçmelerine olanak vermektedir. Bundan dolayı yağış miktarı güneye inildikçe azalmakta, iklim deęiŐerek karasal iklime dönüŐmektedir. Sıcaklık değerleri bakımından, yaz ile kış arasındaki sıcaklık farkı fazla değildir. Yazlar çok sıcak olmamakla birlikte nispeten serin, kıŐlar kıyı kesimlerde ılık, yüksek kesimlerde karlı ve soğuk geçmektedir. Bölgede her mevsim etkili soğuk karakterli rüzgarlar esmektedir. Bunlardan poyraz kuzeydoğu yönünden, karayel kuzeybatı yönünden zaman zaman Őiddetli derecede esen rüzgarlardır. Bu dönemlerde deniz ulaŐımı ve balıkçılık önemli lde olumsuz etkilenmektedir.⁶

nyne ilçesinin yıllık sıcaklık ve yağış miktarları Şu Şekildedir; Yılın en sıcak ayı 22,6 derece sıcaklıkla Ağustos ayıdır. En soğuk ayı 5,2 derece ile Ocak ayıdır. Yıllık yağış miktarına göre 50mm yaęıŐla Mayıs yılın en kurak ayıdır. Ortalama 105mm yağış miktarıyla en fazla yağış aralık ayında görülür.⁷

⁶ <http://www.unye.gov.tr/unyenin-iklimi>.

⁷ <https://tr.climate-data.org/asya/tuerkiye/ordu/uenye>.

Ünye ilçesinin bitki örtüsüne bakacak olursak yörenin hâkim bitki örtüsünü ormanlık alanlar oluşturmaktadır. Ünye ilçe merkezinin de dahil olduğu Avrupa-Sibirya Flora bölgesi, Türkiye’de Karadeniz kıyısı boyunca görülmektedir ve Karadeniz iklim tipine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa-Sibirya Flora bölgesi, Karadeniz’e yakın olan batıdaki sahası Öksin olarak, İran’ın kuzeyi ve Taliş dağlarının bulunduğu saha da Hırkaniyen olarak isimlendirilen iki alt flora tipine ayrılmaktadır. Avrupa-Sibirya bölgesi de bahsedilen Öksin sahası ile karşılık bulmaktadır ve bütün kuzey Anadolu’yu içine almaktadır. Buna bağlı olarak Karadeniz kıyı kuşağının temel bitki örtüsünü geniş yapraklı ormanlar oluşturmaktadır. Bunlar, kayın, kestane, gürgen, meşe, ihlamur, dişbudaktır. Daha yükseklere çıkıldıkça karışık orman kuşağını oluşturan geniş yapraklılarla birlikte, Göknar, ladin, sarıçam, karaçam gibi iğne yapraklılar da görülür. Genel olarak bitki örtüsü içerisinde bazıları endemik olan birçok orman gülü türü de bulunmaktadır. Fındık, kızılıçık, defne, koca yemiş, katır tırnağı, katran ardıcı gibi ağaççık ve çalılıklar da yaygın olarak görülmektedir. Açık alanlarda ise eğrelti, ahududu, böğürtlen ve çayır otları yaygın olarak bulunmaktadır (Kızıllan, 2017, 47).

2.1.6. Tarım ve Hayvancılık

Ünye ilçesinde yapılan tarımsal faaliyetlerin büyük kısmı gündelik ihtiyaçların karşılanması amacıyla bahçe tarımı şeklinde yapılmaktadır. Barbunya, fasulye, bezelye, soğan, biber (sivri, çarliston, dolmalık), domates, hıyar, ıspanak, marul(kıvırcık), maydanoz, patlıcan, pırasa, karalahana vb. sebzeler yetiştirilmektedir. Bunlardan karalahana bitkisi, Karadeniz bölgesinin hemen hemen her il ve ilçelerinde, gastronomi kültürü içerisindeki yeri ve tüketiminin oldukça fazla olması açısından önemli bir bitkidir. Yıllık 4.5 tonluk bir üretim kapasitesine sahiptir.

Ünye ilçesinde ekimi yapılan en önemli tahıl ürünü mısırdır. Tarla tarım alanlarında başta mısır olmak üzere buğday, yulaf, fiğ, patates vb. yetiştiriciliği görülmektedir.

Meyve üretimi ilçede bahçe ve tarlalarda çok yıllık odunsu bitkilerin yetiştirilmesi şeklindedir. Kivi meyvesi, son yıllarda yükselti ve sıcaklığa bağlı uygun yetiştirme şartlarını sağladığı için Ünye ilçesinde en önemli yetiştirilme faaliyetini oluşturmaktadır. Aynı özelliklerden dolayı Karadeniz bölgesi kıyı kesimlerinde olduğu gibi Ünye ilçesinde turunç yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Ekonomik değeri pek fazla

olmamakla beraber portakal, mandalina, turunç, greyfurt, limon üretimi bulunmaktadır. Bunların dışında ceviz, elma, armut, incir, erik, kiraz, dut, kestane, Trabzon hurması, ayva, yenidünya, şeftali, vişne, nar, üzüm gibi birçok meyve de yetişmektedir.

Ünye ilçesinde en önemli tarım ürünü olarak fındık meyvesi ön plandadır. Başta Ordu ili olmak üzere bölgenin iklim şartları ve toprak özellikleri uygun olduğundan dolayı fındık üretim ve ticareti, yörede Türkiye ekonomisine katkıda bulunan başlıca tarımsal faaliyettir. Ünye ilçesinde daha düşük yükseltilerde yetiştirme imkânı bulan fındık meyvesi, fındık tarımını ilçede daha avantajlı ve uygun bir hale getirmiştir. Ünye ilçesinde 2016 kabuklu fındık üretim miktarı, 15.665 ton olmuştur (Kızıllıkan, 2017, 126).

Ünye ilçesinde büyük baş hayvancılık faaliyeti türü olarak sığır yetiştiriciliği ön plana çıkmaktadır. Melez, yerli ve kültür ırkı olarak üç çeşit olan sığır yetiştiriciliğinde kültür ırka hayvan sayısı, diğer ırk türlerine göre daha azdır. Büyük baş hayvanların etinden, sütünden, derisinden faydalanılmaktadır. Engebeli ve küçük parsellerden oluşan tarım alanlarında at, öküz, eşek, katır gibi hayvanların gücünden yararlanmak için beslenmesi yapılmaktadır. Küçük baş hayvan yetiştiriciliğinde ise koyun önemli bir ediniştir. Keçi yetiştiriciliği ise diğer türlere oranla sayıca çok azdır. Otlama işlemi çoğunlukla yaylalarda yapılmaktadır. Bunların haricinde kümes hayvancılığı daha çok tavuk üretimi üzerinedir. Orman arazilerinin çok geniş ve çeşitli tür ağaçlardan oluşması yörede arıcılık faaliyetlerine olanak sağlamıştır. Ordu ili arı yetiştiriciliğinde Türkiye’de birinci sıradadır. Kıyı kenti olan Ünye ilçesinde su ürünleri avcılığı da oldukça önemlidir. Su ürünleri avcılığında su ürünü miktarı açısından en büyük payı levrek balığı oluşturmaktadır (Kızıllıkan, 2017, 136).

2.2. TARİHİ VE SOSYAL ÇEVRE

2.2.1. Tarihi Çevre

Ünye ilçesinin, Anadolu’nun en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu, bölgede yapılan kazılar sonucunda anlaşılmıştır. Ünye ilçesinin tarih öncesi dönemi ile ilgili en geniş araştırma, Ünyeli bir bilim adamı olan Kılıç Kökten ‘in Ünye çevresinde yaptığı araştırmalardan öğrenilmektedir. Kılıç Kökten ‘in 1944-45 yılları arasında Ünye’nin

doğusunda ki Yüceler köyü çevresinde bulunan mağaralar ve 1963 yılında Cevizdere vadisinde yaptığı çalışmalar neticesinde bu yörede Yontma ve cilalı taş devirlerine ait çeşitli aletler, silahlar, toprak kaplar, insan ve evcil hayvan iskeletleri ile Alt-Üst Paleolitik döneme ait çakmak taşından yapılmış çeşitli aletler bulunmuştur. Tüm bu bulgular ışığında Ünye tarihinin MÖ. XV. Bin yıla kadar geçmişe giden yerleşik hayata dayandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ünye'nin de içinde bulunduğu çevrede, bölgenin tarihi M.Ö. 2.bine Kaşkalarla başlamıştır. Kaşkalar günümüzde Sinop ile Perşembe arasında yerleşmişlerdir. Bölge M.Ö. 9. yy.'da İskitlerin yönetimine geçmiştir. M.Ö. 8. yy.'dan itibaren Ege denizi kıyılarından yeni pazarlar bulmak amacıyla Karadeniz'e gelen Miletoslular önce doğal bir limana sahip olan Sinop şehrini kurmuşlar daha sonra Ünye'de bir ticaret kolonisi kurmuşlardır. Bu bilgiler çerçevesinde Ünye şehrinin kuruluşu, M.Ö. 750'li yıllara tarihlenmektedir. Ünye ve çevresi tarihi olarak sırasıyla, Pontus Krallığı (M.Ö. 302-71), Roma İmparatorluğu (M.Ö.71-M.S. 395), Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans, 395-1086) gibi önemli devletlerin sınırlarına dahil olmuştur.⁸

2.2.1.1. Türk Yerleşimi ve Sonrası

Türklerin Anadolu'ya yönelmeleri ve Karadeniz bölgeleri de dahil olmak üzere akınlar yapmaları Selçuklular ile başlamıştır. Ancak bundan önce tarih boyunca Türk asıllı veya içinde Türk unsurlar bulunan kavimler ve çeşitli devletler Anadolu'da fetihlerde bulunmuşlar kısa süreli olsa egemenlik kurmuşlardır. Bununla birlikte Anadolu'nun tümüyle ve kesin olarak bir Türk vatanı haline gelmesi, özellikle Malazgirt zaferiyle Anadolu'nun Selçuklu hakimiyetine girmesi ile sağlanmıştır. 1080 yılında Ünye dahil bütün Karadeniz sahilleri, Büyük Selçuklu İmparatorluğuna bağlanmış ve Canik ismiyle anılan bölgenin fetihleri, Danişmend Devletinin kurucusu olan Melik Ahmet Danişmend Gazi tarafından başlatılmıştır. Danişmentli devletinin zamanla zayıflamasıyla devletin tüm toprakları 1178 yılında Anadolu Selçuklu Devleti yönetimine geçmiştir. Anadolu Selçuklularının 1243 yılında Köseadağ savaşında yenilmesi sonucu Anadolu Moğol istilasına uğramış ve bu dönemde çeşitli Türk beylikleri ortaya çıkmıştır. Orta Karadeniz bölgesine Moğol istilasından kaçarak büyük kitleler halinde gelen ve Türk boylarından

⁸ <http://www.unye.gov.tr/unyenin-tarihi>

biri olan Çepniler, 14.yy. başından itibaren bölgeye hâkim olan iki önemli beylik kurmuşlardır. Bunlar, Hacıemiroğulları/ Bayramoğulları ve Tacettinoğulları'dır Fatih Sultan Mehmet zamanında diğer beylikler gibi bu beylikler de ortadan kaldırılarak Ünye doğrudan Osmanlı devletine bağlanmıştır.

Osmanlı Devleti bütün Karadeniz'e hâkim olduktan sonra Ünye bu dönemde önemli bir liman ticaret merkezi durumuna gelmiştir. 16. yy.'da Kanuni Sultan Süleyman kanunnamesi ile Ünye'nin de dahil olduğu Canik livası, Sivas vilayetine bağlanmıştır. Osmanlı devletinin yıkılma dönemine girmiş, kaybettiği topraklardan büyük göç hareketlerine maruz kalmıştır. Ünye 1. Dünya savaşında istilaya uğramamış ancak savaş sıkıntılarını büyük oranda yaşamıştır. Yaşanan sıkıntılar nedeniyle Ünye'de bulunan Ermeniler 1915 yılında tehcir kanunuyla Suriye'ye, Lozan Barış Antlaşması ile de Rumlar Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Kurtuluş savaşı döneminde Ünye kazası 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan TBMM kararı ile il yapılan Ordu vilayetine bağlanmıştır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra hazırlanan idari yapılanma içerisinde Ünye. Ordu iline bağlı bir ilçe durumunda kalmıştır.⁹

2.2.1.2. Nüfus Yapısı

Ünye ilçe merkezinin engebe ve yükseltisinin fazla olmaması, ulaşım imkanlarının uygun olması, sanayi tesislerinin ve idari hizmet binalarının merkezi alanda toplanmış olması, ilçe nüfusunun dağılımında etkili olmuştur. Cumhuriyet döneminden önce Ünye ilçesi, Ordu kazasının bir nahiyesi durumundadır. 1834 yılında yapılmış olan nüfus sayımına göre Ünye ilçesinin nüfusu 3092 olarak çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde ilk nüfus sayımı ise 1927 yılında yapılmış olup Ünye ilçesinin nüfusu 5443 olarak tespit edilmiştir. 1935 yılında yapılan nüfus sayımında Ünye nüfusu 5780 kişi olmuştur. Nüfus yoğunluğu ise km kareye 39 kişi olarak hesaplanmıştır. 2007-2016 arasında nüfus sayımları, her yıl adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) tarafından yapılmaktadır. 2013 yılında Ordu ilinin büyükşehir olmasıyla idari yapıda değişikliğe gidilmiş, Ünye ilçesinin köylerine mahalle statüsü verilmiştir. Bu yerleşmelerin nüfusları da Ünye ilçe

⁹ <http://www.unye.gov.tr/unyenin-tarihi>

nüfusuna dahil edilmiştir. 2016 yılında yapılan nüfus sayım sonucuna göre Ünye ilçe nüfusu 122.597 olarak hesaplanmış, nüfus yoğunluğu da km kareye 251 kişi olarak bulunmuştur (Kızıllan, 2017, 80).

2.2.2.3 Sosyal Çevre

Ünye, tarihi gelişim boyunca sahip olduğu konumundan kaynaklanan özellikleri itibarıyla her dönem yerleşim yeri olma avantajına sahip bir yerleşim birimi olmuştur. Bu avantajlardan en önemlisi ulaşım imkânı olarak bulunduğu konumudur. Günümüzde Karadeniz Sahil Yolu olarak bilinen D010 ulusal karayolu üzerindedir. Karadeniz Sahir yolu, Avrupa'dan Kafkas bölgesi ülkelerine uzanan transit ulaşım ağı üzerindedir. Karadeniz sahil yolu ise tüm Doğu Karadeniz illerini geçmekte ve Sarp sınır kapısından Gürcistan'a ulaşan, bölgeyi de İç ve Batı Anadolu bölgelerine bağlayan sahil yolu güzergahıdır. Ordu ilinin iç kesimlerle bağlantısını sağlayan en önemli güzergahlardan biri de Ünye-Akkuş Niksar karayollarıdır.¹⁰ Bir bölge yerleşiminin sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmesinde en önemli etkenlerden biri olan gelişmiş ulaşım ağının Ünye ilçesi özelinde var olduğu tespitini yapabiliriz. Tarihi süreçte de Ünye, ulaşım ağları yönünden önem kazanmış bir yerleşim yeridir. Cuinet, 19. Yy.'da Ünye'deki ulaşımın deniz yolu ile sağlandığını belirtmiştir. 1888 Trabzon salnamesine göre de o dönem Trabzon vilayetine bağlı olan Ünye'de düzenli olarak vapurların uğradığı bir iskele mevcuttur. Cuinet, 19. yy.'da Ordu-Sivas ve Ünye- Niksar yolu olmak üzere, bölgede iki karayolu bulunduğunu belirtmiştir. (Yurt Ansiklopedisi 1983, 6267).

Ünye tarihin her döneminde yoğun bir kentleşme gösteren bir yapıda olmuştur. 1880 Trabzon Vilayet Salnamesine göre Ünye yerleşimi içerisinde 1 Hükümet konağı, 56 cami, 77 çeşme, 1 köprü, 4 medrese, 2 tekke, 156 mezarlık, 12 kilise, 141 değirmen, 2120 fırın, 660 dükkân, 9 han ve 4 hamam bulunmaktadır. (Yurt Ansiklopedisi, 1983, 6267).

¹⁰ http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/xn9c0+2020-2024_STRATEJIK_PLAN.pdf. Erişim tarihi 25.12.2023.

Ünye kent merkezi, Osmanlı kent yerleşim özelliklerini gösteren bir yapı görünümündedir. Kentin yerleşimi düz bir alan üzerinde ortada bir merkez cami ve camii etrafında birbirine bitişik nizamda dizilmiş dükkanlar şeklindedir. Yükseltinin sahilden yukarılara doğru olan bölümlerinde mahalleler coğrafyaya uygun olarak sahilden yukarılara doğru yükselen bir yerleşim özelliğindedir. Mahalleler şehrin merkezine inen ara yollarla birbirine bağlanmaktadır. Böylece yamaç boyunca kurulmuş olan evler birbirinin görüntüsünü kapatmayan bir dizilişe sahip olmaktadır. Evlere karşı cepheden bakıldığında tek tek görülebilme imkanına sahip bir görünümündedirler. (Avanoğlu, 2002, 8).

Ünye ilçesinde idari yapı olarak kaymakamlık ve belediye hizmet binaları günümüzde Cumhuriyet meydanı olarak bilinen merkezi bir konumdaki alandadır. 1461 yılında Osmanlı devletine katılan Ünye, Trabzon vilayetine bağlı bir sancak beyliği olarak sultan Abdülaziz devrine kadar idari olarak devam etmiştir. 1808 yılında Ünye sancak beyi olan Süleyman Paşa, sancak beyliği sarayını bu günkü Cumhuriyet meydanında Paşabahçe mevkiinde denize karşı yaptırmıştır. Saray 1830-35 yıllarında çıkan yangınla tamamen yanmış geriye sarayın yıkıntılarında enkaz duvarları kalmıştır. (Bora, 1969,79). 1640 yılında Ünye'yi ziyaret eden Evliya Çelebi, seyahatnamesinde deniz kenarında büyük bir kale bulunduğundan bahsetmiştir. Ancak yer ve biçim olarak tarif edilen kalenin, biline Ünye kalesinden farklı olduğu belirtilmektedir.¹¹

Ünye Cumhuriyet meydanında ayrıca Mehmetçik anıtı, Anıt Çınar ağacı (asırlık çınar ağacı) ve Türk-Japon Dostluğu Ertuğrul Firkateyni Şehitler Anıtı da bulunmaktadır.

Ünye ilçesinde ilk açılan eğitim kurumları, dini öğretim yapan sibyan mektepleridir. Günümüzde harabe şekline dönüşmüş Eskipazar mahallesi cami yanındaki medrese Ünye'ye sonradan yapılan ilk medresedir. 1870 yılında Ünye kazasında 79 Müslüman okulu, 403 gayrimüslim okulu bulunmaktadır. 1903 yılı salnamesinde ise 9 medrese, 1 rüştiye geri kalanı iptidai olmak üzere 102 İslam, 5 Rum, 15 Ermeni ve 1 kütüphane bulunduğu ifade edilmektedir. 2015 yılı verilerine göre 32761 kişi ilkököl, 10247 kişi de yükseköğretim seviyesindedir. (Kızıllan, 2017, 74). Ünye ilçesinde bulunan Ordu üniversitesi Meslek Yüksek okulu ve İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi kente sosyal

¹¹ <https://www.unye.bel.tr/sehir-rehberi/su%CC%88leyman-pasa-sarayi-ve-surlari/>.

açından bir hareketlilik katmıştır. Ünye’de 1972 yılında hizmete giren Ünye Devlet hastanesi, Özel Çakır tepe hastanesi ve Özel Karadeniz Tıp merkezinin yanı sıra ikisi merkez ilçede olmak üzere 7 sağlık ocağı bulunmaktadır.

2.2.2.1. Kültürel Yapı

Ünye, tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle her medeniyetten çeşitli kültürel ve tarihi izler barındırmaktadır. Bu yönüyle Ünye’de İlçe Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün Taşınmaz Kültür Envanterine aldığı maddi kültür unsurları bulunmaktadır. Bu unsurların başında tarihi Ünye evleri gelmektedir. Özellikle Burun ucu ve Kaledere mahallesinde yaygın olarak bulunan Ünye evleri, döneminde ekonomik seviyesi yüksek ve Ünye’nin tanınmış ailelerine ait evlerdir. Kadılar yokuşu olarak bilinen mevkide oldukça çok olan bu evler kültüre envanterine kaydedilerek koruma altına alınmış ve kültürel turizm kapsamında değerlendirilen kültür projesinin temelini oluşturmuşlardır. Bu bölgedeki tarihi özelliğe sahip olan ahşap bir bina restore edilerek “yaşayan müze” evi olarak kullanılmakta ve kültürel sürekliliğin devamına katkıda bulunmaktadır. Osmanlı döneminde Ünye’de birçok kadı yetişmiş olduğu için mahallesinden biri Kadılar yokuşu olarak isimlendirilmiştir. Zamanın kadıları ve daha sonra gelen kadılar, bu yokuşta konaklar yaptırmışlardır. Yokuşun yolu orijinal taş döşemelidir ve konaklarda taş işçiliğinin en güzel örneklerinin bulunduğu giriş kapıları mevcuttur. Ünye evleri ve kadılar yokuşu bu özellikleri ile müze sokak görünümü ile ön plana çıkmaktadır.¹²

Ünye ilçe merkezi koruma amaçlı kentsel sit alanı olarak ilan edilmiştir. Kaledere, Hamidiye mahalleleri ile Çamurlu mahallesinin bir bölümünü içine alan sit alanında Çifte Hamam, Kadılar Yokuşu, Eski Hamam, Saray Cami, Hükümet Meydanında yer alan Asırlık Çınar ağacı bulunmaktadır.¹³.

¹² <https://www.unye.bel.tr/sehir-rehberi/kadilar-yokusu/>.

¹³ <https://karadeniz.gov.tr/unyekentselsitalani/#:~:text=Kentsel%20Sit%20Alan%C4%B>.

Yunus Emre Türbesi, Şeyh Emir Türbesi, Kümbet Evliya Türbesi ve Salih Efendi Kabristanı yöre halkının ziyaret ettiği dini mekanlardır. Bunların dışında, “Mayıs Yedisi” olarak adlandırılan panayır ve şenlikler, her yıl mayıs ayının 20’sinde yöre halkının bulunduğu ve kutlamalar yaptığı, geçmişten gelen kültürel bir faaliyet olarak devam etmektedir. Bu tarihlerde ilçenin nüfusu da artmaktadır.¹⁴

2.2.2.2. Ekonomik Yapı

İlçenin en önemli ticari faaliyet alanına ev sahipliği yapan tesisi Ünye limanıdır. Ticaretin deniz yolu ile olan gelişimine önemli katkıda bulunan limanda balıkçı barınakları ile bir tersane bulunmaktadır.

Cuinet’in verdiği bilgilere göre 1890’lı yıllarda Ünye iskelesinden yapılan dış satım ürünlerinden mısır, yumurta, kenevir (230.000 kilo) ve elma (400.000 kilo) önemli bir yer tutmaktadır (Bora, 1969,70).

Ünye ilçesinde sanayi faaliyetleri, gıda, dokuma, orman, çimento gibi sanayi sektörleri çerçevesinde devam etmektedir. Halı ve kilim dokumacılığı günümüzde halk eğitim merkezlerinde devam etmektedir. Çevrenin orman yönünden zengin olması, kerestecilik ve mobilya sanayisinin gelişmesinde oldukça etkili olmuştur. İlçede mobilya atölyelerinde üretilen ürünlerle mobilyacılık yapılmaktadır. Kaledere mahallesinde bulunan Bakırcılar çarşısında bakırcılık işleri birkaç bakırcı ustası aracılığıyla devam ettirilmeye çalışılmaktadır.

Ünye’de ilçeye has olarak bilinen mermer (Ünye taşı) mermer madeni işletme atölyeleri Merkez mahallesinde faaliyet göstermektedirler. İlçeye en önemli katkı sağlayan üretim tesislerinden Ünye un fabrikası, günlük 190 ton buğday işlemektedir. Bir diğer önemli tesis de Ünye Çimento fabrikasıdır ve ilçe nüfusunun kayda değer bir kısmını istihdam etmektedir (Kızıllan, 2017, 145).

¹⁴ <https://www.unyekent.com/haber/bugun-mayis-yedisi-cepni-bayrami-5448.html>.

Ünye ilçesinde iş ve ticaret alanları, Orta Çarşı caddesi ve çevresinde bulunmaktadır. Ticari işlemlerin en yoğun olduğu günler hafta sonu ve pazartesi günleridir. Ayrıca her çarşamba, ilçenin semt pazarının kurulduğu önemli bir gündür.

Ünye ilçesinin ekonomik yapısında tarım ve hayvancılık da önem arz etmektedir. Cuinet'in verilerine göre 19. yy.'da ilçenin en önemli tarım ürünlerini fasulye, kenevir, kenevir tohumu ve mısır oluşturmaktadır (Avanoğlu, 2002, 12). Günümüzde en önemli ticaret faaliyeti fındık üretimine ve işlemlerine dayanmaktadır. Yaz mevsiminde fındık hasatı için çevre il ve ilçelerden hatta ülkelerden gelen insanlar sezonsal nüfusta artmaya yol açmakta bu da ilçenin ticari olarak hareketlenmesine olanak vermektedir. Ordu ilinde ve dolayısıyla Ünye ilçesinin fındık kalitesi yönünden Avrupa standartlarının da üzerinde olmasından dolayı toplam yıllık ihracat miktarı 3 milyon tonu aşmıştır ve ihracat özellikle Avrupa ülkelerine yapılmaktadır (Kızıllan, 2017, 122).

3. BÖLÜM

KAVRAMLAR, TERİMLER, TANIMLAR

İnsanlar tarih boyunca hayatta var olabilmek adına yaşamla bir mücadele içinde olmuştur. Bu mücadelede yaşamsal ihtiyaçları, istek ve amaçları doğrultusunda bir araya gelerek çeşitli toplulukları oluşturmuşlardır. İnsanların tek başına hayatlarını idame ettirmelerinin mümkün olamayacağı bilinen bir gerçektir. Bahsedilen durumlar doğrultusunda her bir insan, başka insanlarla bulunduğu toplumun içerisinde de bir grup oluşturabilmektedir. Böylece bireyler bir araya gelerek grupları, gruplar toplumları, toplumlar da ait oldukları ulusları oluştururlar.

İnsanların doğayla ve birbirleriyle bir araya gelerek, karşılıklı iletişim ve etkileşimlerinin bir sonucu olarak davranışsal, duygusal, maddi, manevi birçok yaratma ortaya çıkartmakta ve doğaya ekledikleri her şey onların kültürünü oluşturmaktadır. Çobanoğlu'na (2012; 3) göre kültür, bir toplumun her türlü sosyo-kültürel olarak kendini ifade etme yollarının tamamı ya da maddi ve manevi yönden her çeşit ihtiyacını karşılayan toplam hayat tarzıdır. Davranışlar, alışkanlıklar, gelenekler, görenekler, korkular gibi birçok değişik şekillerde ifade bulabildiği gibi sanat müzik, resim, mimari, edebiyat vb. gibi estetik üretim alanları şeklinde de ortaya konulan her türlü ifade edişler, kültür içerisinde yer almaktadır. Günümüz kültür tanımından farklı olarak 19. yüzyılın ortalarına kadar kabul gören ve toplumu yüksek kültür ve halk kültürü şeklinde iki ayrı tabakaya bölen eski kültür tanımı, inceltilmiş zevkler ve adabımuaşeret bilgisi ve görgüsü şeklindedir. Bu yönüyle bahsedilen kültür, toplumun elit ve aristokrat kesimini oluşturanlarına has, siyasi, sosyal ve ekonomik gücü elinde bulunduran yüksek tabakasına ait özellikler bütünü olarak görülmüştür. Halk ise bu kültüre sahip olmayan alt tabakayı oluşturan kesimdir. Dolayısıyla okuma-yazması olmayan, kırsal kesimde yaşayan, sosyal ve kültürel değişmelerden en az seviyede etkilenmiş, ekonomik yönden de toplumun düşük bir kesimini oluşturan kesim halk olarak ifade edilmiştir. Halkın hafızalarda saklayarak kuşaktan kuşağa aktardığı geleneksel kültürel bilgileri de halk kültürü olarak tanımlanmıştır (Çobanoğlu, 2012; 7). 19.yüzyıl halk tanımının, 1970'li yıllarda halkbilimi çalışmalarının geldiği noktada ortaya koyulan yeni halk tanımı ile geçerliliğini yitirdiği görülmüştür. Alan Dundes, 1977 yılında “who are the Folk” adlı çalışmasında halkı şu şekilde tanımlamıştır. “‘Halk’ terimi en azından ortak bir faktörü

paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün – ortak bir meslek, dil veya din olabilir- ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır” (Dundes, 1998: 143). Yeni halk tanımını takiben yeni folklor tanımı, halkbilimi çalışmalarını içinde dönüp durduğu metin merkezli konuların çalışılmasından kurtararak yeni perspektiflere yönelmiştir. Dan Ben-Amos, 1971 yılında “Toward a Definition of Folklore in Context” adlı çalışmasında yeni bir halkbilimi tanımı yapmıştır. Ona göre folklor, iletişime bağlı bir süreçtir ve yüz yüze iletişim kurulmasına yetecek kadar az sayıdaki insan toplamı olarak küçük bir gruba sahiptir (Ben-Amos, 1997: 83).

Çalışmamızın temel çıkış noktasını oluşturan bahsedilen tanımlar çerçevesinde halk ve halk gruplarının, grup ve küçük grupların kavramsal ve terimsel açıklamaları doğrultusunda küçük halk grubu olarak ailelerde ortak bir unsuru oluşturan meslekleri ve meslekleri etrafında ortaya çıkan folklorunun özelliklerini ifade etmede kavramsal çerçeve önem arz etmektedir.

3.1. HALK VE HALK GRUPLARI

Halkbilimi, malzemesi insan ve insana has her türlü davranış, düşünüş, yaratma, yarattıklarını kullanma, uygulama vb. gibi özellikleri araştırarak, onunla ilgili derinlemesine bir bilgiye ulaşmak amacıyla 19. Yüzyılın başlarında ortaya çıkmış olan bağımsız bir bilim dalıdır. Halkbilimi bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıktığı andan günümüze kadar oldukça etkili bir gelişim göstererek ulaşmıştır. Bu gelişmelerden biri de halk kavramına dönük halk tanımlamalarıdır. Gelişim dönemi boyunca değişik halk ve buna bağlı olarak halk grupları tanımları yapılmıştır.

Halkbilimi çalışmaları tarihine bakıldığı zaman halkbilimi disiplinin ortaya çıkmasının ilk belirtileri, Avrupa tarihinde görülen sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik değişimlere dayanmaktadır. Halkın keşfi (Burke, 1996: 17) ve ona ait her türlü inançlarının, geleneklerinin, törenlerinin, kültürlerinin vb. gibi ürünlerinin, Avrupalılarda ilgi uyandırarak araştırılmasının başlangıcındaki en önemli temel faktör Amerika kıtasının keşfi olmuştur (Cocchiara, 2017: 24). Takip eden süreçte 1846 yılında İngiliz William

John Thoms, folk-lore terimini kullanarak bilim dalının adını uluslararası bir kullanıma ulaştırmıştır. Folklor teriminin kökenini “folk” =halk ve “lore” =bilim sözcükleri oluşturmaktadır (Çobanoğlu,2015: 23). Bu bağlamda halkbilimi disiplininin çalışma kadrolarının temelini, halk ve ona ait yaratmaların incelenmesi oluşturmaktadır. Bu nedenle halk ve halk grupları kavramlarının tanımlanması önem arz etmektedir.

Erken dönem halk tanımları açısından ele alınan, halk kavramına yönelik bir diğer terim olarak “volk” kelimesi, Alman halkbilimi çalışmalarında romantik milliyetçiliğin temellerini atan ve ulusal halkbilimi kuramlarının ortaya çıkmasında kuramsal yapıyı oluşturmada büyük etkiye sahip olan Alman şairi Johann Gottfried Herder tarafından yazın diline kazandırılmıştır. Herder 18. yy.’ın son döneminde halk kavramı ile ilgili çeşitli tanımlar yapmıştır. Almancada “volk” kelimesi, ortak bir dile, kültüre ve tarihe sahip olarak bu özelliklerle birbirine bağlı insanlardan oluşan bir topluluk anlamında kullanılmıştır (Drosdowski, 1981: 2802’den aktaran Ozan, 2000: 40). Almanca-Türkçe sözlükte “volk” =nüfus anlamında; halk, ahali şeklinde, “nation” anlamıyla; millet, ulus şeklinde, “basit” anlamıyla; avam tabakası, halk zümresi şeklinde açıklanmıştır. Bununla birlikte volk kelimesiyle özdeşleşmiş olan Herder kelimeyi üç şekilde incelemiştir. İlk olarak volk kavramına yüklediği anlam ulusun köküdür. Bir diğerinde volk kavramına, sosyal alt sınıf, bir halkın tabanı anlamında “Populus/natio ve vulgus anlamında yaklaşır. Natio kavramıyla bir halkın milli karakteri anlamında “ulusal ruh” söylemini oluşturur. Ona göre milli ruh, halk edebiyatı ürünlerinde (halk türküleri, masallar, mitler, efsaneler vb.) bulunmaktadır. Halk bu ürünlerin yaratıcısı ve yaşatıcısıdır. Bu nedenle Herder’ de volk kavramı sosyal alt sınıf anlamında “vulgus” kavramıyla tanımlanmıştır (Ozan, 2000: 41).

İlk dönem halkbilimi çalışmalarında halk kavramına getirilen tanımlamalar, özellikle Avrupa toplumları içerisindeki belirli sınıflar üzerinden yapılmıştır. Buna göre halk kavramı sınıfın en alt kesimini oluşturan sıradan insanları ifade eden halk (vulgus) anlamında kullanılmıştır (Cocchiara, 2017: 17). Diğer bir deyişle halk, 19. yüzyılda genel nüfus içerisinde aşağı tabakanın büyük bir kısmını oluşturan bayağı ve kaba insan grubudur. Halk, okur-yazar bir toplumda cahil, medeni bir toplumda medenileşmemiş kesim, şehirlilere tezat olarak taşralı ya da genellikle şehire yakın kırsal kesimde yaşayan köylüler şeklinde gruplandırılmıştır. Bununla birlikte medeni Avrupalılar, özellikle köylü kesimi olarak tabir ettikleri halk topluluklarında kendi” soylu vahşi

insan” (Cocchiara, 2017: 25)’larını bulmuşlar, kültürel kalıntıları ve geleneklerinin köklerini köylü halkta aramışlardır. Bu yönüyle halk terimi, okur-yazar olmayan, taşralı, kaba köylüler olarak tanımlanmış ve 19. yüzyılda halk, bir nevi Avrupa köylülerini ifade etmiştir (Dundes, 1998 :139-140).

Peter Burke, “Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü” adlı çalışmasında dönemin bakış açısıyla, 18. ve 19. yüzyıl aydınlarının halk ile ilgili düşüncelerinde onların, doğal, basit, cahil, içgüdüsel, akılcılıktan uzak, kökleri geleneğe dayalı, bölgelerinde topraklarına bağlı, bireysellik duygusundan yoksun, bireyin toplumda kaybolmuş şekilde olduğunu ifade etmiştir. Ona göre çoğu üst sınıfa mensup aydın kesim halkı, gizemli ve çekici bulmaktaydı (Burke, 1996:23).

George Foster, 1953 yılında yazdığı “What is Folk Culture?” adlı makalesinde, halk ve halk grupları ile ilgili olarak, halk= köylü anlayışına sahip denilebilecek bir yaklaşımda bulunmuştur. Ona göre, halk grubu bütün bir toplumu yansıtmamaktadır ve kendi içinde izole edilmiş bir gruptur. Halk grubu, yarım bir toplum, geniş bir yapının (genellikle bir milletin) bir parçasıdır. Bu yapının halk kısmı, endüstrileşmeden önceki şehir merkezlerinde bulunan yüksek sınıfların oluşturduğu daha karmaşık kesimlerle, zamana ve mekâna bağlı bir ilişki içerisindedir. Bu çerçevede gerçek ilkel kültürlerin de halk kategorisi dışında tutulması gerekliliğini ifade etmiştir. Foster’in ileri sürdüğü tespitlere göre halk, yüksek sınıf ve şehirlere tezat teşkil edecek şekilde oldukça dar ve sınırlı bir tanımlamayla 19. yüzyıl halk tanımlarına yakın bir anlamda kullanılmıştır (Dundes, 1998: 142-43; Burke, 1996: 38; Çobanoğlu, 2015: 346-47).

20. yüzyılda halkbilimi çalışmalarında görülen gelişmelerle halk tanımı da yeni bir boyut kazanarak bu doğrultuda hızla gelişme göstermiş ve buna bağlı olarak halk ve halk gruplarına yönelik daha geniş kapsamlı tanımlamalar yapılmıştır. Sedat Veyis Örnek, halkbiliminin bakış açısından halk ve halk grubunu, bir ülkeye, bir yöreye ve bir etnik gruba ait bir topluluk olarak ifade etmiştir;

“Bir ülkenin, bir yöre halkının, bir etnik grubun yaşamının bütününü kapsayan ve temelinde o halkı oluşturan insanların ortak davranış kalıplarını, yaşama biçimini, belirli olaylar ve durumlar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünyayı algılayışını açıklamada; geleneksel ve törensel yaşamı düzenleyen, zenginleştiren, renklendiren bir dizi beceriyi,

beğeniyi, yaratıyı, töreyi, zamanımıza uzanan gelenekler, görenekler, âdetler zincirini saptamada; bu kültürün atardamarlarını yakalayarak bunlardan özgün ve çağdaş yaratmalar çıkarmada halkbiliminin rolü ve önemi birinci derecededir” (Örnek, 1977: 16).

Halkbilimin önde gelen araştırmacılarından Alan Dundes, halk tanımını şu şekilde yapmıştır; “halk terimi en azından bir ortak faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder”. Ona göre bu gruplar, bir millet ya da aile boyutunda veya bölge, eyalet, şehir, köy, gibi belirli coğrafyaya ait kültürel yapılar ile ırk, din, meslek karakterindeki yapılar şeklinde halk gruplarını oluşturmaktadır (Dundes, 1998 :139-153). Diğer bir deyişle halk kavramını ifade eden, aralarında en az bir ortak faktör bulunan insanlar, bu ortak faktör etrafında bir halk grubunu oluşturmaktadır. Halkın her bir üyesi amaç ve istekleri doğrultusunda birçok farklı halk grubunun bir üyesi olabilmektedir. Örneğin, bir kişi aynı anda aynı mesleği yaptığı bir halk grubunun üyesi olabilirken diğer taraftan bir futbol takımının taraftarı olduğu bir halk grubuna da üye olabilir. Böylece her halk grubu kendine has folklorunu oluşturabilir.

Metin Ekici halkı, Dundes’in halk tanımına paralellik gösteren bir şekilde, “belli bir gelenek içinde oluşmuş yaratma sayesinde birbirine bağlanan, bu ürünü kendisine ait kabul eden bir topluluktur” demiştir. Halk kavramı, başlangıçtan itibaren oluşturulan ve sürekli geliştirilen, gelenek, görenek, inanç anlayışını devam ettiren veya devam ettirmeye çalışan grupları içine almaktadır (2000: 2-5). Özkul Çobanoğlu, halkı, bir ülke veya belirli bir bölgeye ait ya da aralarında en az bir müşterek faktör bulunan toplumsal grup olarak belirtmiştir (Ekici, 2015: 24).

Giuseppe Cocchiara (2017: 17) halk kavramını, halkın, kendine has yapılarıyla ortaya koyduğu belirli bir hayat görüşü, ruh, düşünce, gelenek, kültür ve uygarlığa sahip olma durumu olarak ifade etmiştir. Cocchiara, folklorun doğasının temeline de bu tanımda bahsedilen halkı yerleştirmiştir.

3.2. GRUP VE KÜÇÜK GRUP

Grup ve küçük grup kavramları ile ilgili tanımlar sosyal bilimlerin diğer disiplinlerinin yanı sıra halkbiliminin de ele aldığı çalışma alanlarından birisidir. Halkbiliminin bakış açısından en önemli bilgiler, Alan Dundes’in halk tanımında ve Dan Ben-Amos

tarafından yapılan folklor tanımında görülmektedir. Halkbilimi çalışmalarında günümüzde gelinen aşamada Dundes, (1998: 139-153) “halk kimdir?” adlı makalesinde yeni bir halk tanımı vermiştir. Yeni halk tanımı en az bir ortak faktöre sahip en az iki kişiden oluşan herhangi bir grup insan şeklindedir. Buna göre halk çeşitli özellikler açısından bir araya gelmiş insanlardan oluşan gruptur. Dundes’e göre, gruptaki insanların bağlayıcı unsurları, ortak dil, din ya da meslekleri olabilmektedir. Bundan daha önemli olan ise grubun kendine ait olduğunu kabul ettiği ve grup içinde aidiyet duygusunun oluşumunda etkili olan geleneklerini oluşturabilmeleridir. Bu sayede her grubun kendine has bir folkloru ortaya çıkmaktadır. Ona göre herhangi bir grup daha küçük alt gruplara da ayrılmaktadır. Buna göre en küçük grup teorik olarak en az iki kişiden oluşmaktadır. Halk kavramının ortak çoğunluk yapısı içerdiğini belirten Dundes, kişilerin geleneksel ve halka ait yaratmalarının paylaşılmasının gerekli olduğunun önemini belirterek grup sayısının en az iki kişiden oluşmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Dundes açıklamalarının devamında bir grubun bir millet kadar büyük, bir aile kadar da küçük olabileceğini ifade etmiştir (Dundes,1998: 143).

Dan Ben-Amos (1997), “Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru” adlı çalışmasında yeni bir folklor tanımı yapmıştır. Çalışmasında folkloru iletişime bağlı bir süreç olarak ele almış, onun aynı zamanda küçük bir gruba sahip olduğunu ve bu durumun folklorun özel bir bağlamı olduğunu belirtmiştir. Dan Ben- Amos, grup tanımını da “birbirleriyle çok sık olarak bir zaman dilimi içerisinde iletişim kuran ve her kişinin diğer her bir kişi ile başkaları yoluyla ikinci elden değil, doğrudan doğruya yüz yüze iletişim kurmasına yetecek kadar az sayıda kişilerin toplamı” olarak yapmıştır. Bir aile, bir sokak çetesi, bir oda dolusu fabrika işçisi, bir köy, bir kabile dahi bir grup olabilmektedir. Bu gruplar, farklı düzen ve kalitede sosyal üniteler olmalarının yanı sıra, aynı zamanda büyük veya küçük ölçüde bir grup karakterine has özellikler sergilemektedirler (Ben- Amos, 1997: 83). Bu özellikleriyle folklor, aynı zamanda küçük grupların iletişimsel süreçleri içerisinde oluşmakta ve bu özellikleriyle grupların da halkbilimi içerisinde çalışılması önem arz etmektedir. Bununla birlikte küçük grup kavramı 1950’li yıllarda sosyologlar tarafından ele alınıp araştırılma alanlarına dâhil edilirken, halkbilimciler bu konuya yeterince ilgi göstermeyen, görmezden gelen ve ihmalkâr bir tavır sergilemişlerdir (Ben-Amos,1997: 83; Çobanoğlu, 2015: 363). Küçük grupların folkloruna dönük araştırmaların 1970’li yıllarda arttığı görülmüştür.

Gary Alan Fine, “Küçük Şeylerin Folkloru: Grup Kültüründe Gelenek” adlı çalışmasında, küçük aktör toplulukları olarak grupları, folklor geleneklerinin tutulduğu ve icra edildiği yerler şeklinde ifade etmiştir. O’na göre küçük gruplar, tüm katılımcıların sürekliliği olan sosyal ortamlarında bir araya geldikleri kişilerin varlığından, kimliğinden ve özelliklerinden haberdar olduğu karşılıklı etkileşim içerisindeki topluluklardır (Fine, 2018: 5-27). Fine, “Small Groups and Culture Creation: The Ideoculture of Little League Baseball Teams” adlı çalışmasında da küçük grupların kendine has “öz kültür” geliştirebildiklerini belirterek, küçük grupların kültürlerinin güvenilir bir şekilde gözlemlenmesinin mümkün olabileceğini öne sürmüştür. Dolayısıyla Küçük grupların çalışılmasının sonucunda elde edilen folklorik verilerin, daha büyük halk gruplarının anlaşılmasında yol gösterici olabileceğini ifade etmektedir (Fine, 1979: 736).

Dexter Dunphy, küçük grubu, “üyeler arasında güçlü duygusal bağlar geliştirmeye yetecek kadar uzun süre varlığını sürdüren, en azından işlevsel olarak farklılaştırılmış ilkel roller ve bir grubun imajını bir varlık ve üyeler olarak grubun ilgili eylemini kontrol eden resmi olmayan bir normatif sistem içeren kendi alt kültürü bulunan bir grup” şeklinde tanımlamıştır (Dunphy, 1972:5’den Akt Fine, 2018). Diğer bir deyişle, grup üyelerinin varlığı, kabul edilen davranışların sınırları, paylaşılan aidiyetin önemi, geleneklerin varlığı, katılımcılar tarafından fark edilirler. Bu bakış açısında gelenekler, kolektif kimlik oluşturmada yapıcı bir özellik gösteren, güven, bağlılık ve uyum için kültürel bir temel sağlayarak, grupları birleştirme gücüne de sahip olmaktadır.

Joseph Fichter, grup tanımını ortak sosyal amaçlara sahip olan, sosyal normlar, ilgiler ve değerlere göre karşılıklı roller oynayan sosyal kişilerin, tanınabilir, yapılaşmış sürekli birlikteliği şeklinde yapmıştır (Fichter, 2012: 63). Toplumu da gruptan farkını ortaya koyacak şekilde, sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak etkileşim içine giren ve ortak kültürü paylaşan birden fazla insanın bir araya gelerek oluşturduğu birliktelik şeklinde tanımlamıştır. Bu bağlamda her toplum, kendi içindeki gruptan oluşmaktadır. Kişiler grupları, gruplar da toplumları oluşturmaktadır. Grup toplumun bir parçasıdır ve bir toplumun kültürü grubun kültüründen daha kapsamlıdır. Fichter, grupları, sosyal ilişkilerin içten, kişisel, yüz yüze ve sık olduğu gruplara birincil grup, ilişkilerin resmi, seyrek ve daha geniş ancak daha gevşek örgütlenmiş olan grupları da

ikincil grup şeklinde sınıflandırmış ve küçük grupları, birincil grup sınıfına dahil etmiştir (Fichter, 2012: 76).

Günümüzde yaygın bir kabule göre en küçük grup, aile grubu olarak kabul edilmektedir. Fichter 'in birbirleri ile sık sık ve yüz yüze ilişkide bulunan, dayanışma duygusuna sahip, ortak sosyal değerlere içten bağlı kişilerin oluşturduğu birliktelik olarak ifade ettiği birincil grupların içerisine, bu özelliklere sahip aile grubunu dahil etmiştir (Fichter, 2012: 71). Bu bağlamda verilen kavramların tanımlanmaları doğrultusunda birincil grup özellikleri gösteren en küçük toplumsal grup, aile grubudur diyebiliriz.

Küçük gruplar üzerine ampirik çalışmalar yapan Aliye Mavili Aktaş'a göre grup ya da küçük gruplar, yüz yüze etkileşim içinde olan, birlikteliklerinin farkında olan hem kendilerini hem de diğerlerini grubun üyesi olarak hisseden, ortak amaç birliğinde olarak bu amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik birbirlerini destekleyici şekilde hareket eden, karşılıklı birbirine bağımlılık özelliği gösteren, iki ya da daha fazla kişiden oluşan birlikteliklerdir (Aktaş, 2001: 233).

Kağıtçıbaşı, sosyologların ve sosyal psikologların en sık çalışma yaptıkları grupların küçük gruplar olduğunu belirterek, grup kavramının çeşitli şekillerde tanımlandığını söylemiştir. Bahsedilen tanımlamalarda öne çıkan grup kavramının, ortak amaçlar, ortak normlar, bir grup hissiyatına sahip olunması gibi şartları içermesinin önemli olmasıyla birlikte bir topluluğun grup olarak kabul edilebilmesi için en önemli koşul etkileşimdir. Dolayısıyla grup etkileşim halindeki birden fazla insan olarak tarif edilmektedir. Kağıtçıbaşı'na göre, küçük grupların bir çalışma alanı olarak öne çıkmasındaki en önemli etken, küçük grupların toplumu yansıtmaları ve onların toplumun küçük bir modeli veya minyatürü olarak ele alınabilme özelliğine sahip olmalarıdır. Bundan dolayı küçük grupların incelenmesi ile elde edilen verilere dayanılarak, toplumun işleyişi hakkında önemli bilgilere ulaşılabileceği düşünülmektedir (Kağıtçıbaşı, 2023: 271-272).

3.3. AİLE FOLKLORU

Halk gruplarının sınıflandırılmasında, grup birlikteliği oluşturmada, “yakınlık”, “gereklilik, zorunluluk ve koşullar”, “düzenli etkileşim”, “ortak ilgi alanları ya da beceriler”, gibi etkenlere dayalı olarak ortaya çıkan halk gruplarından, “gereklilik, zorunluluk ve koşullar” bağlamında ifade edilebilen halk grubu olarak “aile” görülmüştür (Aça, 2021: 376). Aile kavramı her toplumda var olan ve o toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen insan grubudur. Kültürden kültüre farklı yapılarda görülen aile topluluklarının varlığı insanlık tarihiyle paralel bir gelişme göstermiştir. Bir toplumun sosyo- kültürel, siyasi, ahlaki, ekonomik yapısının anlaşılabilmesi, o toplumun en küçük birimini oluşturan aile kurumunun incelenmesi ile mümkün olabilmektedir. Bireylerin ait oldukları toplumda diğer bireylerle ilişkilerinde nasıl davranacaklarını, ne gibi roller oynayacaklarını, sosyal sorumluluklarının öğrenilmesi ve uygulanmasında ne gibi bir yol izleyeceklerini öğrendikleri ilk kurum, kısaca yaşayarak öğreten sosyal organizasyonun ilk basamağı ailedir (Nirun, 1994: 69). En eski kültürlerden günümüze kadar görülen aile olgusu, yapısı, işlevi, boyutu, demografik özellikleri vb. yönleri göz önüne alınarak tanımlanmaya ve sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Türk dil kurumu sözlüğünde aile, “evlilik ve kan bağına dayanan karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerden doğan toplumun içindeki en küçük birlik; ev, familya”, “aynı soydan gelen ya da aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü”, “birlikte oturan hısım ve yakınların tümü; ev”, “eşlerden kadın için kullanılan sözcük”, “aynı amaç üzere anlaşılan ve bu amaç için birlikte çalışan kimselerin tümü” (<https://sozluk.gov.tr/>) şeklinde tanımlanmıştır.

Medeni kanunda aile terimi üç farklı anlamda belirtilmiştir:

- a- Dar anlamda aile, karı ve kocadan oluşan topluluk,
- b- Geniş anlamda aile, karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluk,
- c- En geniş anlamda aile, karı, koca ve çocuklar ve birlikte yaşayan hısımlar ile sözleşme bağıyla bağlı olarak birlikte yaşayan diğer kişileri de kapsayan topluluk (Gözübüyük, 1983: 89).

Kafesoğlu, “Türk Milli Kültürü” adlı çalışmasında eski Türk topluluklarının sosyal yapısına dair verdiği bilgiler içerisinde aile yapısına da değinmiştir. Orhun kitabelerine göre açıkladığı bu yapı: Oğuş- aile; Urug- aileler birliği(?); Bod- boy, kabile; Bodun- boylar birliği; İl-müstakil topluluk, devlet şeklindedir. Eski Türk toplumunda ilk sosyal birlik ve toplumun temel çekirdeğini oluşturan “oğuş” kelimesine karşılık gelen aile terimi, kan akrabalığına dayanmaktadır. Türkçede “evlenme” ya da “evlendirme” kelimeleri, evlenen erkek ve kızın baba ocağından ayrılarak ayrı bir ev kurmaları anlamındadır ve “ev” tabiri “aile” anlamıyla eşdeğerdir (Kafesoğlu, 2017: 219-220).

Gökçe’ye (1991: 207) göre aile, ana, baba, çocuklar ile ana- babanın kan akrabalarından oluşan ekonomik ve toplumsal bir birliktir.

Cohen, aile tanımını doğum, evlilik, evlatlık edinme ya da tercih yoluyla birbiri ile ilişki içerisinde olan ve bir hanede bir arada yaşayan, iki veya daha fazla kişiden oluşan küme olarak vermiştir (Cohen 2005: 6’dan aktaran Aça, 2021: 376).

Fichter, temel işlevlerine göre, eğitim, ekonomik, siyasal, dini, boş zaman değerlendirme ve aile olarak sınıflandırdığı gruplardan aile grubunu, temel aile hayatının devam etmesi için aile yaşamını sürdürme gereksiniminin tatmin edilmesi amacıyla bir araya gelen insanlar şeklinde ifade etmiştir (Fichter, 2012:68).

Şahinkaya, aileyi evlenme, kan ya da evlatlık edinme yoluyla birbirlerine bağlanmış, aynı çatı altında bir arada yaşayan, sahip olunan geliri ortaklaşa paylaşan, ana, baba, karı, koca, evlat, kardeş gibi oynadıkları rolleri ile birbirine etki eden, kendilerine has bir kültür yaratıp devam ettiren insanlar topluluğu olarak ifade etmiştir. Çalışmasında her ailenin ait olduğu toplumun genel kültüründen bir parça taşıdığını belirten Şahinkaya, ailelerin birbirlerine göre de kendilerine ait görgü ve göreneklere sahip olmaları bakımından farklılıklar gösterdiklerini belirtmektedir. Evlenen erkek ve kadın içinden çıktıkları evlerinden getirdikleri gelenek, görgü, göreneklerini birleştirerek kendi kurdukları ailelerinin kültürünü oluşturmaktadırlar (Şahinkaya, 1991: 38). Yeni oluşan aileler, bu özelliğiyle nesilden nesile kültür aktarımını sağlayarak, kendilerine has aile folklorlarını oluşturabilmektedirler.

Dundes'in (1998: 143) yeni halk tanımında da belirttiği üzere, yeni oluşan her aile, eşlerden ya da anne ve babadan her birinin, kendi ailesinden getirdiği geleneklerinin kaynaşmasından oluşturduğu kendilerine özgü bir aile folkloruna sahiptir.

Aile folkloru, aile hayatının inşasında aile üyelerinin, olayları ve tarihleri dikkate alarak yaptıkları, söyledikleri ve geliştirdikleri geleneksel ifadeleri kapsar. Geleneksel ifade davranışı, üyelerin kendilerini zaman ve mekân içerisinde bir aile grubu olarak tanımlamalarına olanak verir. Geleneksel ifadelerin aile yaşamında önemli bir yeri vardır ve genellikle sözlü ve maddi gelenekleri de kapsar. Bu bağlamda genel olarak aile folklorunun kapsamına, aile anlatıları ya da hikâyeleri ve bu hikayelerin anlatıldığı ortam, aile jargonu, aileye ait resmi evraklar, haber kupürleri, fotoğraflar, mektuplar, notlar, alışveriş listeleri, günlükler vb. somut dokümanlar gibi aile öyküsüne katkı sağlayan materyaller dahil edilebilmektedir. Aile üyeleri tarafından sıklıkla yerine getirilen, bazen değiştirilen, unutulmuş, yaratılan veya yeniden canlandırılan aile gelenekleri, aile üyelerine gruba bir aidiyet duygusu verdiğinden dolayı kapsam dahilindedir. Bunlara ek olarak ailenin maddi kültür mirası, ailenin sahip olduğu dini gelenekler, mahremiyet, sadakat, dürüstlük onur vb. gibi ev/aile kuralları, aile geleneklerinin en etkili temsil alanlarından biri olan yemek ve mutfak kültürü ve daha birçok ailenin kendine ait olduğuna inandığı, kabul ettiği ve uyguladığı yaratmalarının, aile folkloru kapsamında ele alınabileceği ifade edilmektedir (URL-1).

Sosyal bilimlerin küçük grup çalışmalarının disiplinler arası boyutta başladığı 1950'li yıllardan günümüze gelinen süreç içerisinde en küçük sosyal grup olarak kabul gören aile konulu birçok çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte 1970'li yıllardan itibaren küçük gruplara yönelik folklor araştırmalarında ailelerin folkloruna yönelik çalışmalar ışığında "aile folkloru" başlıklı araştırmalar hız kazanmıştır. Özellikle Amerikalı folklor araştırmacısı Mody Boatright, "family saga" (aile destanı/ efsanesi) kavramına vurgu yapmış bu durum folkloristler arasında aile hikayeleri ve ailelerin geleneklerinin tespit edilerek yayınlanmasını sağlayarak aile folkloru çalışmalarının önünü açmıştır. Aile, folklorun sosyal zemini olarak kabul edilerek (L. Karen Baldwin, 1975) Fine, (1982), Brunvand (1996: 509-511), Yocom (1997: 278-285) gibi önde gelen folkloristlerce aile folkloru ile ilgili araştırmalar yapılmıştır (Aça, 2021: 379).

Özkul Çobanoğlu (2001), “Aile ve Göçmen Folkloru Bağlamında Türk Halk Kültüründe Göç Hikayeleri” adlı çalışmasının başlığında, aile folkloruna vurgu yapmıştır. Türk Halkbilimi çalışmalarında aile folkloru çalışmaları üzerine yeterince eğilinmediğine eleştirel bir yaklaşımda bulunarak “Halkbilimi Çalışmaları Tarihinde Aile Folkloru Çalışmaları” (2016) adlı bildirisini, Halk Kültüründe Aile Uluslararası Sempozyumunda sunmuştur. Çobanoğlu, sempozyumun bildiri özetleri kitapçığında yer alan bildiri özetinde, aile folkloru kavramının ortaya çıkışından günümüze kadar, dünya halkbilimi çalışmaları içerisinde aile folkloru araştırmalarında kullanılan yöntemsel ve kuramsal yaklaşımların tanıtılmasına dair bilgilere yer vermiştir (Çobanoğlu, 2016:111)¹⁵.

Mustafa Aça (2021), “Folkloru En Küçük Halk Grubuna Odaklandırmak: Aile Folkloru” adlı makalesinde, en küçük halk grubu olarak ailelerin folkloruna dair yapılan çalışmalar, kavram, kapsam ve yöntemlere dönük tanıtımlar ile ilgili bilgilere yer vermiş ve Türk aile folkloru çalışmalarında bir rehber görevi sağlaması amacıyla, araştırma konu başlıklarını, tartışılmaya ve geliştirilmeye açık olacak şekilde listeleterek belirtmiştir.

3.4. MESLEK FOLKLORU

Halk ve Halkbilimi kavramlarının, gelişen çağ ile uyumlu bir şekilde yeniden tanımlanmaları doğrultusunda ifade edilen değişim ve dönüşümlerin günümüzde büyük oranda gerçekleşmiş olduğu kabul görmektedir. Folklorun sadece geçmiş ve geçmişten gelen folklorik unsurun çalışıldığı bir alan olmadığı, yeni bir bakış ve yapılanışla aynı zamanda günümüz halk ve kültürlerinin de saha ayırımı yapılmaksızın ele alınıp incelenmesinin mümkün olduğu bir bilimsel alana evrilmesi ile sonuçlandığı ortaya konulmuştur. Folklor iletişimsel bir süreç olarak küçük bir gruba sahiptir. Bu grubun üyeleri, sık sık ve belirli bir zaman dilimi içerisinde, birbiriyle yüz yüze ve sözlü iletişim kurmaktadır. Bu grubu bir araya getiren ortak faktör yaşları, meslekleri, dinleri, etnik kökenleri, siyasi bakış açıları vb. özelliklerdir (Dundes 1998: 143). Bu özelliklere sahip grupların her birinin, kendisine ait olarak gördüğü gelenekleri ve grubun tüm

¹⁵ “Halkbilimi Çalışmaları Tarihinde Aile Folkloru Çalışmaları” konulu sempozyumda sunulan bildirilerin tam metni şu ana kadar yayımlanmamıştır.

üyeleri tarafından bilinen bir yapıda olan folkloru ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda aynı referans grubu (Ben-Amos 1997: 83-84), diğer bir deyişle ortak faktör olarak görülen meslek grupları da gerek geçmiş zamanlardan beri yapılagelen geleneksel, gerek de günün ihtiyaç ve koşullarına göre şekillenerek ortaya çıkıp gelişen profesyonel boyutta olsun fark etmeksizin bir araştırma konusu oluşturmaktadır.

Meslekler, insanların hayatlarını idame ettirmeleri için gerekli ihtiyaçlarının teminine olanak sağladığından ve insanların vakitlerinin büyük kısmını çalışma ortamlarında mesleklerini icra ederek geçirmelerinden dolayı önemli bir sosyo- kültürel ve ekonomik olgudur. Sosyal bilimlerin çalışma alanlarından biri olarak meslek ve meslek folkloruna dair çeşitli tanımlamalar yapılmıştır.

Meslek, “sülük” kökünden gelen, Türkçe’ ye Arapçadan geçmiş bir kelimedir. “Tutulan yol, gidiş; geçim için tutulan yol, sistem” anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2012: 728).

Türkçe sözlükte meslek kavramı, “belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş, uğraş, öğreti” şeklinde verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011: 1662)

İnsanların yararına olacak şekilde mal ve hizmet üretmek ve bu emeğin karşılığında maddi bir gelir sağlamak amacıyla yapılan, sistemli bir şekilde, belli bir eğitim, bilgi ve becerilere dayanan, kuralları toplum tarafından belirlenmiş etkinlikler bütünü (Kuzgun, 2000: 3) olarak meslek, geçmişten günümüze gelinen noktada insan hayatının önemli bir olgusu olarak görülmektedir.

İnsanların ilk olarak buldukları en küçük ve temel birim aile gruplarıdır. Bununla birlikte insanlar, hayatlarının belirli dönemlerinde ailelerine ek olarak birçok farklı grupların da üyesi olabilmektedir. Arkadaşlık, akran, boş zaman değerlendirme ya da hobi vb. gruplardan biri olan ve insan hayatında önemli bir yer teşkil eden meslek grupları ön plana çıkmaktadır. Sahip oldukları mesleklerin uygulayıcıları olarak bireyler, meslekleri ve görev pozisyonları ile ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etmeye yardımcı olan iletişimin gayri resmi yollarını paylaştıklarından dolayı, grup olarak değerlendirilmektedirler (Karataş, 2016:32; 2017:130).

Meslek folkloru, aynı meslek grubuna ait kişilerin icra ettikleri iş ortamlarında, gayri resmî olarak öğrenilmiş adetler, beceriler ve anlatılara özel vurgu yapılan, bireyler tarafından oluşturulmuş tüm anlamlı kültürel yaratmalarının çalışma alanı şeklinde tanımlanmıştır (McCarl, 1996: 1089; Aça, 2015: 112).

Meslek folklorunun ilgi alanına, meslek grubunun üyeleri tarafından oluşturulan özel bir dil, düşünce, âdet, inanç, sembol, alet gibi unsurların çalışılan ortamda yaratılması, kullanılması ve sadece kendileri tarafından anlaşılır olmasının oluşturduğu kültür çevresi girer. Bu yönüyle ifade edilen özelliklerinden dolayı, bahsedilen paylaşımlarının incelenmesine duyulan gereklilik, araştırmacıların meslek folkloru çalışmalarına yönelmelerinde etkili olmuştur. Meslek grubunu ifade eden ortak değerler, kutlamalar, alışkanlıklar, gelenekler, anlatılar, şarkılar, şakalar, teknikler gibi sözlü iletişim, jestler, mimikler gibi sözsüz iletişim biçimleri ile şekillenen meslek folkloru, aynı zamanda kılık-kıyafet, araç-gereç, üretimde kullanılan doğal-yapay malzemeler gibi maddi kültür unsurları ile de ilgilidir (McCarl, 1996: 1089; Aça, 2015:112; Karataş, 2017: 130).

McCarl, bir meslek grubunu niteleyen karmaşık mesleki tekniklerin, mesleki anlatılarda geleneksel ifade tarzlarının, sözlü-sözsüz iletişim biçimlerinin o mesleğin halk hayatını oluşturduğunu belirtmiştir (McCarl, 1978: 145). Bu bağlamda meslek folkloru, mesleki halk hayatı olarak ifade edilen, bireyin bizzat içerisinde aktif bir şekilde bulunduğu çalışma hayatının, bütüncül bir bakış açısıyla ve derinlemesine araştırılmasını içermektedir.

Batılı folklor araştırmacıları tarafından “occupational folklore” ya da “occupational folklife” (Büyükokutan Töret, 2018: 13) şeklinde ifade edilen meslek folkloru, günümüzde hem geleneksel hem de modern mesleklere dair folklorik ürünleri de kapsayarak birçok çalışmaların ortaya konulduğu bir alan olarak görülmektedir.

4.BÖLÜM

İP-YULAR ÜRETİMİNDE GELENEKSEL YÖNTEMLER (İP-YULAR YAPIMINDA KULLANILAN HAMMADDE, ARAÇ GEREÇLER VE YAPIM TEKNİKLERİ)

4.1.BİTKİSEL KAYNAKLI HAMMADDE OLARAK KENEVİR

(KENDİR) BİTKİSİ

Görsel 4.Tarlada kenevir (kendir) bitkisi¹⁶

Kendir, yeryüzünde tarımı yapılan bitkiler içerisinde en eskisi ve insanlık tarihinin gelişimine etki eden en değerli kültür bitkilerinin başında gelmektedir. Bitki, latince “Cannabis”, fransızca “Chanvre”, ispanyolca “Canamo”, italyanca “Canapa”, rusça “kunopli”, flemence “Kemp”, Almanca “Hanf”, Hollandaca “Hennup”, Bulgarca “Kenvir”, İsviçrece “Hamp”, çince “Tamaüsi-ma”, Türkçe “Kendir-Kenevir”, arapça “Kannap” olarak adlandırılmaktadır (İmer, 1999: 421-428).

Birçok araştırmalarda ele geçen kendirden yapılmış kumaş parçalarına dayanarak, kendir bitkisinin kullanımının tarihinin M.Ö. 8.000 yıllarına kadar gittiği ortaya

¹⁶ <https://www.google.com.tr/Resimler/Kenevir>

konmuştur. M.Ö.2.700 dolaylarında Çin’de dokuma ve tıp alanında kullanılmış bir bitki olmasına rağmen, Heredotos, (M.Ö. 450) İskitlerin ölü gömme törenleri esnasında (M.Ö. 6. yy.) kendir (Cannabis) bitkisini yakarak çıkan dumanından nefes çektikleri ve bu adeti Orta Asya’da yaşayan diğer kavimlere de taşıdıklarını ifade etmiştir. M.Ö. 2.300- M.S. 1.000 yıllarında Orta Asya ve İran’dan yapılan göçlerle tüm doğu Akdeniz ülkeleri ve Anadolu’ya, buradan da Kafkaslar üzerinden Avrupa’ya geçen kavimler bu alanlarda kendir bitkisini üretilip birçok alanlarda kullanarak yayılmasına vesile oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte kendir bitkisini en fazla kullanan kavim olarak İskitler öne çıkmıştır. Kendirden dokunmuş bir kumaşın Çin’de yang-Shao döneminde (M.Ö. 4.200) bulunması ve kendir tohumunun temel bir gıda maddesi olarak kullanıldığının tespit edilmesi, bitkinin, Çinlilerden öğrenen Moğollar ve İskitler aracılığıyla Hindistan’a oradan da Akdeniz ülkelerine taşınmış olması ihtimalini kuvvetlendirmiştir. Kendir bitkisi, varlığının ilk tespit edildiği M.Ö. 2.700’lü yıllardan günümüze kadar Orta Asya’dan Anadolu’ya, Çin’den Japonya’ya, Avrupa’dan Afrika’ya kadar birçok kültürde, yağ ve çerez olarak temel gıda ürünü, tıp alanında sakinleştirici ve meditasyon ürünü, dokuma ürünü ve zevk verici ürün, kâğıt yapım ürünü, ip, urgan, halat yapım ürünü olarak asırlarca kullanılmıştır (İmer, 1999: 421-428).

Görsel 5. Kenevir bitkisinin tohumu çedene¹⁷

¹⁷ <https://www.milligazete.com.tr/haber/5858085/cedene-nedir-cedenenin-faydolari-nelerdir>.

Görsel 6.Kenevir Bitkisi¹⁸

4.1.1 Kenevir Bitkisinin Anadolu Sahasında Tarihi Gelişimi

Kenevir bitkisinin Anadolu’da kullanılmasına dair ilk bilgiler M.Ö.1.500’lü yıllara tarihlendirilmektedir. Bu tarihten beri kenevir bitkisinin kullanıldığı, Sümer ve Akad dillerinde, bitkiden elde edilen sicim, urgan gibi kelimelere karşılık gelen sözcüklerin tespit edilmesiyle anlaşılmıştır. Mezopotamya’da da tıbbi amaçla ve piramitlerin inşası esnasında kenevirden üretilmiş urganların kullanılmış olma ihtimali tahmin edilmektedir (Kurdoğlu, 1938: 167).

Kenevir bitkisi dünyaya Orta Asya’dan çıkarak yayılım göstermiştir. Şöyle ki Sümer metinlerinde urgan kelimesinin karşılığı olan “RI. HA. Mun.” kelimeleri ve Akadlar ’da “Asam Şutu, Mehû” kelimelerinin varlığı saptanmıştır. Buna bağlı olarak kenevir tarımı ve urgan imalatı, Mezopotamya’da hüküm süren Sümerler devrine kadar inmekte ve bu medeniyetlerde kenevir tarımı yapıldığı ve urgan imalatıyla uğraşıldığı ortaya konmaktadır. Anadolu’da hakimiyet kurmuş bir başka medeniyet olan Hititlerin dilinde

¹⁸ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kenevir>.

görülen urgan kelimesine denk gelen “İshamina”, “İshamanta”, “İshimanas” kelimelerinin varlığına dayanarak bu topraklarda da kenevir tarımının yapıldığı ve urgan imalatının bulunduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber, Ankara ili, Polatlı ilçesinde, Yassıhöyük köyünde, Prof. Rodney Young başkanlığında, Anadolu’da kurulmuş bir diğer medeniyet olan Frigyalılar’ın başkenti Gordion’da yapılan arkeolojik kazılarda kenevirden imal edilmiş bir urgan bulunmuştur. Bu buluş, kendir bitkisinin Anadolu topraklarında ne zamandan beridir bilindiğini ve kullanıldığını kanıtlar bir mahiyettedir (Gürçay, 1968: 13-14).

Kenevir bitkisi eski dönemlerden beri Asya ve Avrupa’da bilinmekle beraber bazı araştırmacılara göre keneviri ilk kullananlar Türklerdir. Orta Asya kökenli bir bitki olmasından dolayı Türkler kenevir bitkisini çok eskiden beri tanımaktadır. Uygur Türklerinin yabani keneviri bildikleri ve kenevir çiçeğinden yaptıkları çeşitli ilaçları bazı hastalıkların tedavisinde kullandıkları belirtilmektedir. Türkler kenevir yaprağına “gonca” demişlerdir. Bununla birlikte gonca, kullanıcılar arasında esrar maddesinin diğer bir ismi olarak adlandırılmıştır. Bir başka açıklama gerektiren konu, kenevir adı ile bilinen bitkinin, benzer özelliklere sahip keten bitkisi ile aynı anlama gelen “kendir” adıyla, eskiden beri Türkler ve bazı diğer kültürlerde kullanıldığına rastlanılmış olduğu bilgisidir. (Kendir isminin çalışma sahamız olan Ünye ilçesinde de aynı adla kenevir isminin yerine kullanıldığı tespit edilmiştir). Ancak kenevir ve keten bitkileri, lif ve yağ elde etme amaçları açısından benzerlik gösterebilir de morfolojik özellikleri bakımında birbirinden ayrı iki bitkidir (Arslan, 2019: 49).

Kenevir bitkisini, Türklerin Avrupa ve Amerika’dan çok önce tanımış olmasıyla birlikte Anadolu’daki kullanımında bu bitkiden nasıl ve ne şekilde yararlandığı, özellikle liflerinin ne şekilde değerlendirildiği konusunda yukarıda bahsedilen isim karmaşasından dolayı kaynaklarda pek fazla bilgiye ulaşamamıştır. Dönemin seyyahlarının yazdıklarından elde edilen bazı bilgilerin pek sağlıklı olmadığı görülmüştür. Özellikle dokuma ürünü olarak kullanımına bakıldığında, birbirine çok benzeyen özellikler taşıyan keten ile kenevir lifinin isimlerinin birbirinin yerine kullanımlarından doğan karışıklığın bu duruma sebebiyet verdiği düşünülmektedir. Çünkü seyahatnamelerin bazılarında karşılaşılan örneklerde gömleklik veya çarşaflik kumaşların keten ya da kenevirden mi dokunduğu net olarak verilmemiştir. Aynı şekilde, bazı bölgelerde çadır bezi ya da yelken bezi gibi kumaşların dokunmakla

beraber bunların da ketenden mi yoksa kenevirde mi yapıldığı açık bir şekilde verilmemiştir (İmer, 1999: 421- 428).

Osmanlı Devleti döneminde zirai ve iktisadi bir önem verilen kenevir yetiştiriciliğinin belli başlı merkezlerde yapıldığına, bazı seyyahların eserlerinde verdikleri bilgiler aracılığıyla ulaşılmaktadır. Bu seyyahlardan Evliya Çelebi, ünlü eserinde XVI.-XVII. yy.'larda Samsun halkının gemici ve kendirci olduğunu belirtmiş, gemi palamarları için kullanılan kendir iplerinin bütün dünyaya buradan gönderilecek kadar çok miktarda olduğunu söylemiştir. Osmanlı devletinin karada görülen hakimiyetinin sınırlarının geniş bir deniz coğrafyasına da ulaşması, gemi yapım faaliyetlerinin sürdürüldüğü tersanelerin de artmasına olanak vermiştir. Osmanlı döneminde yalnızca devlete ait büyüklü küçüklü 86 tersane bulunmakta ve bu tersanelerde Osmanlı donanmasının temelini oluşturan kadırgalar ve diğer gemi türleri üretilmekteydi. Bu tersaneler arasında başta İstanbul Tersanesi (Tersâne-i Âmire) olmak üzere en önemlileri, Gelibolu, İzmit, Sinop, Samsun, Süveyş, Rusçuk, Basra ve Birecik'te bulunan tersanelerdir. Osmanlı Devleti'nde kendir-kenevir yetiştiriciliğinin özellikle Karadeniz bölgesinde belli başlı merkezlerde yapıldığı buna bağlı olarak dönem itibarıyla denizlerde de egemenlik kuran Osmanlı imparatorluğunun, donanmanın ihtiyacını karşılamak amacıyla ip, urgan, halat gibi ürünlerin imalinde, kendir tarımına ve urgan imalatına da ayrı bir önem vermiş ve bu merkezlerin en önemlilerinden biri olan Samsun'da, XVI. yy.'da Canik sancağı kendir emniğini kurmuştur. Samsun ve çevresinde kendir yetiştiriciliğinin önemli miktarda yapıyor olması ile ilgili olarak Samsun'da bir "kendir emini" nin bulunması, gemi inşaatı için gerekli kendirin Osmanlı donanması için ne kadar gerekli ve önemli olduğu kayda değer bir bilgi olarak ön plana çıkmaktadır (Mutlu, 2008: 48-49).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Karadeniz Bölgesinde Samsun iline ek olarak diğer önemli üretim merkezleri, Trabzon, Amasya, Tokat ve Rize de yine ilk sıralarda yer almıştır. Kastamonu, yakın zamana kadar kenevir yetiştiriciliği ve urgan yapımının gerçekleştirildiği önemli diğer bir merkez olmuştur. Kastamonu, özellikle Kanuni Sultan Süleyman (1494-1566) zamanında donanmanın halat ihtiyacını karşılamaya yönelik kenevir tarımı ve halat yapımında oldukça önemli bir konuma gelmiştir. Urgan imalatı için kendir yetiştirilen bir diğer önemli merkez de Ödemiş (İzmir) olmuştur. Burada

yapılan kenevir tarımı ve urgancılık 1800'lere kadar yörenin önemli bir iktisadi faaliyet alanı olarak öne çıkmıştır (Taşlıgil ve Şahin, 2019: 466).

Kendir üretimi ile ilgili olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1863 yılında Sultanahmet'te "Sergi-i Umumi Osmani" etkinliği düzenlenmiş ve bu kapsamda İmparatorluğun hem kendi üreticilerine hem de dışarıdan gelen yabancı memleketlere ait 13 kategoride mallar sergilenmiştir. Bu serginin en önemli ve dikkat çeken bölümü "Tarım Ürünleri" olmuş ve bu bölümde kenevirle ilgili olarak da çok sayıda numune sergilenmiştir (Taşlıgil ve Şahin, 2019: 467).

Anadolu'ya Güney yolunu takip ederek gelen kenevir bitkisi, Osmanlı döneminde, özellikle lifi için yetiştirilmiştir. Osmanlı coğrafyasında kenevir ekimi yapılan bölgeler genel olarak: 1-Kuzey bölgesi: Başta Samsun, Sinop, Kastamonu, Taşköprü, Vezirköprü, Amasya, Gümüşhacıköy, Merzifon, Çorum, Tokat ve Yozgat, Arım (Çarşamba), Terme, Ünye ve Fatsa, Ordu, Trabzon, 2- İzmir, Ödemiş, Tire ve Burdur civarı (genellikle lif ve tohum amacıyla), 3- Urfa, Suruç, Birecik ve Malatya 'da yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Sinop, Kastamonu, Taşköprü ve Vezirköprü, kenevir bitkisinin üretimi yanında kendirin işlenip, mamul madde hâline getirildiği yerler arasında oldukça önemli bir konuma sahip olmuşlardır. Genel olarak diğer zirai ürünlerin hasadından sonra üretici, elde ettiği kendirin bir kısmını pazarlarken bir kısmını da evinde ya da depolayabileceği bir alanda muhafaza ederek ip, çuval, urgan, halat gibi ürünleri yapmakta kullanmıştır. Bu durum, kendirin bu yönüyle küçük aile imalâthanelerinin oluşmasındaki etkisini göstermektedir. Bahsedilen bölgelerde kenevir yetiştiriciliğine bağlı olarak, urgancılık için lazım olan kendir liflerine ulaşmanın mümkün olması, liflerin uzun süre bozulmadan muhafaza edilmesi ve her an işlenmeye müsait olması ayrıca kadın, erkek, çocuk gibi her yaşta kişilerin çalışmasına olanak sağlaması gibi özelliklerinden dolayı, "ev tipi sanayi" olarak adlandırılan faaliyetinin bu bölgelerde oldukça ileri seviyelere geldikleri görülmektedir (Taşdemir, 2003: 5).

İç Anadolu'yu Karadeniz'e bağlayan ve halkının "keştibân ve kendirciyân" şeklinde tabir edildiği Samsun ve çevresinde, hizmetleri karşılığında vergiden muaf olan zümrelerden biri de Osmanlı donanmasının ihtiyacını karşılayan kendir üreticileridir. Kendir üreticileri bu muafiyetlerinin karşılığı olarak ocaklık sistemi içerisine dahil

edilmişler ve devlete her yıl tespit edilen miktarda kendir vermekle yükümlü tutulmuşlardır. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığı düşünülen ocaklık sistemine dahil edildiği tespit edilen Samsun'a bağlı Arım, Terme, Ünye, Hisarcık, Ayvacık, Ökse, Fenaris, İfrâz-ı Fenaris ve Ayvacık olmak üzere dokuz kaza bulunmakta idi. Bahsedilen bu kazalardan her ev bir avâriz¹⁹ hanesi sayılarak hane başına 40 kıyye kendir hesabıyla, sayısı 5,612 avâriz hanesinden yaklaşık 5,100 kantar (yaklaşık 285,600 kg) kendir temin edilmekteydi. Osmanlı Devleti'nin, bahsedilen tarihten itibaren Samsun başta olmak üzere bölgeye ayrı bir önem verdiği anlaşılmaktadır (Taşdemir, 2003: 11).

Osmanlı devletinin en sıkıntılı dönemi olan I. Dünya savaşı süresince, kenevir üretimi pek çok yerde devam etmiş olmasına rağmen, gerileme çok ciddi boyuta ulaşmıştır. 1913 ve 1914 yılı verilerine göre, 1913 yılında kendir bitkisinin ekim alanı 67.381 ha iken 1914 yılında 7.106 ha' ya gerilemiş olmasına rağmen üretim miktarlarında önemli ölçüde bir değişim olmadığı görülmektedir. Bu dönemler arasında da ülke genelinde üretilen kenevirin ağırlıklı olarak lif eldesine yönelik olduğu sınırlı miktarda da tohum elde edilmek için yapıldığı ifade edilmektedir (Taşlıgil ve Şahin, 2019: 467).

Cumhuriyetin ilanına takiben ülkenin her alanda kalkındırılması amacıyla özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Atılım ve çalışmaların yapıldığı en önemli alanlardan biri de tarım olmuştur. Bu amaca yönelik olarak 1930 yılında Sovyetler Birliği'nden Türkiye'ye bir heyet davet edilmiştir. Ekibin yaptığı saha çalışmaları neticesinde, kenevir yetiştiriciliğinin Türkiye'nin pek çok yerinde gerçekleştirildiği ancak bunun sınırlı miktarda yapıldığı belirtilmiştir. Bahsedilen uzman ekibin "Türkiye'nin pamuk müstesna olmak üzere nebatî ürünlere ihtiyacı" konusunda hazırladığı rapora göre Türkiye'de yetişen kendir, Rusya'da yetişenden daha kalitelidir ancak bu iyi cins kendir, kaba ip ve urgan yapımında kullanılmaktadır. Türkiye'de yetişen kendir daha iyi işlenirse daha kaliteli halat, bez gibi ürünler rahatlıkla üretililecek ve dışarıdan ithal edilmesine gerek duyulmayacaktır. Bununla birlikte ülke içerisinde yapılan üretimin ihtiyaçları karşılamada yetersiz olması ve ithal ürünlere yapılan ödemelerin yüksek olması nedeniyle üretimi artırmak, fabrikalar kurmak

¹⁹ Ö. L. Barkan, "Avâriz", İslâm Ansiklopedisi, II, 13-19; Halil İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu", Belleten, XXIII (1959), s. 594-595; Halil Sahillioğlu, "Avarız", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), IV, 108-109.

amaçlanmış bu yönde Tarım bakanlığı ve Ziraat bankası aracılığıyla Kastamonu'da kenevir üretim tesisleri açılmıştır. 1947 yılında kalkınma planı hazırlanmış iki tane Ege'de beş tane Çukurova 'da olmak üzere yedi adet kendir soyma fabrikasının kurulması kararı verilmiştir. Türkiye'de kenevir tarımı 1933 yılına kadar serbest olarak yapılmıştır. Bu tarihten itibaren kenevir yetiştiriciliğinin kontrol altına alınmasına yönelik olarak sadece lif, tohum, sap amacıyla üretiminin yapılabileceğine dair, 2313 sayılı "Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun" çerçevesinde birçok ülke ile birlikte karar almıştır. Bu kanunda ilk olarak 1979 yılında daha sonra da 1990 yılında değişiklikler yapılmıştır. Son olarak 2016 yılında kenevirin yetiştirilmesi ve kontrolüne dair yönetmelik, Resmî Gazete ilanıyla, Amasya, Antalya, Burdur, Bartın, Çorum, İzmir, Karabük, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Malatya, Ordu, Samsun, Sinop, Rize, Tokat, Uşak, Yozgat Zonguldak illeri ve bu illerin bütün ilçeleri olmak üzere 19 ilde yetiştirilmesi ve kontrolü, Türk tarımında bitkinin önünü açmış ve yeniden gündeme alınmasına olanak vermiştir (Taşlıgil ve Şahin, 2019: 468). Kenevir ekimi, özellikle 1950'li yıllarda hem tarımsal üretim hem de birçok bölgede ip, halat üretimi yapan zanaatkar ve işçi kesiminin geçim ürünü olarak ülke ekonomisinde oldukça önemli bir yer teşkil etmiştir (Harmancıoğlu, 1959). Bununla birlikte dünya genelinde dolayısıyla Türkiye'de de özellikle ABD'nin öncülüğünde (bitkinin narkotik özelliği ön plana çıkartılarak) kenevir karşıtı propagandalar nedeniyle ekimi büyük ölçüde gerilemiş, 1970'lerden itibaren 10.000 hektarın altına düşmüştür. Kenevir ekim alanları, takip eden yıllarda da belirgin bir şekilde gerilemeye devam etmiştir. 2017 yılı itibarıyla ise Türkiye'de toplam kenevir ekim alanının tamamı 7 hektar olarak, Samsun'un Vezirköprü ilçesinde bulunmaktadır (Taşlıgil ve Şahin, 2019: 469).

çerçevesinde kenevire dair yeniden düzenlemeler yapılmış ve kenevir üretimi, kontrol altında olmak kaydıyla birçok ülkede serbest bırakılmıştır. Bununla birlikte kendirin yetiştirilme alanı, 1950’li yıllarda dünyada yaklaşık bir milyon hektarken, sürekli azalarak, 1990’lı yılların sonuna doğru 130 bin hektarlara kadar düşmüştür. FAO’nun verilerine göre 2015-2020 yılları arasında ekim alanları 40-42 bin ha alanda lif, 30-35 bin ha alanda da tohum amaçlı ekim yapılması şeklinde gerçekleşmiştir (Yılmaz ve Yazıcı, 2022).

Kenevir bitkisinin morfolojik olarak yapısı, ince, dik, uzun bir gövdeye sahip, üretim amacına göre az ya da çok dallı olabilen genellikle tek yıllık otsu bir bitkidir. Kazık kök sistemine sahiptir ve kök kısmı, ana bir kök ile bundan üreyen ikincil ile yan köklerden oluşur. Uygun nem ve toprak koşullarında kök toprağın 3-4m derinliğine inmektedir ve saçaklı bir kök yapısındadır. Kenevir sapları sert, odunsu bir yapıdadır. Beyaz olan odun kısmını yeşil bir kabuk çevrelemektedir. Kenevir sapında sayıları 9-11 arasında boğum ve boğum aralarından oluşmaktadır. Boğum arası mesafe bitkinin boy uzunluğunun da tayinine olanak vermektedir. Kenevir lifleri, sapın kabuk kısmında ve hüzmeler halinde bulunmaktadır. Lif hüzmelerinin en yoğun bulunduğu bölüm, 6-9. boğumlar arasındadır ve burada primer lif hücre sayısı 10000, lif hüzmeye sayısı 600-700 arasındadır. Dişi kenevirde sap kalın, lif oranı yüksek iken erkek kenevirde sap daha ince ve lif oranı daha düşük olmasına karşın lif kalitesi daha yüksektir. Liflerin kabuk içerisinde oluşumu üç aşamalıdır. İlk oluşan liflerin boyu uzundur ve daha makbuldür. Lif hücreleri iğ şeklindedir ve bu hücreler bir araya gelerek “pektin” adlı maddeyle birbirine yapışırlar. Böylece lif hüzmeleri meydana gelir. Kenevir yaprakları, en uzununu ortada olacak şekilde her iki yana doğru ve boyları kısalarak, dip kısımda aynı noktada bir dal üzerinde toplanmış yapıdadır. Yaprakların şekli dar ve uzundur, kıyıları testere görünümünde dişlidir. Kenevirde erkek ve dişi çiçeklenme ayrı bitkilerde görülmekte olup erkek çiçek, sarımsı-yeşil görümlü, seyrek çiçek salkımı şeklindedir. Dişi çiçekler de yine yeşil görünümde ama daha sık çiçek demetleri halinde yaprakların hemen dibinde bulunmaktadır. Kenevir bitkisinin meyvesi bir tohumdur. Anadolu halkı tarafından “çedene” olarak isimlendirilmiştir. Kenevir tohumu, yumurta şeklinde oval, sert, kahverengimsi-yeşilimtrak renginde bir cevizcik tohumdur. Kenevir tohumunda, yağ (% 30-32), protein (% 22-23), karbonhidrat (% 35), şeker (% 1,2-2) gibi gıda maddelerinin bulunmasından dolayı besleyici özelliğinin ön plana çıkmasına bağlı

olarak son yıllarda tüketim amacıyla kullanıldığı görülmektedir (https://arastirma.tarimorman.gov.tr/ktae/belgeler/kenevir_tarimi_kitabi.pdf).

4.1.3. Kendir (Kenevir) Bitkisinin Elde Edilmesi ve Kullanımı

İp-yular yapımında kullanılan en temel hammadde kendir bitkisidir. Kenevir bitkisi, ılıman iklim kuşağından subtropik iklim bölgelerine kadar adaptasyon gösterebilen yetiştirme olanağına sahiptir. Tohum yetiştiriciliğinde 5 ayda, lif yetiştiriciliğinde 4 ayda hasat edilme olgunluğuna ulaşmaktadır. Kenevir ekimi Türkiye’de genellikle Nisan ayının ikinci yarısında, hasat işlemi ise ağustos ayının ilk yarısında olmaktadır. Bununla birlikte ekim takvimi ekim yörelerine göre değişiklik göstermektedir. Akdeniz ve Ege bölgesinde şubat sonu olabilmekte iken Karadeniz bölgesinde Nisan sonu mayıs başı olabilmektedir. Bitki yetiştirme süresi boyunca 14-27 santigrat derecede aralığında sıcaklığa ihtiyaç duymakta, -7 C dereceye kadar da dayanıklılık göstermektedir. Ancak bu dereceden daha düşük sıcaklıkta bitki olumsuz etkilenmektedir. Kenevir bitkisi, lifi için yetiştirilecekse yüksek neme ve sıcaklığa ilave olarak 700-750mm.’nin üzerinde yağışa ihtiyaç duymaktadır. Karadeniz, Marmara ve Ege bölgesi en uygun yetiştirme şartlarını sağlayan alanlar olmakla birlikte kenevir bitkisi genel olarak Türkiye’nin hemen hemen diğer bölgelerinde de yetiştirilebilen bir tarım ürünüdür (Taşlıgil ve Şahin, 2019: 456).

Kenevirin yetiştirilmesi için en uygun toprak, drenajı iyi, derin, havadar, besin maddeleri yönünden yeterince zengin, pH değeri 6-7,5 arasında olan, gevşek, kireçli, organik maddece yüksek alüvyal topraklardır. Kenevir bitkisi, ekim nöbeti uygulamasına girebilen iyi bir ön bitkidir. Özellikle baklagiller ve buğdaygiller ile ekim nöbetine girerek kendisinden sonraki ürünler için otsuz bir tarla bırakmaktadır. Böylece toprağın üretkenliğinin sürdürülebilmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır. İyi bir kenevir yetiştirilebilmesi için toprak hazırlığı sonbaharda başlamaktadır. Toprak pulluk ile derin bir şekilde sürülerek tohum yatağı hazırlanır ve böylece toprak ekime hazır hale getirilir. Ekim işi geleneksel olarak elle serpererek ya da mümkün olduğunca makine ile yapılmaktadır. Bitki, lifi için daha sık, tohum için daha seyrek ekilmektedir. Kenevir lifi elde etmek için kurak bölgelerde 2 ile 4 kez sulanma gerektirmekte, uygun nem,

sıcaklık ve en az 700 mm yağış alan bölgelerde sulama gerektirmemektedir. Kenevir bitkisi, toprağın besin maddesini büyük oranda kullandığı için gübreli toprağa ihtiyaç duymaktadır. Özellikle azot içerikli gübre olmak üzere çiftlik gübresi ve ahır gübresi uygun zaman ve yeterli miktarda katılarak sap ve lif veriminin yükseltilmesi sağlanmaktadır. Bitki üretiminde yabancı otların mücadelesi ve çapalama önemli yer tutmaktadır. Bitkide en az iki çapalama işlemi yapılmaktadır. Kenevir bitkisinde hasat, erkek ve dişi bitkilerin ayrı ayrı olgunlaşmasına bağlı olarak yapılmaktadır. Buna göre erkek bitkiler dişi bitkilerden daha önce olgunlaşırlar. Çiçeklendikten 5-10 gün sonra yaprakları dökülmeye ve sapsarı sararmaya başlar. Olgunlaşan erkek kenevirler hasat edilmeye başlanır. En yüksek lif kalitesi bu evrede görülür. Dişi kenevir bitkisinin hasadı ise 4-5 hafta daha geç yapılmaktadır. Bu farklılığa bağlı olarak Türkiye’de üç çeşit hasat yöntemi bulunmaktadır:

https://arastirma.tarimorman.gov.tr/ktae/belgeler/kenevir_tarimi_kitabi.pdf.

-Kastamonu- Şanlıurfa yöntemiyle hasat: Erkek ve dişi bitkilerin birlikte hasat edildiği, lif elde etmek amacıyla yapılan hasat şeklidir.

-Gümüşhacıköy yöntemiyle hasat: Bu yöntemle elde edilen liflerde kalite düşüktür. Tohum elde etmek amacıyla yapılan bir hasattır ve dişilerin olgunlaşması beklenerek erkek bitkilerle birlikte hasat yapılmaktadır.

-Ünye-Fatsa yöntemiyle hasat: İki aşamalı bir işçilik gerektirdiğinden dolayı en zahmetli hasat yöntemidir. Hem tohum hem de lif elde etmek amacıyla uygulanır. Lif için erken olgunlaşan erkek bitkiler önce hasat edilir, geç olgunlaşan dişi bitkiler ise daha sonra hasat edilirler (Kolsarıcı, 2018: 42).

Görsel 8.Kendir lifi (Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023)

Kenevirden lif elde edilebilmesi için yapılan uygulamalar Türkiye’de yakın zamana kadar geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Lif üretimi ise oldukça zahmetli ve uzun bir süreç gerektirmektedir. Hasat zamanı gelen bitkiler, tırpan, orak ya da makinalarla biçilebildiği gibi elle çekilerek de yapılmaktadır. Çekilen saplar tarla yüzeyine küçük desteler halinde serilerek kurumaya bırakılır. Bir süre sonra desteler alt üst edilir ve böylece her iki tarafının kuruması sağlanır. Küçük demetlerin 40 ya da 50 tanesi bir araya getirilerek bağ denilen büyük demetler oluşturulur. Oluşturulan büyük demetler havuzlara atılır. Yukarı çıkmaması için sap demetlerinin üzerine taş baskıları uygulanır. Göl denilen havuzlama yöntemi Kastamonu ve yöresinde görülürken, Rize ve yöresinde Kenevir sapları diklemesine çadır şekline getirilerek yağmura bırakılır. Havuzlarda 5-30 gün bekletilen kenevir sapları sudan çıkarılarak kurumaya bırakılır. Soyma tavı denilen ve kolayca soyulabilecek hale gelmesi için hafif nemli bir şekilde kalması sağlanan kenevir sapları, iki gün içinde soyulacak kıvama gelir. Soyma tavındaki saplar bir ucundan kırılır ve diğer ucuna doğru kaldırılarak soyulur. Soyularak kabuğundan ayrılmış lifler, kurumaya bırakılır. Lifler kuruduktan sonra 1.5-2,5 kiloluk kangal, kangalların 15-20 tanesinin birleştirilmesiyle 30- 40 ya da 50 kiloluk balyalar oluşturularak pazarlara sevkiyatı yapılır (Gürçay, 1968: 17).

Görsel 9.Kenevir Lifinden Üretilmiş Rize Feretikosu ve Bitlis Hariği ²¹

Kenevir bitkisi dünyada birçok ülkede ve dolayısıyla Anadolu topraklarında en eski dönemlerden beri ekimi yapılan kültürel bir bitkidir. Anadolu’da özellikle Karadeniz bölgesinde zahmetsiz denebilecek kadar kolay yetişebilen bir bitkidir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de tohumundan, saplarından, çiçeklerinden ve yapraklarından yararlanılmakta ve endüstriyel boyutta birçok alanda kullanımıyla değer kazanan bir bitki durumuna gelmektedir. Günümüzde kenevir bitkisinin tohumu yağ elde etmede, çerez ve kuşyemi olarak kullanılmaktadır. Gıda sektöründe unlu mamullerde kenevir tohumundan elde edilen unu ve yağı, ekmek, bisküvi vb. yapımında kullanılabilir. Kenevir tohumunun işlenerek yağı alındıktan sonra küspesinden yem sektöründe balık yemi, kanatlı hayvan yemi ve kedi, köpek gibi ev hayvanlarının gıda yapımında kullanıldığı bildirilmektedir. Kenevir bitkisinin saplarından elde edilen lifleri ev tekstil, teknik tekstil ve hazır giyim sektörlerinde kullanılmaktadır. Kenevir bitkisinden elde edilen selüloz kâğıt sektöründe birçok ürün elde etmede kullanılabilir. İnşaat sektöründe saplarındaki lifler alındıktan sonra geri kalan parçalarına çimento ve kireç eklenerek kenevir betonu elde edilmektedir. Doğal bir inşaat malzemesi olarak kenevir betonunun kullanımı yaygınlaşmaktadır. İlaç sektöründe kanser de dahil olmak üzere birçok hastalığın tedavisinde tıbbi amaçlı kullanılmaktadır. Temizlik ürünleri sektöründe dezenfektan, sabun, şampuan vb. temizleyicilerin üretiminde kök, yaprak, çiçek ve tohum kısımlarının tamamı

²¹ (Şahin, G.; Taşlıgil, N. 2019)

kullanılabilmektedir. Otomotiv sektöründe, kenevir lifinden elde edilen malzeme, iç kapı döşemesi olarak kullanılmaktadır (Kolsarıcı, 2018: 37; Yılmaz ve Yazıcı, 2022: 57).

Günümüzde endüstriyel olarak birçok alanda kullanımı amacıyla kenevir bitkisinin ekiminin artırılması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. İçinde bulunduğumuz çağda bitkinin değeri daha da önem kazanmış ve doğa dostu olarak her yönden kullanımının yaygınlaştırılması çalışmalarına ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bununla beraber Anadolu'da özellikle Osmanlı devleti döneminde ekimine önem verilmiş, geleneksel yöntemle urgan ve halat yapımında önemli bir hammadde olmuştur. Karadeniz'in birçok il ve ilçesinde kenevir bitkisinin üretimine bağlı olarak iplik yapımı ve iplikçilik mesleği son zamanlara kadar yapılagelmiştir. Ancak yapraklarından keyif verici zararlı madde yapımının elde edilmesinin önlenmesi amacıyla ekimine yasak getirilmesi, teknolojik gelişmelerle yapay lif maddelerinden üretilen naylon ip malzemelerin kullanıma sokulması ve bu ürünlerin daha fazla tercih edilmesi gibi sebeplerle bu mesleğin ana maddesi olarak kullanımı ve dolayısıyla ip üreticileri, zamanımızda gittikçe azalmış ve çoğu bölgede ortadan kalkmıştır.

Görsel 10.Kenevir lifi ürünleri²²

²² (Kaynak: Yazıcı, L.; Yılmaz, G., 2022)

Görsel 11.Seyitömer höyüğü kazılarında bulunan urgan parçası ²³

Görsel 12.Orta Cami önünde kendir pazarı ²⁴

²³ (Fotoğraf: Muharrem Cin/AA, <https://arkeonews.com/seytomer-hoyugu-kazilarinda-bin-500-yillik-urgan-parcasi-bulundu/>)

²⁴(Kaynak: Gül, S.; Kıvrak, B. 2018)

4.1.4. Ünye İlçesinde Geleneksel Yöntemle Üretilen İp ve Ürünleri

Ünye ilçesinde geleneksel yöntemle ip ve yular yapımı, günümüzde, sayıları azalmakla birlikte bu mesleğin ustaları tarafından halen devam ettirilmektedir. Ancak kendir lifi kullanımı günümüzde yerini naylon ipe bırakmıştır. Kendir lifi kullanılarak yapılan üretimden naylon kullanımına geçiş aşamalı olmuştur. İp ve yular yapımında 1980'li yılların sonuna kadar kendir lifi kullanılmıştır. 1070'li yılların sonuna doğru naylon mamulü ip kullanılmaya başlanmış, 1970-1980 yılları arasında kendir lifi ve naylon mamulü iplerden değişik boyutlarda ip üretimi bir arada yürütülmüş, 1980 yılından itibaren kendir lifi kullanımı terkedilerek naylon ipe devam edilmiştir. Kendir lifi kullanıldığı dönemlerde işlenmiş kendirden elde edilen ürünler, kırnap(kınnap), sicim, urgan, halat, yular başlığı, örkleme ve yular sapı imal edilmiştir. Günümüzde ise sadece naylon ip kullanılarak yine aynı ürünler üretilmektedir.

Püsür: Kendir liflerinin taraklama yapılırken yere dökülen kalıntılarının toplanıp işlenmesi ile elde edilen tel haline getirilmiş ip çeşididir. Kendir lifinin ziyan olmaması amacıyla değerlendirilerek bir tel ip eldesi amaçlanmaktadır.

Kırnap: İki tel kendir lifinin bükülmesi ile elde edilmektedir. Çuval ağzı, eyer, bez, çul ve çaput dikmede, çarık bağlamada kullanılan iplik çeşididir.

Sicim: Üç tel kendir lifinin bükülmesi ile elde edilir. Kınnaptan daha kalın olarak üretilen ince ip çeşididir. Çamaşır ipi olarak, koli bağlamada, paket bağlamada, pantolon bağcığı olarak kullanılmaktadır.

Urgan: Sekiz tel kendir ipinin bükülmesinden üretilmektedir. Her türlü ip ihtiyacı için kullanılabilir bir özelliğindedir.

Halat: Çoğunlukla gemilerde kullanılmaktadır. Sekiz kat kendir lifinin bükülmesi ile imal edilmektedir. Urgandan daha kalın olan ip çeşididir. Uzunluğu ve kalınlığı sipariş edilmesine göre değişiklik göstermektedir.

Görsel 13.İp çeşitlerinden urgan²⁵

Yular Başlığı: Hayvanların başına geçirilecek şekilde farklı bir bağlama tekniği kullanılarak yapılan başlıktır. Hayvanın cinsine göre başlığın bağlama ölçüsü değişmektedir. Mesela dana için yapılan yular başlığı, öküze yapılan yular başlığına göre daha ince ve ölçüsü daha küçük olacak şekilde imal edilmektedir. Yular başlıkları, at, eşek, dana, inek, öküz, düve yuları olarak üretilmektedir.

Yular Sapı: 1,5- 2m uzunlukta olmaktadır. Sekiz tel kendirin bükülmesi ile elde edilmektedir. Yular sapının yular başlığına bağlanması ile yular üretilmiş olmaktadır.

²⁵ <https://www.yeniasir.com.tr/pazar/2021/11/07/yorgun-ellerin-turkusu-urgancilik>

Görsel 14. Yular sapı ve Yular başlığı (Feride KARAMAHMUTOĞLU arşivi 2023)

Örkleme: Yuların ucuna bağlanarak hayvanı bir yere sabitlemek amacıyla üretilir. Sekiz tel kendir lifinin bükülmesi ile oluşmaktadır. 3-8m uzunluğunda olmakla beraber istenilen boyutta da yapılabilmektedir. Hayvanların fındık bahçelerine zarar vermeden ipin izin verdiği alan kadar yayılması için imal edilmektedir.

4. 2. ENDÜSTRİYEL KAYNAKLI HAMMADDE OLARAK NAYLON İP KULLANIMI

Görsel 15.Naylon iplik balyaları ve bunlardan üretilmiş yularlar (Feride KARAMAHMUTOĞLU arşivi 2023)

Endüstriyel ipliklerin ana kullanım alanı tekstil sanayiinde dikiş ipliği amaçlı olmakla beraber, eğirme işlemi ile elde edilen tek kat ipliğe, iki ya da çok katlı büküm işlemi uygulanarak dikiş ipliğinden halata kadar çeşitli boyutlarda iplik elde edilmektedir. Naylon iplikten ip-yular imalatı ile ilgili bilgilere geçmeden önce, naylon ve özelliklerine yönelik kısaca bilgilere değinmek yararlı olacaktır.

Endüstriyel iplikler, doğal ve yapay iplikler olarak sınıflandırılmaktadır. Doğal iplikler doğal liflerden elde edilmekte, bu lifler de bitkisel, hayvansal ve madensel olarak organik ve inorganik ayırımına göre sınıflandırılmaktadır. Buna göre kenevir bitkisinden elde edilen lif, doğal, organik ve bitkisel lif sınıfına girmektedir. Yapay iplikler, filamentlerden oluşmakta ve bu iplikler de suni ve sentetik olarak sınıflandırılmaktadır. Naylon da yapay lifler grubunda sentetik olarak üretilen poliamid ürünü sınıfına dahildir. Yapay liflerin ve sentetik ürünlerin ana maddesini, petrokimya sanayisine bağlı petrokimya endüstrisi ürünleri oluşturmaktadır (Korkmaz, 2005: 6).

Bir kimya terimi olarak poliamid, ana polimer zincirinde tekrarlanan birimlerde amid grupları içeren kondenzasyon ürünleri olarak belirtilmektedir. Kimyasal bileşimine bağlı olarak, 1-Alifatikler, 2-Alisiklik- alifatikler, 3-Aromatik- alifatikler ve 4- Aromatikler şeklinde sınıflandırılmaktadırlar. Alifatik veya alisiklik zincirlere bağlanmış amid bağlarından oluşan poliamidlere “nylon” denilmektedir. 1928 yılında ABD’de W.H. Carothers, çalışma arkadaşlarından bir ekip oluşturmuş ve bu ekip, bir araştırma programı yaparak Dupont laboratuvarında çalışmalarına başlamıştır. 1937’de ilk ana nylon patenti elde edilmiş ve yine aynı yıl ilk poliamid fiber numunesi elde edilmiştir. Polimerizasyon süreci ayarlanarak daha da geliştirilmiş ve bu yolla elde edilen sentetik poliamidlere “nylon” adı verilmiştir. 1938’de A.B.D. Patent Ofis’i tarafından onaylanan nylon patentinin iplik üretimi için 1939 yılında ilk endüstriyel tesis kurulmuştur. İlk olarak 1940’ta nylon iplik kullanılarak üretilen nylon çoraplar satışa çıkarılmış, II. Dünya savaşı sırasında da askeri malzeme üretiminde kullanılmıştır. Nylon iplikten üretilmiş bezlerden paraşüt yapımında, uçaklar için lastik kordlarında, planörleri çekmek için halat yapımında ve çeşitli ordu teçhizatlarında kullanımı açısından nylon, kendine önemli yer edinmiştir. Savaş sonrası nylon üretimi kayda değer bir boyutta artırılmış, ilk olarak tekstil sektöründe başlayan kullanım alanı genişleyerek film, plastik ve reçine gibi pek çok endüstriyel alanda da kullanım göstermiştir. Nylonun bu kadar geniş alanlarda kullanılması, spesifik yoğunluğunun daha düşük, dayanım ve mukavemet özelliklerin daha yüksek ve iyi olmasından kaynaklanmakta bu durumda diğer doğal ve sentetik fiberlere göre tercih edilmesinde etkili olmaktadır (Yılmaz, 2011: 5).

Kimya bilimi literatürüne göre nylon iplik, birçok farklı tipi olan, uzun zincirli sentetik polimerlerden oluşan elyafıdır. Genel olarak “nylon” terimi yaygın bir şekilde kullanılmakla beraber ticaretteki ismine, PA6 elyafı olarak perlon denilmektedir ve genellikle sonsuz filament özelliğindedir. Nylon ipliğin yüzeyi çok düzgün ve pürüzsüzdür. Mukavemeti oldukça yüksektir ancak ıslak hale geldiğinde mukavemetinde kayıp olmakta bununla birlikte çok çabuk kurumaktadır. Uzun süre güneş ışığına ve güçlü asitlere karşı dayanıksız bir maddedir. Kısaca, nylon iplik de hemen hemen tüm endüstriyel iplikleri gibi sağlam olması, büküm düzeninin tam olması, renk solmazlığı, düzgünlüğü, uzaması vb. yönlerden oldukça önemli özelliklere sahiptir. Nylon 270 C derecede eritilerek yüksek basınç altında düzelere verilir.

Buradan dışarı basılan naylon aynı anda hava akımı ile soğutulur ve bobinaj dairesine geçirilir. Burada statik elektriklenmeyi önlemek amacıyla fiziksel yapısını oluşturmak için hazırlanması, elastikiyet ve mukavemet özelliklerinin kazandırılması için soğuk çekime alınır. Bu işlemlerden sonra boş iplik bobinlerine sarılarak satışa hazır mamul olarak piyasaya sunulur. Naylon iplik, naylon çorap, yağmurluk, rüzgarlık üretiminde, spor kıyafetlerde, yük taşıma çuvallarında ve futbol toplarının dikiminde, balık ağı ve balık misinası yapımında, kemer, cüzdan, çanta gibi deri eşya dikiminde ve pek çok alanda kullanılmaktadır (Korkmaz, 2005: 24).

Ünye ilçesinde ip-yular yapımında naylon ipliğin ustalar tarafından kullanılmaya başlanmasında, yörede kenevir bitkisi ekiminin gitgide azalarak üretimin ortadan kalkması ve kenevir saplarından elde edilen kendir liflerinin işlenmesindeki zorlu süreç etkili olmuştur. Naylon iplik, hazır bir ürün olarak her an ellerinin altında bulunabilmekte ve ihtiyaç olduğunda kolayca ulaşılabilen bir ana malzeme olarak kendirin yerini almıştır.

4.3. İP-YULAR YAPIMINDA KULLANILAN ARAÇ GEREÇLER

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre iplik, pamuk, keten, ipek, yün, naylon vb. dokuma maddelerinin uzun, ince liflerinden her birinin birlikte bükülmüş ve çekilmiş durumudur. İpçi ise ip üreten, yapan veya satan olarak geçmektedir. (<https://sozluk.gov.tr/>). Özkendirci, ipliği, “doğal, yapay ya da sentetik liflerin belirli bir düzen içinde bir araya gelmesiyle oluşan, hammaddesine, inceliğine, uzunluğuna, ağırlığına göre sınıflandırılan lif toplulukları “şeklinde tanımlamaktadır (Özkendirci, 2018:210). İplik, doğal olarak hayvanlardan ve bitkilerden, yapay olarak da sentetik hammaddelerden çeşitli yöntemler sonucunda elde edilen liflerin, geleneksel ve modern teknoloji kullanılarak bükülmesi işlemi ile elde edilmektedir. İpliğin tarihsel geçmişi, ilk insanların tarihi geçmişine kadar götürülebilir. İnsanların yeryüzünde var olma savaşında dış etkilere karşı kendilerini koruma içgüdüleri onları giyim, kuşam, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli alet ve edevat gibi malzemeleri keşfetmeye yönlendirmiştir. İnsanların en önemli ihtiyaçlarından biri de vücutlarını doğanın olumsuz etkilerine özellikle de soğuğa karşı korumak olmuştur. Bunu sağlamak için ilk olarak hayvanların postlarını ve derilerini kullanmışlardır. Zamanla daha kullanışlı ve rahat kıyafetler sağlamak amacıyla doğada bulunan

bitkilerin liflerinden ve hayvanların kıllarından yararlanmışlardır. Bitkilerde bulunan lifleri ayırmayı başaran insanlar, hayvanların kıllarını ve bitki liflerini birbirine ekleyip ellerinde bükerek ipliği elde etmişlerdir. İpliğin tarihi gelişimi insanlık tarihinin gelişimiyle paralel olmuş, süreç içerisinde liflerden iplik elde edilmesinde birçok farklı metot kullanılmıştır. Uzun zaman elleriyle lifi eğirerek ip elde eden insanlar, iğ denilen mekanik aleti icat etmişler ve ip eğirmede çıkırığı bulana kadar bu aleti kullanmışlardır. Yakın zamana kadar Anadolu'da, hayvanlardan elde edilen yün, iğ ile eğirerek ip yapımında kullanılmıştır. Çıkırığın icadı, daha inceden daha kalına ip elde edilmesinde önemli bir gelişmeye yol açmış, en ince iplikten dokunan kumaşlar tekstil sanayisinin temelini oluşturmuş, en kalın ipliklerden elde edilen halat ve organların özellikle gemicilikte kullanılması, bu sektörde kayda değer aşamaların gerçekleşmesine olanak sağlamıştır. Sanayi devrimi sonrası pek çok alanda görülen değişim ve dönüşümler iplik elde etme yöntemlerinde de makineleşmeyi getirmiştir. İplik üretiminde teknolojinin kullanılmasının yanı sıra geleneksel yöntemlerle iplik yapımı, çalışma alanımız olan Ünye gibi bazı bölgelerde çeşitli zorluklara rağmen sürdürülmektedir.

Ünye ilçesinde geleneksel olarak ip ve yular yapmada kullanılan araç ve gereçleri, çıkırık, çengel, balya, sırik, tarak, gedal, değnek, kiriş, makara, kalıp, paçavra, koşu kaşıma aleti, palaska, yılarga şeklinde sıralayabiliriz.

4.3.1. ıkırık

Görsel 16.çıkırık ve çıkırık sapı (Feride KARAMAHMUTOĞLU arşivi 2023)

Kendir liflerinin eğirilerek tel haline gelmesine, tellerinde birkaç tanesinin bir araya getirilip bükülmesine yarayan en önemli araçtır. Ağaçtan ve demirden yapılabilmektedir. Ünye’de kullanılan ıkırıkların demirden üretilmiş oldukları tespit edilmiştir. ıkırık demirci ustalarına sipariş verilerek yaptırılmaktadır. 1m çapında, 30-35cm genişliğinde metal iki çember, tahta ya da metal demirle birbirlerine karşılıklı olarak sabitlenir. Bu haliyle tekerleğe benzer. Çemberin hem ön tarafına hem de arka tarafına eklenen çapraz şeklindeki bir tahta, çembere içten monte edilir. Çapraz tahtaların kalınlığı, 1.5- 2cm’dir. Çapraz tahtaların birleştiği yerin ortasından delik açılır ve bu deliğe Z şeklinde demir parçası, çapraz tahtalara, metalden imal edilmiş çubuk demir levhalarla çakılarak sabitlenir. Sabitlene Z şeklindeki demir kol, çıkırığı çevirmek için kullanılır. Bu şekilde hazırlanan çıkırık dönme işleminin gerçekleşmesi için iki kazık üzerine eklenir. Bu kazıklar, çıkırığın 2.5m önden, 2.5m arkadan üzerine oturacak şekilde yere sabitlenerek oluşturulur. Yaklaşık olarak 15cm çapındadır. Bu kazıkların üst kısmı yani çıkırığın yerleştirilecek olan kısmına 2,5cm genişliğinde ve 10cm derinliğinde yiv (kazık bu ölçülerde içe doğru oyulur) açılır. ıkırık bu yivlerin üzerine oturtularak kullanılır hale getirilmiş olur.

4.3.2. Çengel

Diğer adı çevirgedir. Uç kısmında metalden bir kanca bulunur. Kancanın sapla birleştiği yerde kancanın sağa, sola dönmesini sağlayan hareketli bir mekanizma vardır. İşlenmiş kendir tellerinin ve dolilerin ip, urgan halat gibi çeşitli boyda ve türde ürünler haline getirilmesinde kullanılır. İpliğin bükülmesi için gerekli olan tavlı(kıvamlı) döngüyü sağlar.

Görsel 17.Çengel ve çeşitleri (Feride KARAMAHMUTOĞLU arşivi 2023)

4.3.3. Balya

Kenevir bitkisinin saplarının işlenmesi ile kendir elde edilir. Kendirin ip yapımına uygun hale getirilerek çeşitli miktarlarda hazırlanmış ve satışa sunulmuş halidir.

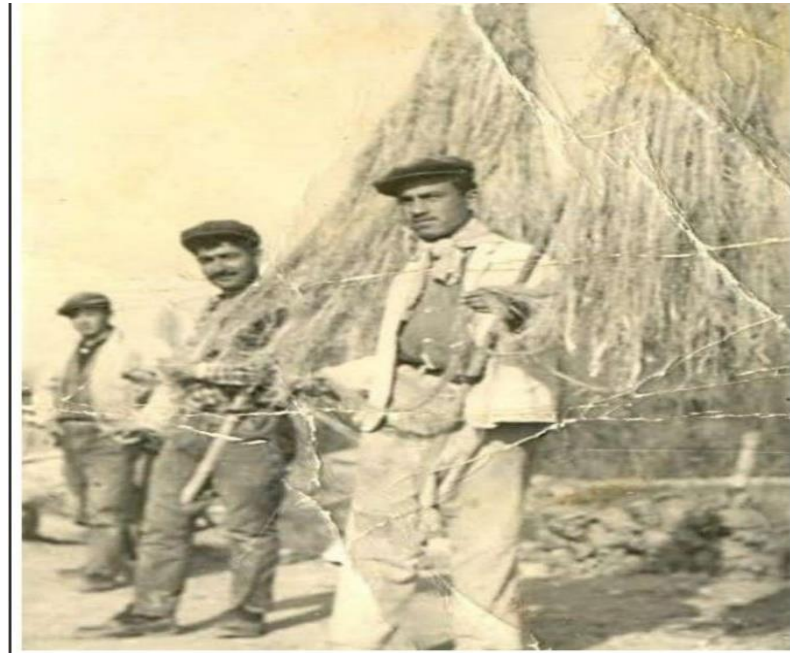
Ünye ilçesinde kenevir tarımı yapıldığı zamanlarda aileler kendiri balya haline getirerek kendi kullanımları için hazırlamakta iken üretimin son bulduğu ve naylon ip kullanımına geçilene kadar olan dönemde balyalar, Gümüşhacıköy ve Vezirköprü pazarlarından temin edilmiştir.

Görsel 18.Kendir balyası²⁶

4.3.4. Sırık

Boyu 3.5-4m, çapı 5cm ağaçtan yapılmış olan fırınlanmış, pürüzsüz, vernikli ve ucunun bir tarafı çatallı bir şekle sahip ahşap malzemedir. Taranmış olan kendir sırığın ucuna bağlanır.

Görsel 19.Sırıkta kendir lifi taşıyan ustalar²⁷

²⁶ Kaynak: Uslu, K., 2019

4.3.5. Tarak

Kendir liflerini düzeltmek ve içerisindeki gereksiz döküntüleri dökmek için tarama işleminin yapıldığı alettir. Tahta ya da metalden yapılıdır. Saç tarağına benzer ancak saç tarağından daha büyük ve dişleri daha geniştir.

4.3.6. Gedal

Görüntüsü V şeklinde ve toplam uzunluğu 30-40cm boyunda, sert bir ağaç cinsinden yapılmış ahşap bir alettir. V şeklindeki her bir kolun kalınlığı 4-5cm, uzunluğu 20-25cm'dir. Bir kolu duvara çakılarak sabitlenmiştir. Diğer koluna kendir demeti bağlanarak işlenir hale getirilmesi için askıya alınır. Bu şekilde tutturulmuş kendir demeti birkaç saat yani kendir tel tel olana kadar burada dövülerek liflerin birbirinden ayrılması sağlanır. Bu aletten ayrıca başlık bağlama gibi ustanın tek başına çalışması gereken durumlarda ve imal edilmiş ipin istenilen boyutlarda ölçülerek kesilmesi işlerinde de yardımcı bir alet olarak yararlanılır.

4.3.7. Değnek

Kendir liflerini döverek tel tel hale getirmek için kullanılan sopadır.

4.3.8. Makara

Sandranın üzerinde yer alan bir bölümdür. Elips şeklindedir. Ortası içe doğru kavis verilmiş ve bu kısımdan ip geçecek şekilde kullanım sağlayan, dört adet, tahtadan yapılmış malzemedir. Bu malzemenin ortasından 3-5mm kalınlığında demir çubuk geçer. Bu demirin sandranın ön tarafındaki ucu kanca şeklindedir. İşlenecek kendirin uçları bu kancalara geçirilerek ip imalatı başlatılır.

²⁷ Kaynak: Gül, S.; Kıvrak, B., 2018

4.3.9. Kalıp

Görsel 20.Mehmet Kösecioğlu'na ait kalıplar (Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023)

Sert özellikli ağaçlardan elde edilen kütüğün işlenmesi ile elde edilir. Huni şeklindedir. Huni şeklindeki aletin ön tarafı 10cm çapındadır. Üzerinde dört tane içe doğru oyuk şeklinde yiv bulunur. Dört tel dolinin her biri bu dört yivden her birinin içerisinde kalacak şekilde bulunur. Dolinin düzgün bir şekilde bükülmesine ve birbirine dolaşmasına engel olması amacıyla kullanılmaktadır.

4.3.10. Doli

Bir tezgâh boyunda (tezgâh, ip bükülen aletlerin kullanıldığı alandır ve 35m uzunluğa sahiptir) işlenen (büküm verilen) iki ayrı kendir teli bir araya getirilerek bükülür. Kendir telinin bu şekilde bükülmüş haline doli denir. Bir usta bir günde 60 doli yapabilir ve 6-7 saatlik bir zaman içerisinde malzemeyi imal eder. Dolinin kalınlığı bu işlemten sonra yapılacak ip imalinin cinsine göre ayarlanmaktadır. Örneğin, bir urgan ipinin kalınlığı bir kırnap ya da sicim veya halat iplerinin kalınlığına göre farklıdır. İp ustası bu ayarlamayı işleme esnasında kendisi verir. Kırnak imali için ip yapılacaksa ona göre incelik verilir. Halat yapılacaksa kendir telinin kalınlığı ona göre işlenir. Kırnap teli, işlenmesi sırasında başparmak ve işaret parmağı arasından geçirilir. Usta kendir telini geçirirken bahsedilen incelik ve kalınlığı parmaklarının hissi ile ayarlamaktadır.

4.3.11. Doli Kazıkları

7-8cm kalınlığında, 1.5m boyunda sert bir ağaç cinsinden iki adet yapılırlar. Kazıkların 25-30santim kadar kısmı toprağa çakılır. Biri çıkırık tarafında tezgâh duvarı dibine çakılır. Diğeri tezgâhın öbür ucunda duvarın dibine çakılır. Yani iki kazık tezgâhın zıt yönlerine çakılır. İki kazık arası mesafe 20-25m'dir. Tersane duvarına yakın bu iki kazık, tezgâh duvarının kirişlerine, kazık tabanından 30cm, üst tarafından da 30cm olacak şekilde tel ya da halatlarla bağlanarak sabitlenir. Bu şekilde kurulan kazıklar, dolilerin iki kazık arasına gerdirilerek bağlanmasını sağlar. Kazıklara bu şekilde gerdirilerek bağlana dolilerin, sayıca çok olduğu zaman kazıkları birbirine çekerek yerlerinden çıkarabilme riskine karşı, bunların çok sağlam yapılması oldukça önemlidir. Bu kazıklara bağlanan doliler, koşu kaşınacak hale gelmiş olur.

4.3.12. Paçavra

At kılından imal edilmiş heybelerden kesilerek elde edilir. İşlenmiş ve doli kazıklarına bağlanmış doliler, suyla ıslatılmış paçavra arasına alınır. Paçavra, sağa, sola hareket ettirilerek dolilerde kalan kılçıkların sürtünme ile yok edilmesini sağlar. Böylece doliler pürüzsüz bir hale gelir. Bu işleme de "koşu kaşıma" denir.

4.3.13. Su Saksıları

Koşu kaşıma için ihtiyaç olan suyun konulduğu, tenekeden ya da topraktan yapılmış malzemelerdir. Bu saksılar içi su dolu olarak 5-10m aralıklarla en az dört tane olacak şekilde tezgâh boyunca dolilerin altına konulur.

4.3.14. Palaska

Kendirli sırtığın ağırlığını taşıyan, 5-10cm genişliğinde örülmüş bir iptir. Palaska, kemer gibi vücudun bel kısmına yerleştirilir. Uçlar vücudun ön tarafında birleştirilir. Ön taraftaki birleşme noktasından 15cm boyunda iplik sarkar. Üst tarafında kendir bağlı olan sırtığın alt tarafı bu iple bağlanır. Sırık, palaska yardımıyla bir nevi vücuda sabitlenmiş olur.

4.3.15. Yılarga

Üç ya da dört tane sicim ipinin bir araya getirilmesiyle yapılmış bir iptir. Bu sicimlerin üretimi de ipçiler tarafından yapılmaktadır. Vücuda çapraz olacak şekilde boyundan ve sağ koltuk altından geçirilerek adeta giydirilen yılarga, kendirli sırığın omuz hizasında ve dengede tutulması amacıyla kullanılmaktadır.

4.3.16. Çıma

Normal ipe ek yapılan parça ipe denir.

4.3.17. Sandra (dörtlük)

Görsel 21.Sandra ve sandranın sabitlendiği kazık (Feride Karamahmutoğlu arşivi)

Çıkırığın işlevini tamamlaması için olmazsa olmaz bir alettir. 40cm boyunda, 10cm genişliğinde dikdörtgen şeklinde tahtadan yapılmıştır. Bu aletin dıştan çapraz şekilde eklenmiş bir ayağı bulunur. Dikdörtgen şeklindeki bu mekanizmanın üzerinde 10'ar santim arayla dört tane makara yerleştirilmiştir. Bu makaraların ortasındaki yivden (içe doğru verilmiş kavis) birbirine seri bir şekilde ip geçirilir. Bu ip dört makaradan da geçtiği için makaraların döngüsünün eşit şekilde olmasını sağlar. Bu ipin genişliği, çıkırık çapının bir buçuk katı kadardır ve çıkırığa dış tarafından geçirilir. Bu ip çıkırığın dönme hareketini makaralara aktarır. Böylece makaralar döner. Sandra makaralarına bağlanan her ip bu yolla bükülmeye başlanır.

4.3.18. Kiriş

Sandra makaralarından geçen ipe denir.

4.3.19. Sandra Demiri

2m uzunluğundadır. Demirin bir ucu toprakta bir ucu da sandranın üzerinde durur. Çıkırığın çevrilmesi esnasında sandranın geri gitmesini engeller. Sandranın bir ucuna da 4-5kg ağırlığında taş asılır. Bu taş çalışma esnasında sandranın yukarıya hareket etmesini engeller. Bu iki malzeme çıkırıkta dönen ipin makaralara temasını tam olarak sağlar. Sandranın öne gitmesini engellemek için de sandranın bir başına bir de sonuna iki ip bağlanır. Bu ipler sandranın arka tarafına 2m mesafede çakılan kazığa bağlanır, böylece sandra sabitlenmiş olur.

4.3.20. Pusula

Bir tezgâh boyunda kendir işlenirken tellerin yere değmemesi ve birbirine karışmaması için kullanılır. Yerden 1.5m yüksekliğindedir. Tahtadan yapılmıştır. Tahtanın et kalınlığı (beden veya yapı kalınlığı) 2.5-3cm'dir. 30cm eninde, 50cm genişliğindedir. Üst kısmında dört adet çentik açılıdır. Çentiklerin genişliği 5cm, iki çentik arası mesafe 7cm'dir. Pusula, bir kazık üzerine monte edilir. Bu kazık da toprağa sağlam olacak şekilde çakılır.

Görsel 22.Pusula (Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023)

4.4. İP-YULAR YAPIM TEKNİĞİ

Ünye ilçesinde ip yapımı ve ipten üretilen yular yapımı tekniği bir Kastamonu, bir Tire ya da bu mesleği yapan ipçilerin yapım teknikleri ile pek bir farklılık göstermemektedir. Ancak kullanılan malzeme, işleme esnasında ustanın diğer çalışanlarıyla anlaşması esnasındaki iletişim ifadeleri, ürünlere verilen isimler gibi yöresel farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin genel olarak ip yapımına “urgan” ya da “halat” ismi verilmiş veya bu isim adı altında değerlendirilmiş olan mesleğin adı, Ünye’de “ipçilik” olarak kullanılmaktadır. Bu mesleği yapan aileler kendilerini “ipçi” ve mesleklerini de “ipçilik-yularcılık” olarak ifade etmektedirler. Kenevir bitkisi, Ünye’de “kendir” bitkisi olarak bilinmekte ve bu isimle tabir edilmektedir. Benzer şekilde ip ve yular yapım tekniğinde

de kendilerine has bir iletişim dili geliştirmiş oldukları yönünde ifadelerde bulunmuşlardır. Örneğin, usta ip büküm esnasında çıkırıkçıya, çıkırığı durdurması gerektiği yönündeki talimatını “do” diye seslenerek vermektedir. İp işleme esnasında ip ustası çıkırık çeviren kişiye, “çevir” komutunu” çeer, çeer” diyerek bildirmektedir.

Ünye’de ip ve buna bağlı olarak yular yapım tekniğini şu şekilde ifade edebiliriz:

İp ustası, (kendir işleme ustası) işleyeceği kendiri Gümüşhacıköy, Merzifon (Amasya), Osmancık (Çorum), Vezirköprü (Samsun) ilçelerinden temin eder. Bu yörelerde kurulan pazarlarda kendir balyalarını inceleyerek en kolay işlenebilecek kendir balyalarını seçerek satın alır. Usta, maddi durumuna ve nakliyeye bağlı olarak en az iki, üç ton balya alabilmektedir. Alınan kendirler, her ailenin kendine ait “ardiye” denilen depolama alanına depolanır. Kendir balyalarının yağmur ve nem gibi balyalara zarar verici durumlara karşı korunması oldukça önemlidir. Günlük işlenecek miktarda ki yaklaşık olarak on ile yirmi kilo kadar kendir, ardiyeden alınarak tezgâha götürülür. Usta ya da çalışanlardan kişiler bu işlemi çalışılacak günden bir gün önce yaparlar çünkü işleme esnasında zaman ve güç kaybı yaratacağında dolayı bu iki işlemlerin aynı gün yapılması tercih edilmemekte ve taşıma işlemi önceden yapılmaktadır.

Usta, ön hazırlık olarak kendir balyasının birini, diğerlerinin arasından çekerek açar ve gedala takar. Değnekle dövmeye başlar ve bu işlem kendir tel tel oluncaya kadar devam eder. Dövme esnasında kendirin içindeki kavsak, püsür ve tozlar temizlenmiş olur. Tel tel ayrılan kendir daha sonra taraklanır. Bu işlem esnasında yere bir miktar kendir dökülür. Bu yere dökülen kendir parçalarına püsür denir. Püsür kendirler toplanır, elle tiftiklenerek işlenir hale getirilir ve kendir işlenirken (ip büküm esnasında) içerisine katılır. Böylece ip bükümünde kullanılarak ziyan edilmemiş olur. Hazırlanan bu kendir sıırığa bağlanarak ertesi güne hazır edilmiş olur. Sırığa bağlana kendir, yaklaşık 10 ile 20 kilo kadardır. Ertesi gün çalışmaya sabah erken saatlerde başlanır. Usta, beraberinde çoğunlukla aile üyelerinden oluşan çıkırıkçı, koşu kaşımacı ve çengel tutucu olarak görev yapan çalışanlarıyla tezgâha gelir. İlk olarak tezgâh temizlenir, çıkırık ve sandra yağlanır. Akabinde usta, palaska ve yılargayı kuşanır. Sırığı kaldırır, çıkırıkçı ile beraber kendiri işlemeye (eğirmeye) başlar. Bunun için önce sol eliyle sıırıktan çektiği kendiri, sağ elinin baş parmağı ile işaret parmağı arasına alarak çıkırığın başına gider. Makaranın çengeline bu kendir yumağını takar. Çıkırıkçıya “çevir” komutunu verir. Çıkırıkçı, çıkırığı

çevirmeye başladığı anda sandradaki makaralar döner. Makaranın çengelinde takılı olan kendir, dönmenin etkisiyle eğilmeye başlar. Çıkırıkçı, ustanın komutuna göre çıkırığın çevrilme hızını ayarlar. Bu çevirme hızı mesleğin icrası açısından oldukça önemlidir. Zira çıkırık, ustanın isteği dışında bir hızla çevrilirse işlenen kendir teli kopar bu da zaman kaybına yol açar. Kopan telin tamir edilmesi de oldukça zaman alıcı ve zahmetli bir işlem olduğundan dolayı işlem esnasında oldukça dikkatli davranılmaktadır. Böyle bir durum gerçekleştiğinde usta, kopan telin iki ucunu bir araya getirerek kendir işler gibi birbirine ekler. Ekleme işlemi sonunda ek yeri belli olmaz ve önceki halinden daha sağlam olur. Tamir işleminden sonra çalışma kaldığı yerden devam eder. Usta, sol eliyle sırıktan çektiği kendiri sağ avucuna verir. Baş ve işaret parmağı arasındaki kendiri, incelik ve kalınlığını ayarlayarak, çıkırığın zıt yönünde ve yüzü çıkırığa bakar durumda geri geri, tezgâhın en ucuna kadar giderek işler. Bu mesafe yaklaşık 35m kadardır. Ustanın eline, işleme esnasında kendirin püsür hali ya da kavsak geldiğinde, bu durumu düzeltmek için çıkırıkçıya durması için “do” komutunu verir. Çıkırıkçı bu komutu alır almaz hemen durur. Usta, eline gelen püsürü veya kavşağı temizledikten sonra çıkırıkçıya “çevir” komutunu verir ve çıkırıkçı bu komutu alınca çıkırığı aynı hız ayarında çevirmeye başlar. Usta da kendir telini işlemeye devam eder. Usta kendir telini işleyerek devam ederken, telin yere değmesini önlemek için teli pusula üzerine yerleştirerek ilerler. Tezgâhın sonuna geldiğinde çıkırıkçıya “eee” diye seslenerek dur komutu verir. İşlediği teli tezgâhın sonunda bulunan kazığa bağlar. Bu telin ucunu işlenmemiş kendirli halde bırakır. Usta, çıkırığın başına dönerek ikinci kendir telini aynı işlemi tekrar ederek yapar ve önceki yaptığı kendir telinin yanına ulaşır. Ucu işlenmemiş kendirli bırakılan önceki teli ve sonraki yaptığı teli avucuna vererek iki ucu birleştirir. Birleştirme anında çıkırıkçıyı durdurur. Çıkırıkçı ilk yapılan telin ucunu da makaraya takar. Bu şekilde ip “U” halindedir. Usta, “U” şeklindeki ipin birleştirilmiş noktasındaki yere çengeli takar. Bu çengeli bir kişi tutar. Usta bu işlemden sonra çıkırıkçıya “çevir” komutu verir. Çıkırık çevrilmeye başladığı anda teller tav olmaya başlar. Usta, iki telin arasına elinin ayasını (avuç içini) koyarak çıkırığa doğru gelir. Bu esnada arkadan bu iki tel birbirine sarılmış olarak gelir. Usta sandradaki makaraların dibine kadar bu şekilde gelince çıkırıkçı durur. Usta, iki makaradan da tellerin uçlarını çıkarıp birbirine bağlar. Bu şekilde iki telin birleşmesiyle elde edilen ürüne “doli” denilir. Doliyi uçlarından bağladığı yerden tekrar makaraya takar. Bu esnada çengelci, ipi çengelden çıkararak elinde sımsıkı tutar. Doli

makaraya takıldıktan sonra çıkırcı, çıkırcı bir önceki çevirme işleminin tam tersi yönde çevirerek dolinin birbirine sıkıca sarılmasını sağlar. Bu işleme “dolinin pişmesi” denir. Doli piştikten sonra makaradan çıkarılarak hemen yanındaki kazığa bağlanır. Çengelci de diğer uçtaki kazığa bu pişen ipi çekerek gergin bir şekilde bağlar. Bir doli bu şekilde hazırlanmış olur. Bir usta fiziksel durumuna göre bir günde 60 ile 80 adet doli yapabilir. Bu şekilde kazıklara bağlanan doli sayısı 25-30 adet olduktan sonra koşu kaşıma işlemine geçilir. Doliler ilk işlendiğinde kendir lifleri, tırtıklı parçalar şeklinde görünür. Dolinin daha düzgün görünmesi için bu görüntünün giderilmesi amacıyla koşucu, paçavra ile koşu kaşır. Koşu kaşıma sırasında doliler ıslanır. Islanan dolilere hiçbir işlem yapılamayacağından dolayı doliler, 1-2 saat kadar kurumaya bırakılır.

Bu şekilde iki telden elde edilen dolilerden, yapılacak ürün çeşidine göre sayıları ölçüsünde bir araya getirilerek değişik ürünler yapılmaktadır. Bu ürünlerden kınrap, iki telin bükülmesi ile, sicim, üç telin bükülmesi ile, urgan ya da halat, dört dolinin bükülmesi ile üretilen ip çeşitleridir. Bu ürünlerden urgan ya da halat yapımını şu şekilde verebiliriz:

Usta, halat yapmak için, kurumuş dolilerden dört adet kullanmaktadır. Usta, kazıktan söktüğü dört adet kurumuş doliyi makaraya takar. Makaralara takılan doliler, yere değmemesi için pusulaların üzerine yerleştirilir. Diğer uçtaki kazıktan sökülen doliler de çengele takılır. Çengelci, çengele taktığı dolilerin arasına, dolilerin birbirine sarmasına engel olmak için elini koyar. Usta, kalıbı eline alarak çengelcinin yanına gider ve kalıbı çengele takılı olan dolilerin arasına yerleştirir. Kalıbın dibi çengelin ucuna kadar değmelidir. Kalıp çengele temas etmezse, temas etmeyen bölüm gevşek olur. Bu durum da urgan ya da halatın bozulmasına sebep olur. Böyle bir durum olmaması için usta özenle çalışır. Usta, kalıpla pozisyonunu aldıktan sonra çıkırcıya “çevir” komutunu verir. Tellerin birbirine saracak şekilde tav alması için bir süre bekler. Çevirmenin etkisiyle tavlanan doliler bükülmeye başlar. Usta da dolilerin sert ya da yumuşak bükülmesine karşı durumu kalıpla ayarlayarak çıkırcıya doğru ilerler ve makaranın dibine kadar gelir. Çıkırcı durdurulur, çengelci ipi çengelden çıkararak elinde sınımsıkı tutar. Doliler makaradan çıkarılır ve birbirine bağlanır. Böylece dört adet doli tek parça haline gelir ve tekrar makaraya takılır. Çıkırcı bu sefer çıkırcı ters istikamette çevirerek urganın ya da halatın pişirilmesini sağlar. Pişen halat makaradan çıkarılarak kazığa bağlanır. Usta çengelcinin yanına gider ve halatı ya da urganı geriye doğru çekerek

genleştirir, fazla tavını sıvazlayarak alır. Elinde ember haline getirerek ipi toplamaya başlar ve uç noktasından bağlar. Bu şekilde imal edilen ip, halat ya da urgan olarak satışa hazır hale getirilmiş olur (Karamahmutoğlu, Y. 2023-a: İpçioğlu, Y. 2023-a: Kosecioğlu, M. 2023-a: İpçioğlu, M. 2023-a: Karamahmutoğlu, Nihat 2023).

4.4.1. Yular Sapı Yapımı

Türk Dil Kurumu szlğine göre yular, hayvanın başına geçirilen başlığın ya da tasmanın ucuna bağlanan ip ile hayvanı bulunduğu yere sabitlemek ya da çekerek bir yere götürmek amacıyla kullanılan üründür (<https://sozluk.gov.tr/>).

Yular ipi, ustalar tarafından yular sapı olarak adlandırılmaktadır. Yular sapı ve yular başlığı yapımı da sipariş üzerine ya da pazarda satılmak üzere ustaların önceden kendir lifi kullanarak, günümüzde ise naylon ip kullanarak ürettikleri ürünlerdir. Kendirden üretilen yular sapı ve başlığının yapımında da öncelikle doli yapımı gerçekleştirilmektedir.

Yular sapı yapımı için önceden hazırlanan doliler kullanılmaktadır. Bunun için önce dolilerden iki tanesi kazıklardan sklr. Yular başlığının ya da sapının boyutuna göre kesilerek yere uzatılır. ıkrığa takılı olan dörtlük de denilen sandıraya, yerdeki dolinin biri en üstteki makara çengeline, diğeri de en alttaki makara çengeline bağlanır. Üstteki makaraya bağlanan ipin ucu hemen altındaki makaraya, en alttaki ipin ucu da bir üstündeki makaraya bağlanır. Bu iki ipin dört ucu da makaraya bağlandıktan sonra görüntüsü “U” şekline gelen bu iki ipin “U” kısımları çengele takılı. Usta kalıbını eline alır ve halat yapımında olduğu gibi iplere yerleştirir. Çengelci, engeli tutar. ıkrıkıya “evir” komutu vererek ipi büker. Başlangıçta 2m boyunda olan ip, bükme esnasında 30-40cm kısılır. İplerin uçları dörtlükten(makaradan) sklr ve uçlar bağlanır. engelden ıkarılan uç bu sefer makaraya takılır. Diğer ucundan bir kişi tutarken ıkrık ters yöne çevrilerek ip pişirilir. İp makaradan çıkarılarak 1,50-1,75cm uzunluğundaki yular sapı hazırlanmış olur.

4.4.2. Yular Başığı Hazırlama

Yular başığı bağlama da denilen işlem için önceden hazırlanan ipler, hayvanın cinsine göre yapılacak başığın ölçüsünde kesilir. Kesilen iki ayrı ip, kendir dövme için kullanılan gedale takılır, yani bu iki ayrı ipin dört ucu da birbirine eşitlenmiş olarak gedile takılmalıdır. Bu şekilde ayarlanan ipler, gedale yakın yerden sağ elin baş parmağı ile işaret parmağı arasındaki çatala yerleştirilir. İpin, gedale yakın kısmı ile el içinde ayarlandığı kısım arasındaki mesafe, hangi hayvan cinsine başlık yapılacaksa ona göre ayarlanır.

Görsel 23. Mehmet ustanın yular başığı bağlama şekilleri (Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023)

Başlığın bu bölümü, hayvanın başı ile boynu arasına gelecek olan kısmına bir uç oluşturur. Bu şekilde elin parmak aralarına alınan ipin hemen altından iki tanesi bir kulakçık oluşturacak şekilde, usta tarafından bir bağlama tekniği kullanılarak bağlanır. Usta, ipe kulakçık şeklini verdiği yerden, yine hayvanın cinsinin burun yapısına göre mesafe ayarlayarak biraz aşağıya iner ve bu kısımda da bir kulakçık yapmak için bağlama tekniğini kullanır. Bir başlıkta gedale yakın yerde bir kulakçık bulunur. Bu kulakçık, hayvanın boynunun bir bölümünün genişliği kadar olur. Aşağıda bağlanan kulakçıkların iki ucu ise yular sapının çengel takılan kısmına usta tarafından kendine has bir bağlama tekniği ile bağlanır. İki kulakçığın arasındaki mesafe, hayvanın burun kısmına gelen bölümdür. Yular sapı ve yular başlığı bu şekilde birbirine eklenerek hayvan yuları elde edilmiş olur (Karamahmutoğlu, Y. 2023-a; Kösecioğlu, M. 2023-a; İpçioğlu, Y. 2023-a).

Görsel 24.Yapımı tamamlanmış yularlar (Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023)

4.5. ÜNYE YÖRESİNDE İP-YULAR YAPIMIYLA İLGİLİ EKONOMİK ETKİNLİKLER VE İŞLEVLERİ

İnsanın, yaşamını sürdürebilmesinin temel öğelerinden biri de gerçekleştirdiği ekonomik etkinliklerdir. Malinowski'ye (1995) göre insan, öncelikle organizmasının en temel ihtiyaçları olan, beslenme, barınma, giyinme, ısınma ya da olumsuz doğa koşullarından korunma amacına yönelik olarak bazı etkinlik ve aktiviteler gerçekleştirmesi gerekmektedir. Ona göre insanlar, herhangi bir amacı gerçekleştirmek

ve belirli bir sonuca ulaşmak için örgütlenmek zorundadır ve böylesi bir örgütlenmeye de “kurum” der. İnsanın insanla, insanın doğayla etkileşiminin bütünü ve ürünü olarak kültür (Özdemir, 2017:7), örgütlenmiş kurumlarının birbirleriyle etkileşiminin sonucunda, ait olduğu toplumun belirli ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle, birçok işlevi yerine getirmiş olur. Gündelik hayatın bir parçası ve Türk kültür tarihinde geleneksel bir anlama sahip olan pazar, alıcı ve satıcı arasında yüz yüze iletişim ve etkileşimin gerçekleştiği sosyo-ekonomik kültürel bir işleve sahip kamusal bir kurumdur.

Görsel 25.Ünye’de Pazar Yeri²⁸

Türkçe sözlükte birkaç anlamı bulunan pazar kelimesi, satıcıların belirli günlerde mallarını sattıkları yer, belirli bir ürün ya da malın satıldığı yer, piyasa, alışveriş faaliyeti ve cumartesi ile pazartesi arasındaki gün anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/>).

Pazar kelimesi, Farsça’da bâzâr olarak geçmekte, alıcı ve satıcıların belirli zamanlarda ticaret yapmak amacıyla bir araya geldikleri açık alanlar anlamındadır. Arapça ’da “sûk”

²⁸ DOGAN, O. 2006:265

kelimesi olarak mal sevk edilen yer anlamındadır. İtalyancada “piyasa” kelimesi de pazar anlamına gelmektedir ve Türkçe ’ye de İtalyancadan geçmiştir.

Görsel 26.İp-yular yapım ustası Yılmaz İpçioğlu’nun pazar sergisi (Feride Karamahmutoglu arşivi 2023)

Alışveriş yapmak ve alışveriş yapılan yer anlamında kullanılan pazar kelimesi, çârşû/çarşı kelimesiyle de karşılanmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Amasya ile ilgili bilgiler verirken her iki kelimeyi “evsâf-ı çârşû-yu bâzâr” şeklinde birbirinin eş anlamlısı olarak kullanmıştır. Tarihsel süreçte insanlar en temel ihtiyaçlarını takas yöntemiyle karşılamışlar, paranın kullanılmaya başlanmasıyla alışveriş mekânı olan pazarlar canlanarak daha önemli hale gelmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte pazar ve piyasa kelimeleri, arz ve talep ilişkisinin bulunduğu alanlar anlamında kullanılmaktadır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/pazar>). Arz ve talebin sistemli bir şekilde belirli bir zamanda karşılaşması anlamında alıcı ile satıcının bir arada bulunduğu, bulunduğu belirli bir mekân (Aliğaoğlu, 2012: 45) olarak pazarlar, günümüzde de önemini korumaktadır. Toplumsal bir mekân açısından bakıldığında pazar halkını; ürettiği ya da belirli bir bölgeden temin ettiği ürünleri, pazar yerinde satan kimse anlamında “pazarcı”, hizmet ya da mal alan karşılığında belirli bir ücret ödeyen kimse, alıcı anlamında “müşteri” (<https://sozluk.gov.tr/>) ve pazardaki insanlara temel ihtiyaçlarını karşılamalarında

yardımcı olan diğer meslek erbabları ile pazarda asayiş ve düzeni sağlamakla görevli olan kolluk güçlerinin bulunduğu” pazar sakinleri” oluşturmaktadır. Semt pazarlarının, özelliklerine göre çeşitli yönlerden sınıflandırıldığı görülmektedir. Bunlardan birisi de haftanın günlerine göre yapılandır. Pazar hangi gün kuruluyorsa genellikle kurulduğu gün adıyla bilinmektedir.

Çarşamba pazarı, Ünye semt pazarı olarak haftada bir gün kurulmaktadır. Bu pazara Ünye merkez ve köy halkının yanı sıra çevre ilçe ve köylerinden de insanlar gelmektedir. Pazar alanı Orta cami mevkiinde geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu pazarda, gıda ürünlerinden giyim malzemelerine, inşaat, hırdavat, tarım aletlerinden züccaciyeye kadar, her türden ürünlerin satışının yapıldığı görülmektedir. İp- yular ürünlerinin satıldığı sergiler de pazar yerinde tespit edilen kısımlarda kurulmaktadır. Sergi açılması işlemi sabah çok erken saatlerde yapılmaktadır. Günler öncesinden üretilen ipler ve yularlar, bu sergilere yerleştirilerek müşteriye sunulmaktadır. Sergi şu şekilde kurulmaktadır; tahtadan yapılmış iki tane ters V şeklindeki malzeme sergi açılacak yere karşılıklı koyulur. Yerden 60cm ya da 1m yükseklikte ve “eşek” denilen bu malzemenin üzerine, tahtadan dikdörtgen şeklindeki bir levha yerleştirilir. Bu levhanın üzeri bez ya da tente denilen dokuma bir kumaşla örtülür. Halat, urgan, sicim, ip malzemeleri bu levha üzerine boyutlarına göre sıralanır. Bu levhanın hemen arkasına iki adet demir çubuk, bordür taşlarının arasına sabitlenir. Karşılıklı sabitlenen bu demirlerin uç kısımları deliklidir. Bu deliklerden köprü vazifesi gören tahta veya demir çubuk geçirilir. Çoğunlukla tahta olan bu köprünün üzerine çivi çakılarak ya da çengel yaptırılarak ip ve yularların asılması sağlanır. Müşteri karşıdan baktığı zaman rahat bir şekilde ürünleri görebilmektedir. Satıcı, levha ile asılı yularların arasında bulunur. Serginin bu şekilde hem önde hem de arkada sunuma hazırlanmış durumuna “sergi alanı” ve satıcısına da” ip-yular pazarcısı” denilmektedir.

İp-yular yapımcısı aileler mesleklerinin gereği olarak hem üretici hem de ürünlerinin pazarlamacısı durumundadırlar. İp-yular yapımcılığı, geleneksel bir meslek olarak icra eden aileler için aynı zamanda bir geçim kaynağıdır. Her aile grubu, üreteceği ip ve yular malzemelerinin temininden itibaren, hammaddeyi mamul maddeye dönüştürme ve mamul ürününü de satış ve pazarlama yoluyla gelirini elde etme sorumluluğunu da kendisi taşımaktadır. Satış işlemi, Ünye ve çevre ilçe semt pazarlarında sergi açmak

suretiyle perakende, veresiye ve çeşitli ihtiyaçlara göre mala ulaşmak isteyen firmalara, sipariş usulüyle toptan olarak gerçekleştirilmektedir.

“Babam yapıyordu, çarşamba günü buranın pazarıdır. Pazarın olduğu bölgede, bölüm bölüm hep sergi açarlardı, işte babam, Şükrü amca...babalar hep açarlardı. Sergiye, yapılan ürünlerden numuneler, işte en incesinden en kalımına kadar yularlar, ipler...onlar sergilenirdi, asılırdı, önüne tezgâh açılırdı, orada vatandaşa sunulurdu, perakende vardı, perakende satıyorlardı. Toptan gelen olursa tabii uygunsuz satıyorlardı ama genelde perakendeydi. Sipariş de alınırdı” (Kösecioğlu, M. 2023-a).

“Ben hayvan yuları yapardım pazarlarda satardım, anam pazarcıydı ya benim, onların giderdim, alırdım omuzuma pazarda gezerdim satardım, boynuma asardım böyle taşırdım, satardım” (Odabaşı, A. 2023).

Pazarlama ve satış işi babadan oğula geçmiş olmakla beraber, kendir işleme, yerini naylon ipiyle üretime bıraktıktan sonra, ürününü toptan yaparak direkt firmalara pazarlayan ustalar da bulunmaktadır. Bu yöntemle satış yapan ustaların müşteri kesimini de daha önceden babanın ürünlerini alan esnaf veya firmalar oluşturmaktadır.

“Müşteri, tabii babamın önceden kendi müşterisi vardı, tanıdığı insanlar, köylüler. Bu Sebahattin amcayla beraber babam iş yapıyorlarmış, kırnap yapıp sergi kuruyolarmış. Giresun’da o zaman fındık fabrikalarına kırnap yetiştiriyolarmış mesela işte o dönemlerde çuval ağzı ipi o zaman kendirden yapılıyo. Benim öyle pazarcılık yok. Ben hazırlıyorum ordakiler alıyolar gidiyolar toptan” (Kösecioğlu, M. 2023b).

Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında pazar alışverişlerinin daha çok kadınlar tarafından yapıldığı, bu durumun da kadınların alışverişi erkeklere oranla daha çok sevmesi, gıda alışverişine kadınların daha çok önem vermesi ve kadınların vakit geçirmek amacıyla pazarları ziyaret etmek istemelerinden kaynaklandığı tespit edilmiştir (Aliağaoğlu, 2013: 58). Bu yönüyle erkek ve kadınlar farklı pazar geleneklerini ortaya koymaktadırlar. İp-yular satışında sergilerde çoğunlukla erkekler bulunmaktadır. Kadınlar ise hanenin haftalık temel ihtiyaçlarını pazar ziyareti ile karşılamaktadırlar.

İp-yular yapımcısı ailelerin pazarcı olarak müşterisini çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla geçinen kesim oluşturmaktadır. Müşteriler ihtiyaçları olan ip ve yularları bildik, tanıdık ailelerin sergilerinden temin etmektedir. İp- yular mesleğinin geleneksel birçok meslekte görüldüğü üzere babadan oğula geçtiği gibi, müşteri potansiyelinin de babadan oğula sirayet eder şekilde devamlılık arz ettiği görülmektedir. Babanın sahip

olduğu müşteri, oğula da geçmiş, babasının alıcısı olduğu ustanın mallarını oğulda almak suretiyle kültürel bir süreklilik sağlanmıştır. Bu durumun en önemli etkisi, müşterinin satıcıya duyduğu güven, samimiyet ve bunun sonucunda alışkanlığa dönüşen işlevselliktir. İp-yular yapımcısı ailelerde üretimin merkezi konumunu ailede baba pozisyonundaki usta oluşturmaktadır. Ustanın işine verdiği önem ve titiz çalışması, ürüne yansımakta ve ortaya kaliteli ürün çıkmaktadır. Usta için kaliteli ürün üretmek çok önemlidir. Bu özellik müşteri potansiyeline yansımakta ve müşteri kalitesinden memnun kaldığı ustanın malını tercih etmektedir. Konu ile ilgili kaynak kişimizin kişisel anlatısı konu hakkında bilgi verir niteliktedir:

“Bu meslek yani şöyle, içinden gelecek bak şimdi çoğu zaman şu paketi yaparken çoğu arkadaşlar derler, ya Memet abi niye bu kadar özeniyon? Ben niye özeniyom, bu benim yaptığım bi eser bu, ben yaptığım mesleği eser görüyorum Şimdi bana, gönderdiğim müşterim, diyor ki, Memet abi senin yaptığın paketleri vitrinin ön tarafına koyuyorum, onunkileri arkaya koyuyorum, seninkiler önde göstermelik oluyor ama Sebahattin emmi, kötülemek için söylemiyorum neticede yaşlı ama, gençliğinde de öyleydi gerçi de ya sen söyle de paketleri seninki gibi yapsın nolur. Babama demiş bunu, baban da demiş ki, o usta ben ona nasıl derim ki öyle, böyle denir mi? Olmaz o da usta, ustaya ustalık taslamaz yani, sen bunu yapamin, şöyle yap... olmaz yani. Bunun bi şeyi vardır, yapım tarzı vardır, öyle gider. Herkesin kendine göre bi tarzıdır, benim de bu, ya ben ufak da kuyruğu bile olsa çekerim, uzatırım ama paket gibi çıkar, çiçek gibi, ondan sonra sıkırım. Bana bi gün dedi ki bu alan adam (müşteri)Memet abi makinada mı sıkırtıyon? ...hani çekiyoz ya, yok dedim elimle...ciddimisin? Dedi, dedim elimle yapıyom, ya Memet abi, burda alıyoz kamyona atıyoz, aşağıda kamyonu değiştiriyoz, öbürüne atıyoz, gittiğimiz yerde atıyoz, orada palete atıyolar, yav geldiği gibi vitrine koyuyolar, bunun hiç mi? Öbürü diyo, buradan biz kamyona atarken dağılıyo diyo” (Kösecioğlu, M. 2023b).

“Amcanın oğlu Murat var ya, ben saatte 400 tane başlık bağılıyom dedi, napıyon Murat? dedim, 400 tane başlık ...anormal, anormal, anormal, ha normal en kralından 120-130adet veya 150'dir. Ha geçen gün sohbet ediyoduk, emmiyin oğlu 400 tane başlık bağılıyomuş saatte...e Memet abi bağlar 400 tane dedi, adam malı alıyor eve gitmeden dağılıyor, başlık kalmaz dedi, hızlı yapayım diye o bi yer var onu bağlamıyo, yapıp tak tak atıyo, hayvanın başına girmeden dağılır, daha eve gitmeden başlık çözülür” (Kösecioğlu, M.2023-a).

“İşte pazarda da sergide de asıyolar ya, güneşi görünce dağılıyo, kalitesizlik var yani, o zaman da müşteri işte seni seçiyö” (Karamahmutoğlu, Y. 2023-a).

“Ben her zaman söylerim, Nahit'in başlığını Ünye'de hiçbir usta tutamaz, ben söyleyim ya adamın işi bambaşka o kadar, ya her başlık ölçülür mü? kardeşim. Nahit ölçüyo, ölçüsü vardır orda, Ya Nahit diyorum, bu hayvanların başı milimetrik mi hepsi? Yani biri bir santim küçük mü? Değil mi? Ya diyorum. Bunun kuyrukları neyi hepsi aynı olsun

diyo tamam mı? Düzgün olsun diyo. Benim ki de düzgündür ama onunki bir başkadır” (Kösecioğlu, M. 2023b).

Semt pazarlarının en önemli işlevi bulunduğu yöredeki ekonomik gelişmeye katkı sağlamasıdır. İp- yular yapımcısı aileler özelinde bakıldığında Ünye ilçe ve köylerinde tarım ve hayvancılık faaliyetine bağlı olarak ip -yular kullanımı oldukça önemlidir. Birkaç on yıla kadar Ünye’de her mahallede birkaç evde bir ya da iki adet büyük baş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktaydı. İklim özelliklerine bağlı olarak bitki örtüsü genellikle yeşillik yönünden zengin bir görüntüye sahip olduğundan hayvanların otlamasına imkân vermektedir. Hayvanların rahatça yayılması için kullanılan öklere ve yularlara her zaman ihtiyaç duyulmaktadır. Gerek bu aileler gerekse hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı köylerde, insanlar bu malzemelere olan ihtiyaçlarını pazar yerlerinde açılan ip-yular sergilerinden karşılamaktadır.

“Hammaddeyi mamul madde olarak yapıyosun bi de pazara götürüp satıyosun, para kazanıp ihtiyaçlarını görüyorsunuz yani, ha para vardı çünkü çoğu hayvancılıkla uğraştığı için çevremizde para kazanılıyordu” (İpçioğlu, H. 2023).

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre rekabet; aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, rakiplik, yarışma, yarış ve ticaretle üstünlük kazanma çabası anlamına gelmektedir. Rakip kelimesi de aynı şeyi elde etmeye uğraşan, bir işte, bir yarışta birbirini geçmeye çalışan kimsedir (<https://sozluk.gov.tr/>).

İp-yular yapımcısı aileler birbirlerini uzun süre tanıyan kimseler olarak sadece ürünlerini pazarlama esnasında değil aynı zamanda mesleklerini icra ederken de tatlı bir rekabet içinde olduklarını belirtmişlerdir. Bir ürünün hangi ustanın elinden çıktığını bir bakışta anlayan meslektaşlar, birbirleri ile rekabetlerinde emeğe saygıyı ön planda tutmuşlardır.

“Pazarcılıkta rekabet vardı, ama hiç kimse müşteriye gel demezdi. Şükrü abinin kendi müşterisi vardı mesela, babamın kendi müşterisi...başkasına gitmezdi zaten, direkt kimin müşterisi kiminse, kime ısınmışsa oraya giderdi direkt, başkasına gitmez, diyelim ki malda sıkıntı çıktı, çıkmaz da öbür hafta gelir der ki bu malın ayıplı çıktı böyle der, değiştirir onu, hiç sorun değil, olmaz yani, sonra yine aynı yere gider hiç değişmez” (Kösecioğlu, M. 2023-a).

“Satış rekabeti vardı” (İpçioğlu, H.2023).

“Sergi açardık, Şükrüyle benim aramda beş altı kişi vardı, herkesin müşterisi ayırıdı, herkes kendi satıcısından alırdı” (İpçioğlu, Y. 2023-a).

İp-yular yapımcısı ailelerde, pazarcılıkta rekabetin yanı sıra malın satış fiyatı üzerinde birlik olunmamasından doğan küçük kırgınlıklar ya da kırgınlıklar da olabilmektedir. Bu durumları ise kendilerinin de başlarına gelme ihtimaline karşı olgunlukla karşılamaktadırlar. Ürünlerin satış fiyatlarında sabit bir oranın belirlenememesi konusunda her ne kadar tepki göstermek isteseler de mesleki bir birliklerinin olmamasından dolayı, ürünlerini, isteyen kişinin istediği fiyata satma özgürlüğüne sahip olduklarını ifade etmektedirler. Bununla birlikte ürünlerin satış fiyatlarında aşırı bir fiyat aralığının olmaması yönünde aralarında yazılı olmayan bir anlaşmanın uygulanmakta olduğu da görülmektedir.

“Ben on kuruş dersem öteki adam beş kuruşa veriyodu mesela, adam(müşteri) nerde ucuzsa oraya gidiyodu, ne kızacam adama ya” (İpçioğlu, Y. 2023-a).

“İnce bi küslük oluyodu, işte öyle de bi şey vardı, işte benim müşterimi sen niye kapıyosun, işte benden alcaktı, işte sen niye müşterimi çaldın diye, ama normal yani bir pazar şeysi, yani bunu nasıl anlatırsın işte normal pazarda satış şeysi, bakıyo sana, pahalı gelirse öbür tarafta ona gidiyo, ona soruyo, yani her işin bir maliyeti var, şimdi kendiri ben bir liraya almışım, kimse yoktur(aile üyelerinden), yanında adam çalıştırır, bunun maliyetini falan katarım, bunun bende maliyeti yükselir, benim kâr hacmim şu şekilde, yani şuna(fiyata) satıcam diye, bu şekilde satıyo” (İpçioğlu, H. 2023).

“Rekabet olurdu, mesela öbürü malı satmış 5 liraya, diğeri satmış 3 liraya, o arada şey oluyo, mesela ben anlaşmışım adamla 5 liraya, sen de gitmişin 3 liraya satmışın, sen de malı götürüyon ya e ben malı aldım, kimden? Şundan şundan. Bunun dedikodusu olurdu. Niye böyle yaptın? Satamıyom abi ihtiyacım vardı mecbur kaldım, diyo oluyo yani bizde, mesela malı 25 liraya satarken adam 20 liraya satıyo, dedim gardaş sen bunu niye 20 liraya satıyon? Satamıyom abi mecbur kaldım diyo ama çabuk da aradan çıkıyodu onun malı bitiyodu gine 25’ e devam ediyodu. O zaman bişe diyemezsin yani. Bizde şöyle bişe yok kooperatifleşme olmadığı için böyle oluyodu, kooperatifleşme olsa bütün yapan (aileler)firmalar deyim ben bunlara, getirirlerdi oraya belirli bi fiyata satılırdı, olmadığından herkes istediği fiyata satardı” (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

Pazarda ürün satış tekniklerinden biri de müşterinin dikkatini sergideki ürüne çekme amacıyla satıcının ürününün kalitesini övmeye, fiyatını belirtmeye yönelik olarak yüksek sesle bağırmasıdır. Pazarcı malını pazarlamaya yönelik olarak “çığırtkanlık” denilen uygulamaya istinaden sözlü kültür ürünleri olan, tekerleme, deyim, türkü gibi halk edebiyatı ürünlerini kullanabilmektedir. Bu uygulamaya ip-yular sergisinde ürünü satmak amaçlı başvurulduğu görülmektedir:

“İşte malları tezgâhın üzerine seriyosun ondan sonra satışa başlıyorsun. Babam bir bağırdı, yüz metre öteden kadın (anlatıcı elini beline koyarak hafif yana eğilmiş bir şekilde kadının duruşunu taklit ederek), amaan Yılmaz Bey, bağırmasan ben yuları unuttum gidiyodum, demiş babama. Babam ipe, yulara geeel ipsizlere iip, hayvanlara yulaaar ...babamın bi de sesi de yüksektir, arada bi de şarkı patlatıyordu, işte Çarşamba'yı sel aldı türküsünü söylüyodu. Babam camide imam olmadığı zaman imamlık yapıyodu, müezzin olmayınca ezan okuyodu sesi güzeldi yani vallahi. Bi de babamın ağzı iyi laf yapar” (İpçioğlu, M. 2023-a).

“Dedem, babam bide amcam pazarlara gidiyo, dedem geliyo 20 lirayla, amcam geliyo 15 lirayla, babam geliyo 150 lirayla, babamın çene kuvvetli satıyo, bütün satışı babam yapıyo” (İpçioğlu, M. 2023b).

Alıcı ile satıcı arasında konu edilen malın ya da ürünün fiyatı üzerine en uygun olanın sağlanması amacıyla karşılıklı iknaya dayalı yapılan geleneksel bir yöntem olan “pazarlık” önemli bir satış yöntemidir. Bir müşterinin satın almak istediği ürünü en uygun fiyata alabilmek için satıcı ile gerçekleştirdiği pazarlık, sözlü iletişimin bir ürünüdür.

“İşte teyze geliyo, yılar kaç para oğlum diyo, fiyatını söylüyoruz mesela 5 liraysa üç liraya olmiymu? hayır teyze olmaz sermayesi zaten üç lira, oğlum köye gitçek dolmuş param kalmadı onu da sağa vercem üç liraya olmiy mu? Olmaz teyze, bu şekilde yalvarıyo, sonra üç liraya veriyosun bi daha, sonra bakıyon aynı kadın benden yıları aldıktan sonra param kalmadı diyen kadın, karşı taraftan sebze alıyo, pazarcılıkta oluyo böyle şeyler” (Karamahmutoğlu, Y. 2023-a).

Satıcı ile alıcının tokalaşma şeklinde el ele tutuşarak belirli bir fiyat üzerinden anlaşmaya çalışmaları, pazarlık geleneğinin dışı vurulan teatral bir gösterimidir. Genellikle Kurban pazarlarında görülen pazarlık geleneğinin bu yöntemi ip-yular satışında kullanılmamaktadır.

İp-yular yapımcısı aileler için pazarda sergi açarak pazarcılık yapmak ekonomik getiri açısından önemlidir. Çarşamba pazarı ayrıca bu insanların, diğer insanlar ve çevresiyle bir araya gelerek sosyalleşmesi işlevini de görmektedir. Çarşamba günü dışında kalan diğer günlerde sabah erken saatlerden akşama kadar zahmetli ve yorucu bir şekilde mesleklerini icra eden ip-yularcılar için pazarda sergi açmak, bir nevi dinlenmek, nefes almak ve yorgunluk atmak amacıyla beklenen bir gündür. Mesleğin dinlenmek amacıyla kabul görmüş bir günü ya da tarihi bulunmadığı için aile üyeleri çarşamba gününü kendilerine adeta bir tatil günü olarak ilan etmişlerdir.

“İpçinin tatil günü çarşambadır. O gün pazarda sergi açarız. Tezgâhta çalışma yoktur yani, işte sergide geçen gün bizim için tatildir, pazarda olmak bize tatildir. Bizim tek tatilimiz pazarcılık yapankerdi, dinleniyoduk biz oturyoduk orda” (Karamahmutoğlu, Y. 2023-a).

“Memet amca beni çok severdi, şimdi orada sergi açardık, hadi derdi Musa Memet amca, şurdan bi hamsici geçerdı, hemen üç dört kilo hamsi alırdık, orda beraber temizlerdik hamsiyi, sonra yakardık mangalı, Musa derdi, git şurdan somunları al, somunları alırdım bi de helva alırdım ben, bir hamsi yapardık sokağın öbür ucundakiler koşa koşa gelirlerdi” (İpçioğlu, M. 2023-a).

“En sevdiğim gün Çarşamba günüydü. O gün sergi açılırdı, babam yaptıklarımızı sergiye götürürdü, orda sergi yaparlardı. O gün bizim boş günümüzdü, doyasıya eğlenirdik. Bu meslekte Çarşamba, çocukların günüydü” (Kösecioğlu, M. 2023b).

Bunun dışında Çarşamba, Terme Akkuş gibi Ünye'ye yakın çevre ilçelerin farklı günlerinde de pazarlar kurulmakta ve bu pazarlara da gidilerek sergi açılmaktadır.

Kaynak kişimiz Musa İpçioğlu'nun bu konu ile ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir:

“Terme'ye de babamla giderdim ben. Sergiyi ben bi yerde açardım, babam bi yerde açardı. Başka pazarlara da giderdik de diyelim Terme'ye gittik, orda bi tüpçü vardı babamın kırk yıllık tanıdıkları, bizim bir kısmımız da Terme'de olduğu için ordan tanıdıklık geliyo. Şimdi orda onların ardiyesi de vardı, babamın malı olduğu zaman alır götürür. İşte o zaman gittik diyelim, böyle bi tezgâhı vardır babamın tahtadan, bi de böyle demirden bi şeyi vardı, o demirlere de yularları asarlar, dana, düve, öküz, inek, kömüş, at, eşek başlığı boy boy böyle bunlar, kendirden de oluyodu naylondan da...sonra tezgâhın üzerine işte sırayla naylonun iki milim, iki buçuk milim, üç milim, üç buçuk milim, dört milim, dört buçuk milim, dokuza kadar böyle inceden kalına doğru dizilir. Kendirden ipler de dizilir inceden kalına doğru, işte onları tezgâha seriyosun, sonra satışa başlıyosun” (İpçioğlu, M. 2023-a).

“Eve geldin yorgunsun zaten erkenden yatarsın. Ertesi günde pazara gitcekler işte Terme'ye, Çarşamba'ya, babam Terme'ye çok gitti pazara ipleri satmaya, ben de Akkuş'a gittim satmaya” (İpçioğlu, M. 2023b).

İp-yular yapımcısı aileler ürünlerini, Ünye dışında kurulan pazarlarda satışa sundukları gibi, Ünye dışından çarşamba pazarına gelen müşterilerine de sipariş usulü toptan mal satışı gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu satış şekli günümüzde ip-yular ustalarının ürünlerini satışlarında tek kullandıkları satış usulü şeklindedir.

“Biz pazarlara gitmiyoduk, sadece Ünye pazarına açardık. Çarşamba günü yerimiz belli olurdu, alıcı arkadaşlar işte Akkuş'tan, Ordu'dan, Fatsa'dan, Tekkiraz'dan, toptan satışımız vardı, bide perakende satışımız vardı. Haftanın bir günü sergi açardık hem toptan hem de perakende satışımız olurdu, perakende zaten alıp gidiyodu. Toptancılar da sipariş verirdi işte beş kilo, on kilo, şu kadar gırnap sipariş verirdi hazırlardık, nerden sipariş verirse adam, o zaman benim zamanımda Fatsa vardı, Akkuş vardı, ama benim

daha lise dönemlerimde Çarşamba çıktı, Niksar çıktı, Amasya çıktı oralara yapıyoduk hep, çıktı da çıktı yani” (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

“Pazarcılık olayımız var ama biz sadece Ünye’de sergi açardık, pazarcılara da mal sattığımız için, toptan verdiğimiz için onların gittiği pazarlara gitmezdik mesela Tekkiraz, İrküvez, Akkuş gibi oralara gitmezdik. Sadece Ünye’de bi mekânımız olsun diye, çünkü civardan gelenler orda bizi bulur malı alır götürürlerdi. Haftada bir gün gelir alırlardı, kendiri tane ile satıyoduk, onlar gelince toptan veriyoduk” (Karamahmutoğlu, N.2023b).

İp-yular yapımcısı aileler için ürettikleri ürünlerini satarak maddi kazanca dönüştürmelerinde en önemli faktörün, ilçelerinde haftada bir gün kurulan Çarşamba pazarı olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, bu kişiler için pazarda sergi açmak, çalışma ortamları, aynı mahallede, ev ve üretim yeri arasında olan ve haftanın her günü neredeyse tüm gün süren ip-yular yapımının zorluğu gibi nedenlerle, mesleklerinin icrasına bir mola verme, enerji depolama, dinlenme ve çevreleriyle sosyalleşme fırsatını da vermektedir. Bu yönüyle çarşamba pazarı, rekabet etmek, pazarlık, satış çığırkanlığında halk bilgisi ürünlerinin kullanılması, üretilen malın satışından kazanç sağlanması, sergi açılarak çevreyle sosyalleşme imkânı vermesi vb. gibi yapısal özelliklerinden dolayı işlevseldir. Günümüzde geline süreçte ip-yular üreticisi ustalar tarafından artık pazar sergisi kurulmamaktadır. Bununla birlikte geçmişte kendinden yapılan ip-yularlar, halihazırda yerini naylondan yapılanlara bırakmış olsa da insanlar, ihtiyaç halinde bu ürünleri satan esnaf dükkanlarından ürünlere ulaşabilmektedir.

Görsel 27.İpçi Şükrü olarak bilinen ip ustası Şükrü Karamahmutoğlu’nun oğlu Nihat Karamahmutoğlu tarafından işletilen nalburiye dükkânı (Feride Karamahmutoğlu arşivi 2024, Ünye)

5.BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELENEĞİN İCRA ORTAMLARI, İCRACILARI VE İŞLEVLERİ

Ünye merkezli ip-yular yapımcılığı mesleğini icra ortamı ve icracıları bağlamında ele almadan önce bu mesleği icra eden ailelerin yapısal özelliklerine değinmek önem arz etmektedir. Bu yönüyle Ünye halkı içerisinde küçük bir grup oluşturan ve aralarındaki ortak unsur olarak meslekleri bağlamında ele alındığında ip-yular yapımcısı aileler, geniş aile yapısı özellikleri göstermektedir. Yapısında dede, baba ve torun olarak üç kuşağın bir arada bulunduğu, ailedeki evlenen erkek çocuğun eşini aile içerisine getirdiği bir aile tipidir (Gökçe, 1991; 214). Sanayileşme öncesi ve genellikle kırsal kesimlerde görülen geniş aile tipi özellikle tarımsal faaliyetlere bağlı ve ortak iş gücüne dayalı olarak kuşakların bir arada yaşaması gerekliliğini ortaya çıkartmış bu da ailelerde ortak yaşam tarzının gelişmesine neden olmuştur.

Bahsedilen özelliğiyle ele alındığında ip-yular yapımcısı aileler mesleklerinin gereği olarak babadan aldıkları mesleki geleneği, aynı ailede ortak yaşam getirisi içerisinde sürdürmüşler ve kendi çocuklarına devretmişlerdir. Bu aileler, üyelerinin ortak çalışma içerisinde bulunduğu bir nevi küçük aile işletmesi yönüyle üretim ve tüketimin bir arada gerçekleştiği ekonomik bir işlev görmektedir (Sayın,1990;8-9). Ailede baba aynı zamanda patron, çocuklar ve eş çırak olarak en büyük yardımcısıdır.

Birden fazla kuşağın aynı evde yaşadığı ve mesleki kültürün yeni nesle aktarılmasında önemli bir işleve sahip olan ip- yular yapımcısı aileler bunun yansıra, ait olduğu toplumun sözlü kültürünün, gelenek ve göreneklerinin aktarılmasında, gelecek kuşakların eğitilmesinde ve onların toplumsallaşmasında da oldukça etkili işlevlere sahiptir. Mesleklerini icra ederken geleneksel bilginin aktarımında gösterilen disiplin, çocukların ileriki hayatlarında da etkisini göstermiştir.

Yukarıda bazı özelliklerine değindiğimiz geniş aile tipini, ip-yular yapımcısı ailelerin hemen hemen hepsinde bulunduğunu söyleyebiliriz. Ailede evlenen erkek çocuk eşini de ailesine getirmektedir. Aynı mesleği aynı ortamda ve birlik içerisinde icra etmelerinden dolayı aile reisi olan babanın hanesi içerisinde ayrı bir oda verilmek suretiyle ya da haneye bitişik olan ayrı bir mekânda, ailenin hemen hemen tüm

çocukları bir arada ortak yaşam sürdürmektedir. Mesleğin icra ortamlarına sabah erken saatlerde gidilerek usta olan baba etrafında paylaşılmış iş bölümü ile anne, kız ve erkek çocuklar ile daha sonra aileye katılan erkek çocukların eşleri ve bunların çocukları, el birliğiyle yüklendikleri görevleri yerine getirmektedir.

“Biz amcamlarla çalıştık, aynı evdeydik çünkü, dört oda vardı evde, dört gardaşın hepsi de ipçiydi, biri bankaya girmişti sonra diğeri Adana’da çalışıyordu, diğeri buradaydı ipçiydi bunlar. Babam amcamla çalışıyordu, onlar kendir işlerdi, ben çıkırık çevirirdim, bide halamın oğlu vardı o da goşu gaşırđı, perdah deriz biz ona, ondan sonra yular bükülecekse, büyükler giderdi gahveye, biz de yular büküerdik, başlık bağlardık” (Karamahmutoğlu, N. 2023a).

“...Bi de iki aile için çalışıyosun, para babada toplanıyor baba ihtiyacını görüyor, bu sefer işte mecbur çalışıyosun, yani kendine bir pay, oğluna bir pay” (İpçioğlu, H. 2023).

“O dönemde kadın, erkek, oğlan, gız hepsi çalışıyordu, yani altı tezgâh vardı benim çalıştığım yerde herkes oğlu, kızı, kendi yani para evde birikirdi, dışarıya para gitmezdi, dışarıdan eleman almıyorsun çünkü para vermek zorunda kalıyosun, ailede ben, annem, gardaşım, babam, annem çıkırık çevürürdü, ben sırik asar, goşu gaşırđım, birader çengel tutardı babam kendir işlerdi” (Karamahmutoğlu, N.2023b).

“Annem başlık bağlama, başlık takma gibi evde yapılacak işlemleri, bi de çıkırık çevirir ip yaparken tek sorumluluğu odur zaten, ablam vardı benden önde o, ben de yedi yaşında çıkırık çevirmeye başlayınca o artık rahata erdi. Okul başlayınca tabi annem geliyo, biz okuldan geliyoruz yine devam. Anne ilk başlarda ana unsur ama biz yetiştikten sonra daha tezgâha girmezdi” (Kösecioğlu, M.2023-a).

Aile mesleği olarak görülen ip-yular yapımıcılığı mesleğinde baba evinden ayrılma gerçekleşse bile yeni açılan ev genellikle yine aileye bitişik ya da yakın bir yerde bulunmasına özen gösterilmektedir. Ayrıca ailede n ayrılmak istenmesinin sebebi de kendi aile düzenini kurmak, yetişecek çocuklara daha iyi imkanlar sağlamak başta gelen ayrılma sebebi olabilmektedir.

“Bizim Ünye’de evler hep bahçeli ve dubleks ev, eski evlerin hepsi dubleks, dedemlerin evi de öyle içinde merdiven vardı. Dedemim sekiz tane çocuğu varmış annem gelene kadar iki, üç tanesi evlenip gitmiş, babam evlendiğinde babasının evine evlenmiş, sonra yan tarafa ev yapıp oraya geçmiş. Ayrılma olayı artık evlenmiş, çoluğu çocuğu olmuş, babam ayrılmak istiyo, iki tane çocuğu var bir arada ne kadar yaşayacaklar daha, dedem niye ayırsın bütün aileye babam bakıyo, artık ayrılıyo benim de çoluk çocuğum var diyo, ayrılıyo. Ercan amcam da çimento fabrikasına giriyo, o da diğeri tarafa ev yapıyo oraya geçiyo, yani ortaya bi sini konuluyo etrafında on beş kişi çala kaşık, yedin yedin, yemedin aç kalırsın. Yani aile geniş aile yapısında” (İpçioğlu, M. 2023b).

Bahsedilen nedenlerle aileden ayrılmaların son zamanlarda artış gösterdiği tarafımızca da tespit edilmiştir. Ailelerin son temsilcilerinin çocuklarının eğitime dayalı meslek sahibi olmalarından ve ailelerin yanından ayrılarak farklı yerlerde yaşamaya başlamalarından dolayı geniş aile tipi yapılanmada da çözülme oluşmaya başlamıştır. Özellikle aile büyükleri olan dede, nine ölümleri ve ailesini alarak başka eve geçen ustaların çocukları da aileden ayrılarak başka mesleklere yönelmiş ve çoğunlukla ilçe dışına çıkmışlardır. Geride kalan son nesil çocuklar da artık ailelerinin yanına yerleşmek istememekte ve kendilerine ait aile mekanlarına taşınmaktadır. Bu çerçevede aile birlikteliği de sadece çalışma ortamında bir araya gelinerek olmakta ve çalışma bittikten sonra herkes kendi bireysel hayatına dönmektedir.

Meslekte hiyerarşik bir yapı bulunmamaktadır. Ailenin reisi işin ustasıdır. Kalfa ve çırak müessesesi meslekte yer almamaktadır. Tabiri caizse anne, çocuklar ve diğer çalışanlar aslında bu meslekte adı konmamış olarak “çırak” statüsündedir denilebilir. İp-yular yapımcısı çalışanları, mesleklerini aile mesleği olarak tanımlamakta ve gelirin evde kalması amacıyla ustalık gerektiren işlemlerin dışındaki işler için aile üyelerinin çalışmasının elzem olduğunu söylemektedirler. Bundan dolayı gerekmedikçe aile dışından eleman almamaktadırlar. Alınan elemanlarda genellikle yine bu meslekte çırak vazifesi görmüş diğer aile üyelerinden oluşmakta ancak “çırak” vazifesinde değil, yevmiyeci ya da yardımcı çalışan işlevi görmektedir.

“Bu tek başına yapabileceğin bi meslek değil, ailecek yapılan bir meslek, çünkü bir kişi çırak çevirecek, çırakçı bayanlar çeviriyodu annen yani, çengeli de çocuklar tutuyodu, işlemeyi de ustalar, büyükler yapıyodu, malzemeleri de kendimiz temin ediyoduk” (İpçioğlu, H. 2023).

“Dışarıdan elemana yaptırdığınız zaman para vermek gerekiyor o da kurtarmaz yani bunu ailecek yaparsanız kesenize bi şeyler girer, ama ben bunu işçi tutarak yapıyım dersiniz emeğinizi alamazsınız, bütün ip yular yapan aileler, kendi içlerinde kendi aralarında yapar, kadın, çocuk, baba, hepsi öyledir, biz çeviririz çırakçı, çengel tutmak çocukların işidir, işte bu ipi bükerken mesela çengeli tutmak lazım, birisi tutacak, biz tutardık çocuk olarak” (Kösecioğlu, M. 2023b).

“Baba ustaydı, bizde kalfa usta çırak olmaz, çırak için ufak yaşta alırsın çırak çevirmek için, böyle bir hiyerarşi yok, herkes hepsini yapar, bu bir kapasite meselesidir herkes yanımızda çalışır ama öğrenemez mesela bizim halaoğlu vardı otuz seneden beri başlık bağlamasını öğrenemedi yapamadı yani. Bu meslek işçi parası verdiği zaman kaldırmaz, bunda ailecek çalışacaksın ki para kazanasın, babam, annem, gardaşım bi de ben dört kişiydik biz dışarı para gitmesin diye gendimiz yapardır” (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

“Şimdi ben meslek erbabı değilim. Dayımgil yapıyodu, Şükrü, Gıyasettin, Tacettin dayım bunlar yapıyodu. Şükrü dayımla Tacettin dayım kimse olmadığı zaman beni götürüylardı, ben onlara yardım ediydum. Çıkrık çeviriyo, doli bağıyodum. Doliyi tut, ipi çöz bi de goşu gaşırdım, bunları yapardım sadece, usta değildim. Onlar personel olmayınca beni alıp götürürlerdi, ben yardım ederdim onlara, teklif yoktu hadi yeğenim gel bize çıkrık çevür, bize yardım et diyidular” (Odabaşı, A. 2023).

Aile içerisinde usta konumundaki erkeğe en büyük desteği eşi vermektedir. Eş ve anne olarak kadın, mesleğin icrasında son dönemlere kadar etkin olarak önemli bir fonksiyona sahip olmuştur. Aileye yeni katılan gelin, hamilelik, lohusalık ve çocuğunu belirli bir yaşa getirene kadar meslek içerisinde sokulmamakta, ancak bu durumlar haricinde zamanla mesleğe yardımcı eleman özelliğiyle giriş yapmaktadır. Bunun yanı sıra aileye gelin gelen kadınlardan bazılarının aile büyüklerinin kararı çerçevesinde hiçbir şekilde işe sokulmadığı da görülmektedir.

“Annem gelir gelmez işe dahil olmuş” (İpçioğlu, M. 2023b).

“Hanım, çengel tutardı, çıkrık çevirirdi, ipi dolanması diye tutardı, dörtlü var ya veriyodu ipi bi dolanırdı kurtaramazdın ipi yanı uğraşırdın açıcam diye, benle evlendikten sonra bıraktı, onun da babası yapıyodu. Annem kendir işlerdi, bükürdi biz yardım ederdik” (Uysal, H. 2023).

“Biz nişanlıyken ben bu işi yapıyodum yani hanıma talip olduğumuzda ben bu işi yapıyodum. Eşim yapmadı bu işi. Babam hayatta bu işe sürdürmedi ki babam dedi ki benim gelinim hayatta çıkrık çevirmeyecek, fındık vardı hayatta fındık toplamaya gitmeyecek, evde otursun yemeği yapsın o dedi” (Kösecioğlu, 2023-a).

“Şimdi çocuk olduğu zaman gelmez kadın, usta yevmiyeci alır yanına, çocuklu ya da hamile kadın çalışır mı? çalışmaz. Biz askere gidince babamla annem ikisi, bi de yevmiyeci almışlar yanına o zaman çalışmışlar, pazara da gitmişler” (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre ip-yular yapıcılığı meslek olarak aile mesleği şeklinde ifade edilmektedir. Mesleğin tek başına yapılmamasından dolayı ailedeki üyelerin hemen hemen hepsi ürün imalatında etkin bir şekilde görev almaktadır. Usta olarak aile reisi ve babaya yardımcı olarak çıkrık çevirme görevinin çoğunlukla kadınlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Çengel tutma işlemi de genellikle çocuklar tarafından yapılmaktadır. Genel olarak ustanın işinin dışında kalan işlemler aile içinde paylaşılmakta, aile üyelerinin yetersiz kaldığı zamanlarda yine aileye yakın ve bu işe aşina kişiler, yardımcı eleman olarak belirli bir ücret karşılığı kullanılmaktadır.

Günümüzde gelinen noktada geniş aile tipi özelliği gösteren ip-yular yapımcısı aileler de sanayi devriminin tüm dünyada ve dolayısıyla Türkiye’de de görülen teknolojik gelişme ve buna bağlı olarak değişen sosyo- ekonomik ve kültürel yapı içerisinde değişime uğrayarak modern ya da çekirdek aile tipine evrilmiş olduğu tespit edilmiştir.

5.1. İCRA ORTAMLARI

Ünye ilçesinde ip-yular yapımının icra ortamları, ailelerin mekanlarının bulunduğu çamurlu mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Halk arasında bu mevki, mahallenin en yüksek kesimini oluşturduğu için Tepe mahallesi olarak bilinmektedir. Tepe mevki ip-yular yapımcısı ailelerin hem yerleşim yeri olarak evlerinin bulunduğu hem de çalışma yerlerinin bulunduğu mahalle görünümündedir. Eskiden beri Ünye halkı bu mevkiye, tepe mahallesi ve burada ikamet edenlere “tepeli” demekte iken Çamurlu mahallesi ismini aldıktan sonra da bu durum değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Yerli halkın isimlendirmesine göre Tepe mahallesi, genellikle ip-yular yapımcısı ailelerin ikamet ettiği bir mahalle olarak bilinmektedir. Bunun yanı sıra yapacakları ürünün boyutuna göre veya ihtiyacı karşılayacak yeterli tezgâhın bulunup bulunmamasına göre farklı üretim alanlarının varlığı da tespit edilmiştir. Bu bağlamda ip-yular yapımcısı ailelerin mesleklerini icra ettikleri ortamları; 1) sahil, 2) tersane, 3) ev altı/yanı işleme tezgâhı olarak ele alabiliriz.

5.1.1. Sahil Şeridi

Sahil olarak ifade edilen kesim, Ünye ilçesinin kıyı şeridinin bir bölümünde, ip-yularcı aileler tarafından belirlenen üretimin yapıldığı alandır. Ünye sahili kıyıda doğru 50-70m aralığındadır. Sahil şeridinin üretim alanı olarak kullanılması, sadece gemilere kendirden kalın halat üretimi için olmuş, zamanla halat ipi talebinin olmaması nedeniyle işlevselliğini kaybetmiştir. Kalın halat yapımının sahilde üretilmesinde en önemli etki, kendirin nem çekme özelliği nedeniyle olmuştur. Kuru havada kendir ipi büküm esnasında daha kolay kopmakta ayrıca halat ipinin istenilen uzunlukta eğrilebilmesi için uzun ve geniş bir alana ihtiyaç duyulmaktadır. Sahil şeridi bu ihtiyaçları karşıladığı için ip-yularcı aileler, sahile gelerek uygun mesafelere çıkırıklarını monte etmekte ve meslekleri için icra ortamını kendileri oluşturmaktadır. Bununla birlikte kendi

tabirleriyle” bilek kalınlığında” istenen halatların bükülmesi oldukça zahmetli ve zor olduğu için bunu yapmayı kabul eden aileler sipariş usulüne göre ürün üretmektedir. Bir ticari ürün olarak gemilerde kullanılmak üzere üretilen halatlar, siparişi veren ve denizde bekleyen gemiciler tarafından, ürün hazır olduğunda sahile çıkılarak teslim alınmaktadır.

“Çok eskiden kalın halat yapılırmış, onu da sahilde yaparlarmış, oradan Avrupa’ya bile gidermiş, babamın dedesi Rusya’ya ihracat yaparmış. Yalı denilen bi yer var sahilde, işte çok kalın halatlar yaparlarmış sonra da Rusya’ya ihraç ederlermiş öyle ben duydum babamdan kendiri ziftliyolarmış ip suda çürümesin diye” (İpçioğlu, M.2023-a).

“Babaannemin babası, bunlar yalıda (sahil) gemilere urgan, halat imalatı yapıyolarmış kendirden, yalnız ziftliyolarmış ipleri dağılmasın diye gemilere veriyolarmış” (İpçioğlu, H.2023).

” Bu gemi halatını sahilde yaparlarmış çok eskiden kendirden. Tuzlu su iyi gelir kendire bide büyük yani uzun ya, istediğin kadar uzunlukta yap orada” (İpçioğlu, M. 2023b).

” En son gemiye halatı babam yaptı, o da 200m istediler, onu da 40m yapabiliyosun yani bizim tezgahlar 35m ama 20m’ye düşüyo yapınca onu böyle uzatıyosun “U” şeklinde yapınca 40m’ye kadar yapıyo. 40m’leri ekleye ekleye 200m yapmıştı, bi tondan fazla geliyordu yani 200m ip bi tondan fazla gelmişti, yani 1978 yılındaydı, gemi işi en son bize sipariş geldiğinde babama, kimse de yapmaya cesaret edemedi, babam dedi ki iyi para verirseniz yaparım. Gemi halatı kendirden olduğu zaman tuzlu suda çok sertleşir, mühkam(sağlam) olur, yani naylon iplerden daha sağlam olur, o yüzden kendiri tercih ederlermiş eskiden” (Karamahmutoğlu, Y. 2023-a).

” Eskiden kendirden halatlar üretiliyomuş gemiler için ama şimdi fabrikasyona girdi, eskiden naylonları biz bilmezdik” (Kösecioğlu, M. 2023-a).

Denizcilik sektörünün en önemli unsurunu gemiler oluşturmaktadır. Gemilerde kullanılan en önemli güvenlik unsuru olarak halatların kullanımı ise hayati öneme sahiptir. Denizcilikte halatların, kullanım alanları, taşıma kapasiteleri, yüklerdeki değişimleri, kimyasal dayanımları vb. gibi birçok özellikleri bakımından en uygun olanının seçilmesi, en az denizci seçimi kadar önemli görülmektedir. https://www.msu.edu.tr/mavivatandanacikdenizlereDERGisi/mavivatan_baski.pdf.

Denizcilik tarihine bakıldığında zaman gemilerde birçok işlerde halatların kullanılması birbiri ile paralellik göstermiştir. Denizciliğin gelişimine bağlı olarak daha büyük gemilerin yapılması ile daha uzun halatlara ihtiyaç ortaya çıkmıştır. İnsanın medeniyet gelişiminde ilk basamakta yer alan ip ve halat üretimi denizciliğin gelişmesine imkân vermiş, insanlar deniz yoluyla daha uzak diyarlara ulaşabilmişlerdir.

Denizcilikte kullanılan halatların yapımında önceden bitkisel lifler kullanılırken gelinen süreçte özellikle 1950’li yıllarda, sentetik lif kaynaklı naylondan üretilen halatlar kullanılmaya başlanmıştır.

Sahil şeridinde ip-yular yapımcısı ailelerin ürettikleri halatlara talep olmaması ve naylondan üretilen halatların tercih edilmesi gibi nedenlerle 1970’li yılların sonundan itibaren bu sahada imalat yapımı son bulmuştur.

5.1.2. Tersane

Görsel 28. Mehmet Kösecioğlu’na ait eski tersaneden bir bölüm (Feride Karamahmutoğlu arşivi)

Görsel 29. Mehmet Kösecioğlu'nun babası Süleyman Kösecioğlu, tersanede çalışırken (Kaynak: <https://unyezile.net/zanaat1.htm>.)

Etimoloji sözlüğünde belirtildiğine göre tersane kelimesinin kökeni, İtalyanca “tarsana” kelimesinden gelmektedir. Tersane kelimesi Arapçada, “dar'es-sinâa” ya da “dârü's-sinâ'a” ismiyle kullanılmış ve Arapların tersaneye verdikleri bu isim, batı dillerinde “arsana”, “darsana”, “darasana”, “tarsana” olarak kullanılmıştır. “Tarsana” kelimesi, İtalyancadan Türkçeye “tersane” olarak geçmiştir. Güncel Türkçe sözlüğe göre gemi yapım yeri anlamına gelen tersane kelimesi genel olarak gemilerin üretimlerinin, aynı zamanda bakım ve onarımlarının yapıldığı yerlerdir. <https://sozluk.gov.tr/>.

Ünye ilçesinde ip-yular ürünlerinin yapıldığı kapalı ya da açık şekilde kurulmuş imalathanelere tersane denmektedir. Bir denizcilik terimi olarak tersane, bütün ip-yular yapımcısı aileler ve çevreleri tarafından ip-yular üretim yeri olarak adlandırılmaktadır. İp-yular yapımcısı ailelerin üretim mekanları için tersane ismini kullanmalarına dair verdikleri bilgilere göre iki ayrı anlam ortaya çıkmaktadır. Bunların ilki, eskiden gemilere halat yapmışlar ve bu ürünü, gemiler için vazgeçilmez bir malzeme olduğundan dolayı gemi yapım yeri ile özdeşleştirmişlerdir. Ayrıca tersaneler, gemilerin üretim, bakım ve onarımları için kapalı ve korunaklı alanlardır. Bu özellikleri ile tersaneler, ip-yular imalathaneleri ile benzerlik göstermektedir (Y. ve N. Karamahmutoğlu, 2023-a). Diğer ise çalışanların kendir işleme yöntemiyle alakalı bir durumdan ileri gelmektedir. Kendir, işlenmek için sıırğa bağlanır. Sırık, ustanın omuzuna yularga ile sabitlenir. Usta sırtında sırıkla imalathane boyunca, çıkırıktan

geriye doğru, kendiri parmaklarının arasında işleyerek gider. Çıkırıktan geri geri ters yönde giderek kendiri telini bükme esnasındaki bu işlem, geriye doğru ters yönde hareket anlamında “ters hane” olarak adlandırılmıştır (İpçioğlu, Y. 2023-a; Kösecioğlu, M. 2023-a; İpçioğlu, M. 2023b). Bu verilere göre tersane: genellikle 35-40m boyunda, 5m genişliğinde, etrafı tahta malzeme ile çevrelenmiş, çatısı kiremitten ya da teneke, sac gibi metallerle kapatılmış ip ve yular üretiminde kullanılan imalathanedir.

“Burası şimdi yıkıldı ama eskiden böyle değildi, korunaklı, sağlam, temiz, düzenli, kışın da çalışırdık ama çok soğuklarda çalışmazdık tabii” (Kösecioğlu, M. 2023b).

“Her taraf açıktı ama koruması vardı yani yağmur, kar yağmazdı(gelmezdi) bulunduğumuz yere, bir yandan koruma vardı ama rüzgâr alırdı, soğuk oluyodu tabii bir taraftan” (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

Ünye ilçesinde bulunan tersaneler olarak Hanboğazı tersanesi, Niksar caddesi, Fevzi Çakmak mahallesinde küçük aile işletmesi olarak ilk kurulan tersanedir. 1979-80’li yıllarda yıkılmıştır. Bu tersanede altı adet tezgâh bulunmaktaydı. Bu tezgahlardan Karamahmutoğlu ailesinden, Gıyasettin, Tacettin ve Şükrü Karamahmutoğlu, aile üyeleri ile birlikte özellikle kendirden halat imalatı yapmışlardır. Bu tersanenin gemilere halat yapımı ile ünlü olduğunu ifade eden kaynak kişimiz Mehmet Kösecioğlu, görüşme esnasında aynı ortamda bulunan ve bahsedilen tersanede babasının tezgâhı bulunan kişiye yönelik olarak “aşağı tersane (hanboğazı), gemi halatları yapımında ünlüdür yani (Yavuz adlı kişiye yönelerek) sen yetiştin değil mi? diye soru sormuştur. Kişiden “evet” yanıtını aldıktan sonra “o zaman yapmışsındır orda” (Kösecioğlu, M.2023b) cevabıyla bağlamında bir iletişim kurmuş ve o dönemin bilgisini bağlamında onaylatmıştır.

“Ünye merkezde Fevzi Çakmak mahallesinde, dere ağzında 6’lı bir tezgâh olduğunu biliyorum. Orada Cumhuriyetin ilk yıllarında vapur, gemi halatlarının yapıldığını, o dönemde kendirden ipçiliğin çok yaygın olduğunu, çok meşhur olduğunu biliyorum” (Kösecioğlu, M. 2023b).

Çamurlu mahallesinde dört adet tersane bulunmaktadır. Bu tersanelerden bir tanesi 4 tezgahlı, üç tanesi 2 tezgahlıdır.

Dört tezgahlı tersane, tepe mevkiinde su deposu yanında bulunmakta iken günümüzde yıkılmış ve yerine site şeklinde inşaat yapılmıştır. Bu tersanede tezgâhı bulunan ustalar, Sebahattin Kavas, Mustafa Varilci, Kasım Koldagüç ve Kemal Kavas ‘tır.

İki tezgahlı üç tersaneden birisi, Yılmaz İpçioğlu ve Babası Cevdet İpçioğluna ait olan Tepe cami yanındaki evlerinin bitişindedir. Tersaneyi kendileri inşa etmişlerdir, uzun süre kullandıktan sonra tersane yıkılmıştır. Yılmaz usta daha sonra kendi ailesiyle evinin yan tarafında yol üzerinde bir süre daha çalışmaya devam etmiş ancak ileri yaşı nedeniyle 2022 yılında mesleğini bırakmıştır.

“Bizim evin arkasında 35-40 metrelik tersanemiz vardı kapalı ama zamanla dayanamadı yıkıldı bura. 10’a 10 kalaslardan yapıp, üstünü teneke, sac malzemeleriyle kapatıyoduk. Yağmurlu havalarda gışın çalışmak için üstü örtük bi yer oluşturduk 40m uzunluğunda, 5m genişliğinde işte, çift kişi karşılıklı çalışacak şekilde. Tabi şimdi yıkıldı, dayanamadı artık” (İpçioğlu, H. 2023).

” Tersaneyi ağaçtan yaptık, kendimiz yaptık. Devletten destekli bişey yok. Ordan burdan ağaç aldık, üstünü tenekeynen örttük. Benim babam işliyodu orada tabi yaşlandı gayri bıraktı, bi daha orayı bahçe yaptık” (İpçioğlu, Y. 2023-a).

İki tezgahlı üç tersaneden ikincisi tepe mevkiinde kuyu yanı isimli alanda, Süleyman Köseoğlu ve Sebahattin Doğrul tarafından kurulmuştur. Tersanenin büyük bir kısmı yıkılmış kalan kısmında tamirat yapılarak üretim devam etmektedir. Bu tezgâhta Mehmet Kösecioğlu babasından mesleği devralmış ve halen mesleği sürdüren iki ustadan biridir. Diğer tezgâhı kullanan Sebahattin usta ise ileri yaşı nedeniyle mesleği bırakmıştır.

“Benim babamların başlattığı yıl 1950, yani dedemden kalma tezgah, esas o getiriyo sonra ben babamla beraber, sonra babamla Sebahattin emmi ile ortak bu tezgahı yapmaları tepede, sonra muhtar emminin dörtlü tezgahı yıkıldı ya, şeremetlerin (İpçioğlu ailesi) tezgahı gerçi bize göre o yeni yapıldı, şimdi o da yıkıldı, Han boğazındaki tezgah esas başlangıcı oraydı, altı tezgahlıydı, Bizim burası iki tezgahlıdır, bi burda çalışılır bi de buranın başında vardı tezgah, yıkıldı tabi şimdi”(Kösecioğlu, M. 2023b).

İki tezgahlı son tersane yine tepe mevkiinde kuyu yanı denilen yerde Varilci ailesinden Mustafa Varilci ve yeğeni Hasan Varilci’ ye aittir.

” Han boğazında Yavuzlar orda yapardı, tepede bizim tersane vardı, kuyu yanı derlerdi bizim tepe caminin sol tarafında Çavuş emmi derler onun tezgâhı vardı bi de Kuyu yanında iki tersane vardı biri de Varilcilerindi” (İpçioğlu, M. 2024b).

“Şimdiki su deposunun olduğu yerde koca bi tersane vardı, fırtınadan dolayı yıkıldı” (Varilci, A. 2023).

“Yukarıdaki tersane, su deposunun yanındaki tersaneydi o bi yıkıldı sonra yapıldı sonra tekrar yıkıldı bu sefer yerine evler yapıldı, o zaman işte yolda çalıştı herkes, tersaneler gitti, biz şimdi kendiri bıraktık bizim tersane gitti, tepe de bıraktı ora da gitti, yani şu an yok tersane Ünye’de. Şimdi geri kalanlar Mehmet, Nahit, onlar da naylondan toptan ip-yular yapıyorlar” (İpçioğlu, M. 2024b).

İp-yular ürünlerinin üretim merkezi olarak kurulmuş olan tersanelerden günümüze gelebilen kalmamıştır. Bu durumun en önemli nedeni, kendir malzemesi kullanımının ortadan kalkması ve yerine naylon kullanımının geçmesi olarak ifade edilmiştir. Naylon, sağlam yapılı olma özelliğinden dolayı kapalı ya da açık her türlü ortamda yapılabilmekte, havanın soğuk, yağmurlu, nemli ya da sıcak olması naylon ürün üzerinde olumsuzluk yaratmamaktadır. Bununla birlikte büyük tersane sahipleri yıkılan tersaneleri onarıp yeniden kullanıma açmak istememişler, bu mekanların yerini arsa olarak değerlendirme yolunu tercih ettikleri görülmüştür. Örneğin tepede su deposunun bulunduğu mevkide ip-yular imalatının yapıldığı tersane yıkıldıktan sonra yerine yeni bir tersane yapılması tercih edilmemiş, mesleği sürdüren diğer ustalar da kendi ihtiyaçlarını karşılayacak bir çalışma alanı olarak ev altı/ yanı işleme tezgahlarını seyyar olarak kurup çalışmalarına devam etmişlerdir.

5.1.3. Ev altı/yanı işleme tezgâhı

Görsel 30.Yılmaz ve Tenzile İpçioğlu evinin yanında ip bükerken²⁹

Görsel 31. Ev yanında ip bükten ustalar³⁰

Tepe mevkiinde bulunan tersanelerin zamana yenik düşerek yıkılmaları nedeniyle işlevini kaybetmeleri yeni üretim yerlerinin kurulmasında etkili olmuştur. Kendir lifi kullanılarak yapılan ip- yular üretimi, yerini naylondan üretilen yapay hammaddeye bırakmıştır. Naylon kullanılarak ip-yular üretiminin devam ettirilmesi, icracıların

²⁹ <https://unyezile.net/zanaat1.html>

³⁰ <https://google.com.tr/ünye>

yaşam alanları olarak görülen ev altı ya da ev yanı tezgahlarının kurularak bunların kullanılmasına işlevsellik kazandırılmıştır. Her çıkırık bir tezgâh olarak, kimi evlerin alt/yan kısımlarında bulunan alanların uygun yerlerine kimi de evin kenarından geçen yol kenarına kurularak üretim devam ettirilmiştir. Mesleğini bu şekilde ev altı/ yanı mekânda ya da yol kenarında kurdukları tezgâhta devam ettiren sadece iki usta bulunmaktadır.

Han boğazındaki tersanenin haricinde geri kalan tersanelerin tepe mevkiinde kurulmuş oldukları tespit edilmiştir. Bu tersanelerin bu mevkide kurulmasının en önemli nedeni ip-yular yapımcısı ailelerin yaşam alanlarının burada bulunmasıdır. Genel olarak belirli meslek sahiplerinin, mesleklerinin icra ortamlarının yaşadıkları mekâna yakın ya da hemen dibinde buldukları göz önüne alındığında aynı durumun ip-yular yapımcısı ailelerde de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle kendilerinin “tepe mahallesi” olarak tanımladıkları tepe mevki, ip- yular yapımcısı ailelerin hem yaşam alanları hem de mesleklerinin icra alanıdır.

“Bu mahalle eskiden hepsi ipçiymiş zaten, şimdi kalmadı çoğu dışardan geldi” (İpçioğlu, M. 2023-a).

“Yerliden fazla yok, Akkuş’tan, ordan burdan gelme çoğu, yerliden kalmamış çok az var, yerli galmadı gızım” (İpçioğlu, Y. 2023-a).

“Bu mahalle, Ünye’nin en eski mahallesi. Mahallede on beş, yirmi kişi bu işle uğraşıyordu. Bu mahalledeki çocukların hepsi çıkırık tutmuştur yani ya çıkırık çevirmiş ya çengel tutmuştur yani” (İpçioğlu, H. 2023).

5.2. İCRACILAR

İp -yular yapımcılığı, meslek olarak kayda değer görüldüğü oranda bu mesleği icra eden ve mesleki geleneğin aktarılmasında ana unsur olan ustaları da o oranda değerli görülmektedir. Ünye’de bulunan tepe mevki günümüzde hâlâ ipçi mahallesi olarak bilinmektedir. Mesleğin icracıları olarak görülen aileler için mesleğin geçmişten günümüze sürekliliğinin sağlanmasında en önemli görevi ustalar yüklenmiştir.

Mesleğin ustalarının en önemli özelliği olarak çalışkanlıkları gösterilmektedir. Eğer bir usta mesleğin icrası esnasında zafiyet gösterirse bu durum aile üyelerine de sirayet edecek ve işler sekteye uğrayacaktır. Aile geçimini bu meslekten sağladığından dolayı

ailenin en çalışkan kişisi bu durumda usta olmaktadır. Nasıl ki bir devlet memuru işine zamanında ve gerektiği gibi devam etmek zorundaysa usta da aynı titizlik ve disiplinde iş başı yapmakta dolayısıyla ailenin diğer üyeleri de bu duruma uymaktadır. Kaynak kişilerimizden Arslan Martoğlu ve Hasan Uysal, ipçi ailelerinden tanıdığı ustaları çalışkan insanlar şeklinde ifade etmiştir.

“Termeye pazartesi günü giderlerdi, çarşamba günü de burada (kendisine ait dükkan önünde) yaparlardı. Hem satış yaparlardı hem tezgâhın başında ip büklerlerdi, yular bağlarlardı hayvan yuları, sergide de hem başlık bağlıyordu hem satış yapıyordu, bu sanatı yapanların hepsi çok çalışkandı” (Martoğlu, A. 2023).

“Bizim dükkânın önünde sergide ip satarlardı, yular, urgan ipler olurdu, ip çeşitleri vardı hep. Kendiri alıyolardı, tarakla çekip, pazar haricindeki günlerinde ip çekiyolardı sabahdan akşama kadar” (Uysal, H. 2023).

Kendisi de ip-yular yapımcısı bir ailenin gelini olan ve eşinin de bankacı olana kadar abileriyle mesleği icra ettiğini belirten kaynak kişimiz eşinin mesleği nedeniyle Ünye dışında yaşadıklarını ancak Ünye’de buldukları zamanlarda gördüğü ustaların ve ailelerinin çalışkanlıkları ile ilgili verdiği bilgi aynı doğrultudadır.

“Sabaha karşı galkarlar, o yükleri sırtlarında taşırlar, kendirleri sıırıkları kaldırırlar, kendir ipi yaparlardı eskiden, naylon ipi yoktu kendir sıırığını kaldırırlardı omuzlarında, elleriyle ne güzel yapıylardı Allah için, alınlarının teriyle kazanıp helalinden gazanan ben buna derim yani gerçekten çalışıp namusuyla terbiyesiyle geçinen ben bilmem başka, çok çalışıylardı yani” (Karamahmutoğlu, F. 2023).

Kaynak kişilerimizden Musa İpçioğlu ustaların çalışkanlıkları ile ilgili bir anısını dile getirmiştir.

“Hiç unutmam bak(gülerek) Tacettin amca Cuma namazına hep farza gelirdi, hiç dört sünnete gelmezdi işi bırakıp, işi bırakıp ...hoca minberde anlatırken o iki rekât namazı kılmaya gelirdi kılardı dua edip kaçardı hadi işe, o kadar çok çalışırdı” (İpçioğlu, M. 2023-a).

Ustaların çalışma esnasında disiplinli bir tutum sergiledikleri ve bazı durumlarda çalışanlarına karşı sözlü ya da dayak gibi olumsuz davranışlara başvurdukları da olmuştur. Ancak bu durum işin gereği olarak çalışanlarca kabul edilir olarak ifade edilmektedir. Mesleğin öğretilmesinde baş vurulan bu yöntem özellikle bu işi öğrenmek ya da gelecekte yapmak istemeyen aile üyeleri için çalışma şartlarını zorlaştırıcı bir sürece de dönüştürmüştür.

“Kaçıyoduk biz top oynamaya, Murat dayım götürüyodu beni iş bitince, öyle iş bitmeden gitmezdik yoktu öyle be işi bitirirdik, öyle bi şansın yok o iş bitecek, yarım iş bırakılı da gidülür mü? bırakılmaz iş bitecek, biter öyle giderdik” (Odabaşı, A. 2023).

“Gendini işine vercen öyle başka şeynen uğraş yok, gızardı bunun (Yılmaz usta) babası öyle çok” (İpçioğlu, T. 2023).

“Bizim meslek cinli (sinirli) meslekti öyle şarkı, türkü çalışırken olmaz, gızarlardı bize, şakalaşma olmazdı çalışırken, yaparsan kızarlardı” (İpçioğlu, Y. 2023-a).

“Babamdan öğrendim şöyle yap oğlum böyle yap oğlum, elime vura vura vura babam öğretti bene, tokat da tabi yedim, tokat ooo...dayak yiye yiye öğretirlerdi bize, işte yapamıyodum ip gopardı bağırırlardı çağırırlardı ellerine vururlardı işte iyi yapalım diye” (İpçioğlu, Y. 2023b).

“Kaçtım ya ben Adana’ya kaçtım, subay imtihanına gittim, burama (elini gırtlığına dayayarak) gadar geldi çektim gittim, baskı da var gençsin bir yere gidemezsin, top oynamaya gidemeyük, şuraya buraya gidemezsin yani özgürlüğün de kısıtlanmış oluyo, akşama gadar çalış, eskiden on ikide biten iş dörtte bitmeye başladı, çift geliyo iş fazla oluyo e bıkkınlık geliyo, tatilin yok e haftada iki gün tatil yapsan cumartesi pazar bu da yok” (Karamahmutoğlu, N. 2023b).

Bununla birlikte mesleğe hevesi olan ve öğrenmekte çaba sarf eden kişilerin bahsedilen sıkıntıları yaşamadıkları ya da ender olarak karşılaştıkları görülmektedir. Ustalar bu yönüyle aslında hem yanlarında çalışacak ve mesleği sürdürecektir yeni ustaların yetişmesini sağlamışlar hem de aile reisi olarak ev içinde disiplinli bir düzenin sürdürülmesinde etkili bir rol oynamışlardır.

Mesleği icra ederken babasından çok fazla dayak yemediğini belirtmekle birlikte usta olarak baba dayağının meslekte görüldüğünü ifade eden Mehmet usta, babasının hem bir usta hemde aile reisi olarak özelliklerini aşağıdaki kişisel anlatısında vermiştir:

“Bizde dayak yoktu ben hiç dayak yemedim hiç görmedim, sadece ben askerdeyken, burda kendir sırik dediğimiz alete bağlanıyo ya onu aslında iki kişi birlikte de işleyebiliyo, birine yedek çekme derler, arkadan biri sırikla durur işler, biri de arka tarafından kendiri çeker işler yani aynı anda iki kişi işler, tabi kardeşim biraz acemi olduğu için , biri giderken burda pusula deriz tellerin konduğu hani yere değmesin diye sarmasın birbirine diye pusulalar vardır, işte oraya kadar geliyim derken , en kötüsü de bu kendiri işlerken kopmasıdır, tava gelir mesela ince koymuşundur, kendir düzgün değildir, tam ayarında değildir ince yerden tık diye kopar, koptuğu zaman eklemen lazım, bir iki derken koptuğu zaman doğru yapsana ağbinden niye öğrenmedin demiş “çaat” çarpmış tokadı. Ben askerdeyken anlatırlardı eskiden. Ben hiç bu konuda öğrenirken dayak yemedim, ben ilgilenirdim, babam yokken burda ben kaçak ip çekerdim, tel çekerdim, ben hemen o arada küçük bi sırığa takardım kendiri, heveslik de var. Aile yapımız

İslamiyet'ten, Osmanlıdan dolayı ataerkil yapıya dayanır, baba herşeyin başıdır, evin reisi, her şey ondan sorulur, hesabı tutan odur, herhangi bi şey yapılacaksa onun izni olmadan yapılamaz, baş odur yani, çünkü tek gelirimiz bu, herkes çalışır, kese birdir, evin giderlerini babam karşılardı. Annem babamın yardımcısı konumundaydı, çalışan bi kadındı, şikâyet belki ediyodu ama hiç sesi çıkmazdı ki babam biraz despottu belki onandı garibim, baba despot olunca bizim anamıza düşkünlüğümüz ondan geliyo, zaten baba hat hut yapınca sesinizi çıkaramıyosunuz, boynunuzu büküyorsunuz yapmak zorunda kalıyosunuz ama bize bi fiske ne anneme ne de bize ama konuşurken asar keser o kadar yani. Babam cemiyet adamıydı, Ünye'ye sorsanız İpçi Çavuş bir Allah'ın kulu demez kötü, yani iyi adamdı, öyle bilinirdi çayını içmeyen yoktur yani çayını içmezsen kızar bağırır, yakasından tutar çevirir bırakıp gidersen içmeden, öyleydi rahmetli” (Kösecioğlu, M. 2023b).

Gündelik hayat içerisinde sakin, hoş sohbet, misafirperver, cana yakın gibi özelliklere sahip olan ip ustalarının meslekleri söz konusu olduğu zaman sert mizaçlı bir görünüm ve davranış sergilemelerinin geleneksel mesleklerde uygulanan bi yöntem olduğuna dair Hasan İpçioğlu'nun verdiği “Mesleki öğretilerde bunlar (dayak, azarlama) var yani, bazen işi iyi yapasın diye, bazen kulağına küpe olsun diye işte düzgün yap, işte dalga geçme, işte işine sahip çık bu gibi şeylerdendi yani” (İpçioğlu, H. 2023) şeklindeki bilgi, mesleğin süreklilik arz etmesindeki önemini gösterir mahiyettedir. Azarlama, bağırma ya da fiziksel şiddete başvuran ustaların baba kimliğiyle değil usta kimliği ile öne çıktıkları görülmüştür. Bu tür davranışların aile içinde ev ortamında sergilenmediği, bu ortamlarda baba rolüne uygun davranışlar sergilendiği görülürken çalışma ortamında baba kimliğinin yerini usta kimliğinin aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra mesleğin bahsedilen olumsuz özellikleri açısından ustalar için “onlar da büyüklerinden böyle görmüşler onun için vurana da saygı duyardık yani “(Karamahmutoğlu, N. 2023-a), “25’li 30’lu yıllar dayaksız olur mu? Tabi adam öyle öğrenmiş, öyle görmüş, babadan dayak yemiş, o da evladına yapmış” (Kösecioğlu, M. 2023-a)” şeklinde verilen bilgilerden, usta ve çalışan taraflar arasında mesleğin öğretilmesi esnasında yaşanması kaçınılmaz bir durum ve kabullenilmiş bir özellik olduğunu ifade edebiliriz.

“Kendi aralarında bi şey olur mesela dolisi kopar, dur der duymazsın basbayağı tokat yersin, babalar ama ustadan dayak yersin” (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

“Benim ustam Çavuş emmiydi, muhabbetli adamdı hoş sohbet ama evine sertti ustaların hepsi” (Coşkun, A. 2023).

“O zaman babam hakimdi evde, babam sert adamıdı öyle bağırdımıydı evin camları döküliydi yani ben babamdan ayrıldıktan sonra selamete erdim bi daha. Bu (Tenzile) çevürdü çıkırdığı, ben önümde sırık yavaş yavaş işliyodum, babam da çabuk, hızlı çevür

derdi ip “pat” gopardı e babam da gızardı bana, benim babam zaten sinirli bi adam” (İpçioğlu, Y. 2023b).

Bununla birlikte bahsedilen olumsuz davranışları icra ortamında, icra esnasında gösterse de bunların dışındaki zamanlarda olumsuz durumları gönül alarak giderme yoluna başvurduğunu belirten, günümüz çekirdek aile yapısını temsil eden aile grubu üyelerinden kişilerin de bulunduğu tespit edilmiştir.

“Öyle gelince çocuklarımı öperdim, gönüllerini alırdım, öbürleri gibi yapmazdım, biraz farklı babaydım” (Karamahmutoğlu, M. 2023).

“Evde öyle şeyler yoktu, babam da yapmazdı, Bağırıtı sade çalışırken olurdu, evde öyle bişey olmazdı, iş stresli işti iş yerinde bağırıyorlardı çok, o da iş iyi gitmezse” (Mıdıkoğlu, Y. 2023).

“Bu (eşi için) öyle değil, çocukları biraz üzse, kızsaa yanlarına gelir evde öperdi, gönül alırdı” (Karamahmutoğlu, S. 2023).

Ailede ustaya yardım edecek kimse bulunmadığı durumlarda dışarıdan yardımcı olarak alınan elemanlara ise ustaların daha yumuşak davrandıkları görülmektedir. Bunun nedenini de dışarıdan gelen kişilerin genellikle akraba ya da mahalleden tanıdık kişilerin olmasına bağlamaktadırlar. Böylece sergilenen iyi davranış, onlarla aralarındaki ilişkilerinin iyi olmasını sağlamakta ve ihtiyaç olduğunda yardıma gelmemezlik etmelerine karşı bir önlem oluşturmaktadır.

“Şimdi çırak (yardımcı eleman) dışardansa ona dayak olmazdı çünkü bi daha gelmezdi ama çırak evin adamıysa bu bizim eve gelecek nasıl olsa, dayak yiyince ne hissetcen işte evden kaçsan eninde sonunda gene eve gelcen” (Karamahmutoğlu, N. 2023b).

“İp yaparken bağırıyolardı ya çıkrık çevürürken dur diyolar eğer durmazsan ip gopiydu, o zaman bağırıylardı lan dikkat etsene falan ama küfür yok, dayak yok ama azarlarlardı, benim elim ayağım birbirine dolanıyodu, yazık da o gadar işlemiş patdanadak gopiydu, ip tava gelmiş do diyular ben de durmam lazım e gopiydu tekrar yama yapıylar, tekrar işliylardı ama benim ilişkilerim normalde hep iyiydi dayılarımla” (Odabaşı, A. 2023).

Usta açısından mesleki yeterlilik, mesleki yeteneğiyle eş anlamlıdır. Mesleki donanımın en üst seviyesi olarak görülen yetenek, ustalık için yeterli bir ölçüt olarak görülmektedir. Yetenekli olmayanların mesleği layıkıyla öğrenemediklerini bu kişilerin de usta olarak değerlendirilmediği, ayrıca esas ustalığın da kendir işleme olduğu ifade edilmektedir.

“Kolay değil ki ellerin kesiliyor, buraya deriden bezler koyuyosun, o kendiri sen elinle yapıyosun ki kesiyo bazen o kendir, elin nasır bağılıyo” (İpçioğlu, M. 2023-a).

“Bu bi meleke, yani melekeyi kazanıyosun, baban gel diyo, bu sırtığı gel sen şey yap diyo, iki kişi yapıyodu babanla yani, arabayı nasıl sürmeyi öğreniyosun o da onun gibi işte, onun gibi yavaş yavaş geçiyosun, o sırtığı sırtına aldıysan artık ustasıdır” (İpçioğlu, H.2023).

“Ürünlerimiz için olmazsa olmazımız çıkırtığımız var, onunla birlikte dönderdiğimiz sandura var, sandranın içinde makara var, kirişler var makarayı döndüren işte tav veren ipe, çıkırık çevrildikçe işleye işleye, sol elle çekiyorsunuz kendiri sırtıktan sağ elle işliyorsunuz kendiri, kırnap, dana yuları, inek yuları, büyük kalın ip urgan, kalınlığına göre işliyorsunuz, tabi esas ustalık bu, bu mesleğin sanatsal yönü kendirden ip üretiminden olanı, işlenmeye hazırlanmış kendir balyalarına ustalık, bu kendiri işlerken ne yapacaksınız onun kalınlığını, inceliğini siz belirlersiniz, kırnap yapacaksınız ona göre, halat yapacaksınız ona göre, urgan yapacaksınız ona göre”(Kösecioğlu, M. 2023b).

İyi bir usta olmanın temelinin ailede çok erken yaşlarda mesleğe başlamaya ve tabiri caizse çekirdekten yetişmeye bağlı olduğu ifade edilmektedir. Bir ip-yular yapımcısı aile mensubu olmayan ancak kendi istekleri ile usta yanında çalışarak ona yardımcı olan mahalle sakinlerinden kişilerin mesleğin öğrenilme süreci ile ilgili düşünceleri de ustalarla aynı doğrultudadır.

“Ben çekirdekten yetiştim, ben şimdi ne ölçerim bunu (elindeki yular başlığı için) ne metreye vururum, dana yuları mı? inek yuları mı? at yuları mı? çok af edersin öküz yuları mı? fark etmez ben ölçümü bilirim kafamda onu, tak uzatırım, keserim hiç yani, elli sene dünyayı dolaşır gelir eline alır, geçer başına, belki bir iki gün acemilik çeker sonra oturur yerine. Babadan öğrenmekle sonradan öğrenmek arasında çok fark vardır” (Kösecioğlu, M. 2023b).

“Ben burada hepsini yapıyorum, kendir olsa onu da yaparım ama bu iş usta olmadan olmaz sürekli burda olacan, bu mesleği yürütmek için Memet abi gibi bi ustan olacak yani babadan gelmedikçe olmaz yani, çekirdekten yetişen birisi olacaksın” (Coşkun, A. 2023).

Kaynak kişilerin verdikleri bilgilere göre iyi bir usta olmanın özünü meslek sevgisi oluşturmaktadır.

“Ben bu mesleği sevdiğim için iyi çalışıyodum. Ben hala seviyorum, ben kendim bilerek isteyerek yapıyodum seviyodum yani, şeydim ben yatkındım, kavramıştım, ben çok erken sırık kaldırdım on bir on iki yaşında kaldırdım sırtığı ben, sırık kaldırıncaya ustasıdır artık, kendiri işliyosundur artık” (Kösecioğlu, M. 2023-a).

“Yani ilk başlarda seviyodum, sevmeden iş yapılmaz, ama yaş ilerledikçe tabii... Başka bi iş düşünmedim, düşünseydim elime geçen fırsatlar vardı hiç bakmadım yani seviyodum mesleğimi” (Karamahmutoğlu, M. 2023).

“Ben seviyorum, severek yapıyorum ama sonraki nesil yapmaz, kuşak farkı var, bizim de çocuklarımız var ama yapmıyorlar, dükkâna, işyerine gelmiyorlar, biz yaparız öyle gördük” (Martoğlu, A. 2023).

Bunun dışında mesleğini pek de severek yapmadıklarını söyleyen icracılar da bulunmakta olup aile mesleği olduğu için bir yerde mecbur kaldıklarını, mesleğin icrasının zorlukları, maddi kayıp endişesiyle dışarıdan eleman alınmaması nedeniyle ağır iş yükünü aile üyelerinin yüklenmesi ya da dayak gibi olumsuz durumları yaşamının getirdiği bıkkınlıkların bu duruma sebebiyet verdiğini ifade etmişlerdir. Bununla beraber özellikle memuriyetten emekli olduktan sonra zaman geçirme amacıyla mesleklerini icra eden ustalar bu yönüyle mesleği öğrendikleri için mutlu olduklarını da belirtmişlerdir.

“Her mesleğin kendine göre bi güzelliği vardır, mesela bi arkeolog gidiyor akşama kadar toz toprak içinde çalışıyor, o onun hoşuna gider, şimdi arkeoloğa gel bu işi yap desem adam bana güler, ben de onun yaptığı işi yapamam, bi işe nasıl başlarsa, önce seveceksin ama işi, şimdi sevmesek...mecbur seveceksin işi çünkü dayak var işin ucunda. Büyüklerimiz bizi döverdi, babamgil bu işi yapmamış olsa ben bu işe hiç bulaşmazdım (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

“Bu mesleği yapmıyor olsam okurdum ben ya, okumadık pişmanız ama okumuş olsaydım bu işi yapmazdım” (Martoğlu, A. 2023).

“Artıları iyi kötü bi meslek sahibi olduk, yani hiç bi şey yapamazsan aha ordan alırsın 100 kilo mal, verirsin 5,5 milyar, satarsın kârına” (Karamahmutoğlu, N. 2023b).

Mesleğini aslında pek sevmediğini dile getirmiş olsa da öğrenmenin vermiş olduğu memnuniyetini, ip- yular yapımcılığı dışında profesyonel mesleği olan bankacılık mesleğini yaparken gittiği yerlerde karşılaştığı meslek ustalarıyla kurduğu iletişim de daha iyi anlamış olduğunu belirten Nahit Karamahmutoğlu'nun şu anlatısı da kayda değer özelliكتedir:

“Amasya'ya göreve gittiğim zaman garajda biri başlık bağlıyodu dikkatimi çekti bakıyodum, dedim ki ya sen değişik bağlıyosun, dedi sen anlamazsın falan, aldım başka türlü bağladım bi tane, dedi sen Ordulu musun? Hemen anladı ama, bi daha yular taktım, sen bu işi biliyosun dedi, çalıştım dedim, yardım ettim araba saatime kadar, bi yerde iş yani, mesela Tokat'a göreve gittiğim zaman bu işi yapanlara giderdim gezerdim, oturur onlardan çay içerdim, muhabbet ederdim meslek meslektir yani” (Karamahmutoğlu, N. 2023b).

İp-yular yapımcısı ailelerde iyi bir ustanın özellikleri olarak, mesleğini icra sırasında mesleki yeteneğinin yeterli düzeyde olması, mesleğini seviyor olması, çalışkan olması,

çekirdekten yani küçük yaşlardan itibaren yetişmiş olması, dışarıdan gelen çalışanlarına karşı daha hoşgörülü olması ve ona göre davranması şeklinde ön plana çıkmaktadır. Mesleğin icrası sırasında ustaların azarlama, bağırma ve tokat atma gibi olumsuz fiziksel davranışlar göstermesi ise ürünün kaliteli ve sağlam olması, mesleki bilgilerini aktarmada taviz vermeyerek çalışan üzerinde otorite kurmaya ve mesleki disiplin vermeye çalışması gibi özellikler sayılabilir. Ayrıca meslek çalışanları bu durumu, ustaların kendileri de mesleği öğrenirken aynı aşamalardan geçtikleri ve ne gördülerse onu uyguladıklarından dolayı aynı yöntemlere başvurarak öğretmeye çalıştıklarını bunu da mesleki öğretilerde normal karşıladıklarını ve ustaya saygıda kusur etmediklerini belirtmişlerdir. Bu yönüyle ip-yular mesleği, küçük bir grup olarak ifade edilen geleneksel bir aile grubu içerisinde bir el sanatı olarak geleneksel yöntemlerle icra edilen meslek olma özelliği göstermektedir.

Ünye merkezde, Çamurlu mahallesi, Tepe mevkiinde ip-yular yapımıcısı ailelerden mesleği icra eden ikisi bilfiil olmak üzere dört usta bulunmaktadır. Bu ustalardan Sebahattin usta ile İleri yaşı nedeniyle görüşme yapılamadığından bilgi sahibi olamamakla beraber diğer ustaların mesleki biyografileri aşağıda verilmiştir.

5.2.1. Yılmaz İpçioğlu

Görsel 32. Usta Yılmaz İpçioğlu'nun kendir hammaddesinden ürettiği urganlar (Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023).

Görsel 33. Yılmaz İpçioğlu ve eşi Tenzile Hanım için ip keserken (Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023)

Yılmaz İpçioğlu, 1944 Ünye doğumludur. İp-yular ustası olan İpçioğlu, ilkokul mezunudur. Yılmaz usta mesleğe küçük yaşlarda başlamış ancak askere gidene kadar öğrenememiş, askerden geldikten sonra 20-25'li yaşlarda usta derecesine gelebildiğini belirtmiştir. Mesleğini kendisi gibi ip ustası olan babasından öğrenmiştir. Mesleğini 65 yıl yaptığını belirten Yılmaz usta, ileri yaşı nedeniyle ip-yular işlemeyi bırakmıştır. Çalışmaya ilk olarak beş yaşındayken ailesi tarafından tersaneye götürülerek ve boyu yetişmediği için ayağının altına koyulan sandığın üzerine çıkarak çikrik çevirmeyle başlamış ancak askerden geldikten sonra sırik kaldırarak usta olmuş ve ipçiliğe başlamıştır. Mesleğini, aile mesleği olarak tanımlayan Yılmaz usta, ip ve yuların üretimi esnasında, annesinin çikrik çevirmede, kardeşlerinin çengel tutma, koşu kaşıma, başlık bağlama, satışı ve pazarlamasında kendisiyle birlikte çalıştıklarını ifade etmiştir. İp-yular üretiminde, satış ve pazarlamasında yapılacak işler aile içerisinde paylaşılarak yürütülmektedir. Evlenene kadar babasıyla birlikte çalışmıştır. Babasının bir miktar maddi desteği ve kendir vermesiyle, ancak evlendikten bir süre sonra içinden geldiği aileden ayrılarak kendi ustalığında, kendi ailesiyle mesleğini sürdürmüştür. Kurduğu ailesinde de kendi çocuklarıyla birlikte çalışarak onlara da mesleğini öğretmiştir. Üç çocuğa sahip olan Yılmaz ustanın bir oğlu da farklı bir mesleğe sahip olana kadar ailesiyle birlikte ip ustası olarak çalışmıştır. Mesleğe çok küçük yaşta başladığı için

kendisinin seçmediğini ifade etmektedir. Daha sonra balıkçılık, fırıncılık, inşaatçılık gibi farklı mesleklerde de çalıştığını ancak dönüp dolaşıp baba mesleğine geri geldiğini belirtmiştir. Mesleğinin kendine özgü birçok zorlukları olduğu, mesleğin geleceğinin olmadığı, sigorta gibi sosyal güvencelerinin olmadığı ve mesleği devam ettirecek aileler ve ustaların bulunmadığı için bitme noktasına geldiğinden dolayı çocuklarının bu mesleği yapmalarını istemediğini belirtmiştir. Mesleğinin çağın gereği olarak dönüşüm geçirdiğini ve naylon malzeme kullanarak ip-yular üretiminde de bulunduğunu söyleyen Yılmaz usta, kendir ipinin naylonun yerini tutmadığını belirterek “kendir bitti ipçilik bitti” sözleriyle açıklamış ve esas ipçilik sanatının kendir işlemekle yapıldığını belirtmiştir. Yılmaz usta mesleğin tek başına yapılacak bir meslek olmadığını eşinin de gelin geldiğinden beri kendisiyle birlikte çalıştığını kazancının ailesini geçindirmeye yetecek kadar bereketli olduğunu “bu meslekte iç tane çocuk okuttum ben” diyerek mesleğine olan vefasını hissettirmiştir. Mesleğin zorluğu ile ilgili verdiği bilgide şöyle söylemektedir:

“Başlık bağlamayı öğrenmedi benim hanım bırakır gidersen başıma diye, mahsus öğrenmedi yani başıma kalır diye, öğrenseydi yani tabi geçirdim, ben gelene kadar hallet derdim ona giderdim”.

5.2.2. Mehmet Kösecioğlu

Görsel 34. Mehmet Kösecioğlu (ortadaki) ve yardımcı çalışma arkadaşları (Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023)

Mehmet Kösecioğlu, 1958, Ünye doğumludur. Mehmet usta mesleği devam ettiren iki ustadan biridir. Aile mesleği olarak ifade ettiği ip-yular yapımıcılığını babasından öğrenmiştir. 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşı olarak bilinen 93 harbinde ipçi olan büyük dedelerinin Kafkasya'dan göç ederek Anadolu'ya geldiklerini ve dedelerinden birinin Ünye'de kalarak ipçilik yaptığını anlatmıştır:

“Benim dedelerim üç kardeş, Kafkasya'dan geliyolar büyük Osmanlı-Rus savaşında, Biri Giresun'da kalıyo, biri buraya geliyo, biri de Kayseri'ye gidiyo, buraya gelen, adı Süleyman benim büyük dedem, burada ipçilik yapıyor, esas naylon maylon değil tabi eskiden bu değil kendirden yapılırdı”.

İlk olarak ailesiyle birlikte 5-6 yaşlarında tersanede çıkırık çevirmeyle işe başladığını ve ip-yular yapımının ailede herkesin birlikte çalıştığı bir meslek olduğunu söylemektedir:

“Tezgâhımız vardı iç tarafta (tersanede), onu(çıkırığı) çevirmekle başladık, boyumuz yetmiyodu o zamanda 5-6 yaşındaydı, ayağımızın altına taş koyuyolardı, üstüne çıkıp çıkırığı çevirerek öyle başladık baba mesleğine. İşin ustalık gerektiren tarafı vardı, yani usta olan babam kendir işliyodu, annem, ben, kardeşlerim çıkırık çevirirdik, çengel tutardık işte ustalık gerektirmeyen işleri birlikte yapardık, zaten tek başına yapılması mümkün değil kendirin”.

12 yaşında İp- yular ustası olarak kendir işlemeye başladığını söyleyen Mehmet usta mesleğe çekirdekten başlamanın önemli olduğunu şu sözler ile ifade etmiştir:

“Biz kendirle başladık, ha belli bi yaşa geldikten sonra ustanın eline bakıyosun, babanın eline nasıl yapıyo, nasıl ediyo, bunlarda tabi bir aşama aşama yani çekirdekten yetişiyosunuz”.

Askerlik hizmetine kadar baba mesleğine devam eden Mehmet usta, askerden geldikten sonra 1980 yılında girdiği memurluk sınavı sonucu cezaevi müdürü olarak memleketin değişik yerlerinde 30 yıl hizmet vermiştir. Emekli olduktan sonra Ünye'ye dönerek bir kısmı yıkık durumda olan dededen kalma tersanede kurduğu tezgahında birlikte çalıştığı iki arkadaşı ile naylondan ip-yular yapımına devam etmektedir.

Mesleğini çok sevdiğini söyleyen Mehmet usta, emekli olduktan sonra başka bir işte çalışmayı denemiş ama yapamamış ve Ünye'ye dönmeye kara vermiştir. Emekli biri için bir meşguliyetin önemli olduğunu ifade ederek, boş durmamak adına bildiği bu mesleği tekrar icra etmeye başlamıştır. Sabah erken vakitte çalışmaya başlamakta, akşam ezanı ile birlikte buradan ayrılmaktadır. Tersanede olmaktan mutlu olduğunu dile getirmekte ve buranın anne ve babasının hatıralarıyla dolu olduğunu, burada kendini

bulduğunu ve huzurlu olduğunu da ifade etmektedir. Mesleğini çocuklarına Ünye dışında bulunmalarından dolayı öğretemediğini belirtmekte, bundan dolayı bu mesleğin kendi ailesinde son temsilcisi olduğunu ifade etmektedir. Mesleğini bir” sanat” olarak ifade eden Mehmet usta, mesleğin teknolojiye yenik düştüğünü, kenevir ekiminin bitmesiyle kendir ip ve yular yapımı mesleğinin de sanatsal olarak bittiğini söylemektedir. Usta, naylonun hammaddesinin petrol artıklarından elde edildiğinden üretilen ip ve yularların hayvan sağlığı için sağlıksız olduğunu belirtmektedir. Mesleğin kendirden naylona evrilmesi ile bir süre daha yaşama şansı yakaladığını ama gelinen süreçte naylondan dahi üretim yapacak usta ve ailelerin kalmadığı için kaybolmaya yüz tuttuğunu ifade etmektedir. Mesleğinin ekonomik getirisi ile ilişkisine şu kelimelerle dikkat çekmiştir:

“Meslek zordu ama fakirlik de vardı o zamanlar. Çalışana ekmek vardı, bu meslek çalışana çok şey getirmedi insana yani üstüne başına alırsın, boğazına yersin, çoluk çocuğu sadece okutursun...öyleydi ...öyle ahim şahım bi şey, öyle yatırım yapacak bi şey sağlamadı, öyle bir fakirlik yani...”

Görsel 35.İp-yular yapım ustası Mehmet Kösecioğlu tersanede yular başlığı bağlarken (Feride Karamahmutoğlu arşivi)

5.2.3. Nahit Karamahmutoğlu

Nahit Karamahmutoğlu, 1958 Ünye doğumludur. Mesleğe ilkokul 4. Sınıfa giderken ilk olarak ıkrık çevirerek başlamıştır. Mesleğin ip bükme, yular takma gibi inceliklerini babasından öğrenmiştir. 1980 yılında Samsun’da devlet memuru olarak göreve başlamış ancak çalışma hayatı boyunca meslekten kopmamış, 2005 yılında emekli olana kadar resmi gün ve tatillerde Ünye’ye gelerek ailesine yardım etmiştir. Emekli olduktan sonra da Ünye’ye yerleşerek baba mesleğine devam etmektedir. Mesleğe başlama gerekçesi olarak aile mesleği olduğu için belirli bir yaşa gelince aile tarafından işe sokulduğunu dolayısıyla seçme şansının olmadığını belirtmiştir.

“şimdi yetiştirecek adam beni, yetiştireceği için götürüyodu orda gösteriyodu yani şöyle evürçen şöyle durcan böyle öğrendik işimiz buydu, daha sonra ben ıkrıkı oldum, yevmiyeci goğu gaşımaya başladı, daha sonra biz ya bu goğu nasıl gaşınıymerakla öğrenceksin biz de başladık yani adam sekiz doli goyyosa biz de üç doli goymaya başladık gücümüze göre, böyle böyle geldik yani” (Karamahmutoğlu, N. 2023b).

Eğitim hayatının çalışma şartlarına göre düzenlenmesi ile hem okul hem de çalışma hayatını birlikte sürdürerek lise öğretimini tamamlamış olduğunu belirten Nahit usta, ailelerin bu işin yanı sıra çocuklarını okula göndererek eğitimlerini tamamlamaları yönünde destek oldukların, ipçi ailelerinin çocuklarının özellikle son neslin hemen hemen hepsinin okul okuyarak ilerde başka meslek sahibi olduklarını belirtmiştir. Eğitim alırken aynı anda mesleğe devam sürecini “sabahı olursan tersaneyeye

gitmiyodun okula gidiyodun, öğlenci olursan sabah erken kalkıp tersaneye, lisede okula sabah dokuzda giderdik, dokuza gadar çalışırdım, dokuzdan sonra okula giderdim, öğlende yemeğe gelirdim, sonra tekrar okula giderdim, üçte okuldan çıkardım gelirdim çalışmaya devam” diyerek açıklamıştır. Bununla birlikte özellikle ailelerin ilk çocuklarının mesleği devralarak devam ettireceği beklentisinin de ailenin hem babası hem ustası olan kişilerde olduğu görülmüştür. Ailenin ilk çocuğu babaya ve aynı zamanda ustaya yardımcı ilk kişidir. Kendisinden sonra mesleği devralacaktır. Bu düşünce ile ilk çocuklar üzerinde mesleki bir baskının oluştuğunu ifade eden Nahit usta da mesleğin zorlukları nedeniyle başka bir mesleğe yönelmek istemiş ve buna karşı çıkan baba ile çatışma yaşadığını belirtmiştir. Devlet memuru olduktan sonra yeni mesleğinin getirdiği avantajlı durumların diğer ip-yular yapımcısı ailelerin fikirlerinde değişmeye yol açtığını ve çocuklarının daha güvenceli mesleklere yönelmeleri için teşvik etmelerini sağlayıcı bir etki gösterdiğini ifade etmiştir.

“Bizde genelde baba sözü geçer, dışarda bi mesleğe gitme dedi yapma dedi göndermedi rahmetli, Milli eğitime dilekçe vermiştim oldu, Akkuş’a öğretmen oldum, işe başlamam lazım göndermediler amcamla ikisi, ne işi var orda napıcak öğretmenlik yapacak da iki gardaş bir araya geldi gidemedim, askerden gelince artık çalışmaya başladım, askerden gelen adama daha bi şey denmez, (ipçilikte) onu tuttuğun zaman ona bakacaksın, evini geçindireceksin” (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

Mesleğini sevip sevmediği ile ilgili olarak ifadesi açık sözlülükle “işini mecburiyetten sevdiği” şeklinde olmuştur. Ailesinin bu işi yapmamış olsa kendisinin de kesinlikle bu işe başlamamış olacağını belirten Nahit usta, bu durumun nedeni olarak, işin meşakkatli ve yorucu bir meslek olduğunu, tatil imkanlarının olmadığını, çalışma saatlerinin, ürünün çeşidine ve talebin yoğunluğuna bağlı olarak gece geç saatlere kadar sürmesi nedeniyle belirsiz olduğunu, bu durumların da insanda usanmaya yol açarak mesleğe karşı isteksizlik yarattığını belirtmiştir.

Mesleğin içinde bulunduğu durum ile ilgili olarak, bu işi yapan ailelerin son üyeleri sayesinde ip-yular yapımcılığının halen devam ettiğini ancak mesleğin ustalarının bir bir kaybolup gittiği için yapacak kimsenin kalmamış olduğunu bu nedenle mesleklerinin bitme noktasına geldiğini belirtmiştir.

Mesleğin geleceği açısından çalışanların sigorta güvencesi altına alınmamasının meslekte olumsuz bir özellik taşıdığını ifade eden Nahit usta, bu nedenle mesleğin

cazip olmadığını dolayısıyla aile üyelerinin de başka mesleklere yönelmesine yol açtığını belirtmiştir.

“Ben sülaleme baktığımda geçmiştekilere baktım mesela bu işte bir kâr olmadığını, bunun bir geleceğinin olmadığını gördüm yani bu mesleğin sonu yok, sigortalı çalışsan hani sigortaya bağlansan tamam, şimdi bu (profesyonel mesleği) işe girmişsin devlet güvencesi altında aldığın para belli çalışacağın hizmet belli yirmi beş yıl, bunda (ip-yular yapıcılığında) ben yirmi beş yıl zaten çalışamam bi şey kazanamam” (Karamahmutoğlu, N. 2023b).

Mesleğin gelecekte devam etmesi ile ilgili kendir olmadığı için zanaat olarak bitse bile naylon ip kullanılarak devam edeceğini, bölgede tarım ve hayvancılığın hâlâ var olmasına bağlayarak olumlu yönde bir çerçeve çizmiştir.

“Bu meslek bitiyor ama fabrikasyon olarak devam eder, şimdi burası hayvancılıkla geçinen bi yer ancak hayvancılığın olmadığı yerde bu iş olmaz merkep, at yuları, urganı hani büyük baş hayvanlara urgan ipi var, işte köyde töngel, elma, armut, sepet var ipe bağlı, eskiden silkeleniyodu meyve zedeleniyodu, piyasada kimse almyodu, şimdi kendileri ağaca çıkıyo, sepeti dolduruyor, aşağı sarkıtıyo ona bağlı ip var işte onlara ip ürettik biz” (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

Kullanım amaçlarının çok çeşitli olması nedeniyle özellikle köylerde ip ve yulara talebin devam edeceğini bu nedenle üretimin süreceğini ancak usta yetişmediği için gelecekte el yapımı ürünlerin kalmayacağını belirtmekle beraber Nahit usta, ip-yular yapıcılığı mesleğinin devamlılığına dair umutlu olduğunu da belirtmiştir.

5.3. SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK İŞLEVLERİ

5.3.1 Yerel Kültürün Sürekliliği İşlevi

Halkbilimi araştırmaları üzerine yaptığı önemli çalışmalarıyla alanda kendine önemli bir yer edinmiş olan William R. Bascom’a göre “folklor, toplumda kabul edilmiş kültürel değerlere uyumu sağlama işlevinin yansıra eğitimde aldığı rol ve toplumsal kültürü yansıtması dolayısıyla kuşaktan kuşağa sürekliliği temin eder” (Bascom, 1954: 348-349).

Bir folklor unsuru birden fazla işleve sahip olabilmektedir. William Bascom’un, Folklorun birden fazla işlevleri içerisinde en önemli gördüğü işlevleri şunlardır:

- Eğlenme, eğlendirme işlevi

- Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi
- Kültürün sürekliliğini sağlama işlevi
- Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma işlevi (Çobanoğlu, 2015:282).

William R. Bascom'un folklor unsurlarının işlevsel özellikleri bağlamında kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi ve kültürün sürekliliğinin sağlanması işlevinin, ip-yular yapımcısı ailelerinin mesleklerini icra ettikleri toplumsal mekân olarak Tepe mevkii ya da kendi tanımları ile ifade edecek olursak "tepe mahallesi" bünyesinde meslekleri çerçevesinde ortaya koydukları folklorik öğelerini, bir mahalle kültürü yaratarak devam ettirdikleri tespiti yapılmıştır. Bu yönüyle tepe mahallesi, ip-yular yapımcısı aileler için mesleki kültürlerinin yaratılması, yaşatılması ve aktarılması bakımından önemli bir mekânsal araç olarak işlev görmektedir.

5.3.1.1 Mahalle Kültürü

Mahalle kelimesi güncel Türkçe sözlükte bir şehrin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün belirli bir nüfusa sahip her biri ve bu parçalarda oturan insanların tamamı olarak iki ayrı anlamda verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/>). Arapça "hall" (halel ve hulul) kökünden türetilmiş bir mekân ismi olarak "bir yere inmek, konmak, yerleşmek" anlamındadır. Türkçe 'de mahalle kelimesinin kökenini oluşturan "mahal" sözcüğü "yer, yöre, mevzi" anlamındadır (Türkçe sözlük, 1998:1484). Bu tanımlara göre mahalle, devamlı ya da geçici olarak ikamet etmek amacıyla oluşturulmuş küçük yerleşim birimleridir. Kentlerde ya da şehirlerde en küçük yönetsel birim şeklinde ifade edilen mahalleler, ev, cami, okul, çeşme, hamam, bakkal park alanları gibi kurumsal unsurlara sahip en küçük yerleşim birimleri ile sosyal açıdan akrabalık ve komşuluk ilişkileri çerçevesinde oluşturulmuş birincil ilişkiler alanı olarak ifade edilmektedir (Şahin ve Işık,2011:223).

İp- yular yapımcısı aileler mesleklerini tepe mevkiinde devam ettirmektedirler. Bu mesleği icra eden aileler aynı mevkinin sakinleri olarak hem mahalle komşusu hem de meslektaş olmanın getirdiği bir mahalle kültürü yaratmışlardır ve eskisi kadar olmasa da bahsedilen mahalle kültürünün devam ettiği tespitine varılmıştır. Mahallede ip-yular

yapımcısı ailelerde gelenek, görenek, örf, adet gibi uygulamaların, kadınlar tarafından yerine getirildiği görülmektedir. Bu uygulamalardan bazılarını kaynak kişimiz Mehmet Kösecioğlu şu şekilde ifade etmiştir:

“Gelenek, göreneklerimiz bunlar bizim anelerimiz meslekten ayrıdır. Bunları yani bi doğum mevlidi, akidelerin kesilmesi, gelin davetleri, mevlütleri falan, kadınlar takip ederdi bunları yaparlardı. Meslekten ayrı, bizim örf ve adetlerimizdir, bunlara çok dikkat edilirdi mahallede” (Kösecioğlu, M. 2023b).

Türk kültürünün en önemli ögesi olan dayanışma, yardımlaşma olgusunun, ip-yular yapımcısı ailelerin hem mesleklerini icra esnasında hem de mahalledeki ilişkileri açısından, aralarında var olduğu görülmektedir.

Tezgâh kullanımı ve ip-yular üretimi esnasında ustalar ve ailenin diğer çalışanları arasında yardımlaşma olduğuna dair ifadeleri şu şekilde verebiliriz:

“İyi, çok iyiydi, ipçilik yaparken o zaman yoktu onlar (dışarıdan gelenler)” (İpçioğlu, Y. 2023-a).

“Bizim o dönemde sağ sol davasında çoğu insanların mahallesinde çocukları ölmüştür, bizim burda kimseye bişey olmadı, neden? Bu meslekten dolayı, biyere çıkamadıklarından dolayı” (Karamahmutoğlu, Y. 2023b).

“Aynı tersanede çalıştığı zaman birbirlerine yardım ediyolardı, senin işin bitiyosa ona da yardım ediyosun” (İpçioğlu, M.2023-a).

“Senin işin bittiği zaman ona da yardım ediyosun, tabi birbirimize yardım ediyoduk” (İpçioğlu, Y. 2023-a).

“Tepedeki tersane yıkıldığında Tacettin amca bizim tersaneye geldi çalışıyolardı, sırayla çalışıyoduk, bizim işimiz bitsin diye bize yardım ediyolardı, ben de onlara yardım ediyodum. Onlara tezgâh kalmadı bizim tezgâha geldiler, Sarı ağbi (ipçilerden biri) bize yardım ediyodu mesela hani buranın (çıkırıktaki kişinin)işi bitsin bize sıra gelsin” (İpçioğlu, H. 2023).

“Bu mahalle, Ünye'nin en eski mahallesi. Mahallede on beş, yirmi kişi bu işle uğraşıyodu. Bu mahalledeki çocukların hepsi çıkırık tutmuştur yani ya çıkırık çevirmiş ya çengel tutmuştur yani” (İpçioğlu, H. 2023).

“Yani böyle severdim ben yapmayı, birini bulurdum sokakta gel şu çıkırığı az çevir derdim gelir çevirirdi, annem ekmek yapıyo, babam namaz kılıyo gelmemiş daha” (Kösecioğlu, M. 2023b).

Tepe mevkii kuyuyu denilen yerdeki iki çıkırlıklı tezgâhtan birinin sahibi olan Mehmet Kösecioğlu'nun, bir kısmı yıkılmış geriye küçük bir kısmı kalmış olan eski tersaneyi, günümüzde sosyalleşme alanı olarak kullandığı görülmektedir. İnsanların, kendisini sabah erken saatten akşam vakitlerine kadar burada çalıştığını bildiklerini bu nedenle yanına uğrayarak hâl hatır sorduklarını, sohbet muhabbet ettiklerini bazen de bir işin ucundan tutarak yardım ettiklerini böylece aralarında doğal bir yolla sevgi ve saygıya dayalı bir ilişki geliştirmiş olduklarını belirtmiştir. Zamanının büyük kısmını burada ip ve yular yaparak, başlık bağlayarak geçiren Mehmet usta, hem bir miktar da olsa gelir elde etmekte hem de etrafındaki insanlarla bir araya gelerek sosyalleşmektedir.

“Bak burasının bi de birleştiriciliği var. Bak arkadaşlar, dostlar hepsi burada (tersanedeki kişileri göstererek). Bizim çay makinamız orada çay makinası çalışır, sabahleyin yedi buçuk, sekizde damrlar buraya, burada arkadaşlık, dostluk vardır, en önemlisi de budur, benim boş zamanım değerleniyo artı az veya çok keseme de faydası oluyo (Kösecioğlu, M. 2023-a).

Yıkılmış olsa da bir kısmı sağlam kaldığı için kullanılabilir hale getirilmiş olan eski tersane kalıntısı, meslek elemanları ve mahalle sakinlerinin bir araya gelerek buluşmalarına olanak sağlayarak adeta bir sosyalleşme işlevi görmektedir.

“Burası zaten sosyal alandır yani burası buluşma noktasıdır, burası işte böyle sohbetin yapıldığı, çayların içildiği böyle bir sosyal alan olarak faaliyet gösteriyo, sağolsunlar işte sabah kalkıyorlar, kahvaltısını yapan hemen buraya gelir, akşama kadar beraberiz sağ olsunlar” (Kösecioğlu, M. 2023b).

Eski tersaneden geriye kalan bu mekân, Mehmet usta için emekli olduktan sonra boşta kalmamak için çalışma imkânı veren bir atölye işlevindedir, ayrıca mahalle ipçilerinden oluşan arkadaş çevresi ve yardım eden çalışanlar için de aynı amaçla kullanıldığı ifade edilmiştir.

“Benim için şu an emekli olduktan sonra tabi vakti değerlendirmek, bi girdisi de oluyo kesemize yani, cebimize de bi faydası oluyo yani ama en büyük etkisi benim için zaman yani bi uğraşı olması yani şu an hobi gibi görüyorum benim için ama biraz aşırı bi hobi gibi, yine sabah ezandan sonra geliyorsun akşama kadar, yani beni mutlu ediyo, bi de ben yani ülkem için bi şeyler ürettiğimi düşünüyorum diyorum ki bu benim faydam ülkeme, tamam çok emeğini kaldırmayabilir o ayrı konu ama bunu yapmak beni mutlu ediyo”(Kösecioğlu, M. 2023-a).

Küçüklükten ip-yular mesleğini öğrenmiş ve ailesi ile beraber üretim faaliyetinde bulunmuş olan çocuklar, büyüdüklerinde başka mesleklere yönelmiş olmakla birlikte, devlet memuru olarak ya da başka sebeplerle Ünye dışında hayatını devam ettiren bu ailelerin çocukları, yaz veya diğer tatillerde memleketlerinde buldukları zamanlarda da ailelerine yardım etmiş olduklarını belirtmişlerdir.

“Şimdi bu işe girmişin, devlet güvencesi altında devlete başlamışın ama pazarlama işlerinde mesela babam urgan, murgan yaptı, onları gelip ben Samsun’a götürüyodum, yardımcı oluyodum, büyükleri kıramıyosun şimdi, hasta oluyo, rahatsızlanıyor mecbur gelip götürürdüm” (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

“Samsundaydım o zaman gelirdim hoş yardıma, cuma akşamından gelirdim pazarlara, mala babama yardım ederdim, haftada iki gün tatilim vardı benim ziyarete gelirdim, o zaman başlık bağlardım yardım maksatlı, pazar akşam dönerdim. Babam malı yapardı arardı beni, Aybastı pazarına gelir alır götürürdüm. Ben uzak kalmadım onlardan, ya işte gelmişsin oturcan mı? yemek yiycen yatcan mı? ayıp olmaz mı? bi yularını takarsın. Adam illa gel demiyo yani ben kendim geliyom (Karamahmutoğlu, N. 2023b).

“İş bitince harçlık veriyolardı, cebime koyuyolardı sonra helalleşiyoduk ama Şükrü dayım her gördüğü yerde elime harçlık sıkıştırıyodu” (Odabaşı, A. 2022).

“Babam mesleği bırakmadı mesela ben polis olduktan sonra yazın gittiğimde ip yapıyodum, yular yapıyodum şurda iki sene öncesine kadar. Şimdi babam da bıraktı, sadece Terme’ye gidiyo o da lak lak olsun diye, sigorta da yaptırdık onu maddi bi gaileleri de kalmadı şimdi” (İpçioğlu, M. 2024).

İp-yular yapımını icra eden ailelerin çoğunluğunun yaşadığı çevreleri olan tepe mevki, günümüzde site içerisinde apartman tarzı yapılarda tek tipleşen hayatların ötesinde, sakinleri için adeta bir mahalle kültürü yaratmalarına olanak veren ve günümüzde hâlâ sürdürdüğünü gözlemlediğimiz bir yapıda devam eden, insan-çevre etkileşiminin bir ürünü olarak anlam kazanmıştır.

5.3.1.2 Geçiş Dönemleri

Doğum, sünnet, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemleri, Ramazan, kurban bayramları gibi özel günlerde ve türbe, yadır gibi özel mekân ziyaretleri, mesleğin icra anlarının veya zamanlarının, durumun özelliğine göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir.

“Düğünde, ölümden kapatıp gidiylardı, öyle yook... Bizde çok saygı vardı evden cenaze çıktığında mesela Gıyasettin dayım vefat ettiğinde işi bıraktılar, bir hafta iş yapmadılar, öyle saygı vardı yani” (Odabaşı, A. 2022).

“Mahallede cenaze olunca ara verilirdi çalışılmazdı, cenaze olduğu gün iş bırakılırdı, bırakın çalışmayı evlerde üç gün televizyon açılmadığını bilirim, çocuklar açtığı zaman büyükler sakın haa ayıp derlerdi, şimdi bile çalışırken sala verilirken radyo çalışıyorsa kapatırım yani, hele mahallede cenaze varsa radyo bile açmayız yani, şimdi bile öyleyiz. Bir meclis olduğu zaman bunun şeyi yoktur, ordasınızdır yani, sünnetse sünnet, düğünse düğün ordasınızdır, meslekle alakası yoktur bunların, sosyal bi olaydır, yani kültür, örf, adetler ne ise hepsi yerine getirilir, şu anda bile öyledir ama şimdi düğünler modernleştiği için salonda, malonda...akşama kadar işimizi çalışıyoruz, akşam da düğüne gidiyoruz. Eskiden mahalle düğünü olurdu yardım edilirdi, şimdi öyle bişey yok ki işin bitiyorsa akşama kadar zaten ondan sonra salona gidiyon. Eskiden cumartesi Pazar olurdu mahallede düğünler, sünnet olsun düğün olsun ama çalışılır, düğün için ara verilir, gidilir düğün yapılır tekrar işe dönülürdü, işte sünnet olur, mecliste bulunursunuz bahşiş atar tekrar işe dönersiniz” (Kösecioğlu, M. 2023b; Karamahmutoğlu, Y. 2023; İpçioğlu, M. 2023b).

“Mezarlara ziyarete gidiliyor o günlerde (arife günü) çalışılmazdı” (Coşkun, A. 2023).

“Bayramlarda arefe günü asla çalışmazdık. Hatta babamın bana nasihatıdır, arefe günü kesinlikle çalışmayacaksınız, bayram namazını gıl, gel çalış derdi böyle bi inanç vardı, arefe günü çalışmak pek iyi değildir, çalışılmaz. Arefe günü hazırlıkla geçer, alışveriş, şunlar, bunlar bi de mezar ziyaretleri yapılır ama bayram süresince de ben çalıştığımızı hiç hatırlamam” (Kösecioğlu, M. 2023b).

“Ramazan boyunca çalışmaya devam edilirdi aynı şekilde, oruçlar gene tutulurdu” (Baş, Y. 2023).

Mahallede düğün, bayram ölüm gibi önemli zamanlarda yardımlaşma ve dayanışmanın daha fazla yapılmakta olduğu tespit edilmiştir. Cenaze haricinde önemli günlerde çalışma şartlarını durumun önemine göre düzenlemiş olduklarını ifade etmişlerdir. Böyle günlerde çalışmaya sabah erken saatlerde başlamakta düğün ya da bayramlarda ziyaretler için zaman ayırmakta, daha sonra telafi çalışması yapmaktadırlar.

“Bizim mahalle o kadar iyi bi mahalleydi ki herkes birbirine düşkün birbirine saygılıydı, büyüklere saygı küçüklere sevgi vardı, hiçbir kötü niyet art niyet yoktu, bayramda küçükler büyüklere giderdi el öpmeye, bütün mahallenin büyüklerine gidilir, düğünlerde düğün evine yardıma gidilir, baklava börek açmalar yemekler yapılır, herkes yardıma gelir düğün evine, cenaze olursa bırakırlar, diğer günlerde çalışırlar ama düğüne gideceklerse sabah erken gider çalışırlar serinde on on bire kadar çalışırlar, öğlen arası dinleniyorlar, akşam yular bağıyorlar o ara boşlukta gidiyorlar düğüne neye”(Karamahmutoğlu, F.2023).

“Düğün evinin aşçısı olurdu mahalleden, biz baklava açmaya giderdik düğünden önceki günde, su böreği açarduk çağırırdı konu gonşular baklava açarduk. Eskiden düğün salonları yoktu mahallede olurdu düğünler masa açılırdı, herkes yemeğini ekmeğini yerdi

içerdi, sonra gelin almaya giderdik, öyle olurdu düğünlere giderdik, öyle günlerde çalışmayı bırakırdık, iş gendimizin ya” (İpçioğlu, T. 2023).

“Şurda Kemal emmi öldü daha yeni. Taziye gidedük, bu (Tenzile Hanım), evden yemek hazırlardı giderdik, götürürdük gonşuya, cenaze olunca çalışmazduk. Ramazan olsun, Gurban olsun çalışmazduk arefe günleri. Gendi işim olursa çalışmazduk ama babamla beraberken çalışıyduk eskiden” (İpçioğlu, Y. 2023b).

Mahalle de komşu ve meslektaş olarak ip-yular yapımcısı ailelerin hem birbirleriyle hem de diğer aile üyeleriyle ilişkilerinde yapıcı, yardımcı vb. olumlu özelliklerinin yanı sıra tartışma, kızma, küsme gibi olumsuz durumların gerçekleştiği ama aralarında aile ve meslektaş olmanın getirdiği ayrıcalıklı bir duruma bağlı olarak bu tür meseleleri kendilerince hallettiklerini de ifade etmişlerdir.

“Kendir işi bitti naylon almaya gittik İstanbul’a, babası(Yavuz), ben amcası(Yavuz), Nahit vardı, gittik, terslik yaptı rahmetlik oğlan, naylon gelmemiş daha fabrikadan şeye, ofise, Nahit’le gezelim oğlum dedim, gezdük, geldük mal gelmiş, Şükrü hepsini almış, Şükrü ayıp değil mi? dedim, biz bura argadaş olarakdan geldük dedim, birini bana ayur(ayır), birini gendün, birini bubana(Nahit kişisi için demektir), napmış hepsini gendüne almış, orda biraz niza(ağız kavgası)yaptuk bana niye ayırmadın diye, gelseydin dii(diyor) bana, e beraber geldük ya, gızdım tabi e küstük tabi, sonra baruştuk tabi, öyle sür git olmi (olmuyor)”(İpçioğlu, Y. 2023b).

“Dayılarımın küs de olsalar tartışıklarını hiç görmedim ben iş yaparken, Gıyasettin dayım biraz aksiydi ama birbirlerine saygı gösterirlerdi muhakkak, Murat dayım hepsine çok saygılıydı rahmetlik” (Odabaşı, A. 2023).

Cuma günü, tüm Müslüman aleminde olduğu gibi ip-yular yapımcısı ailelerde de önem verilen bir gün olduğu görülmüş ve cuma namazını eda etmek için mesleğin icrasına ara verildiği, kaynak kişimizin görüşme talebimizi Cuma namazından sonrasına ertelemesinden dolayı tarafımızca bağlamında tespit edilmiştir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde işe başlama saati olarak genellikle “sabah ezanıyla başlarız, akşam ezanıyla bitiririz” gibi ifadelerden de namaz vakitlerini önemsedikleri öngörülmektedir.

Tepe mevkiinde, tepe camisinin bulunduğu sokak üzerinde çarşıya inerken sağ tarafa düşen bir yatır bulunmaktadır. “Çılgılık evliyası” olarak bilinen bu yatır, önünden geçen insanların durup ruhuna Fatıha okudukları ve sürekli ağlayan çocukların şifasında ziyaret ettikleri kutsal bir mekân olma özelliği göstermektedir. Çalışma konumuzla ilişkili gördüğümüz ve tepede ip-yular ailelerinin önem verdiklerini tespit ettiğimiz bahsi geçen türbenin özelliklerine değindik. Kaynak kişimizle görüşmek için Cuma

namazından çıkmasını beklerden karşılaştığımız Emine Tokgöz, bize mekânın özelliklerini şu şekilde anlatmıştır:

“Tepe geliniyim, duyduğum kadarıyla bilhassa ağlayan çocuklara şifa dağıttığını öğrendim büyüklerimden, ağlayan çocukları buraya getirip biraz bekletirlermiş, okuma yapılmış sonradan o çocukların ağlamadıklarını duydum. Kimisi buna “çığlık evliyası” diyo, çığlık atan çocukların iyileştiği söyleniyo. Eşimin babanesi geceleri bi güğüm su koyarmış abdest alsın diye, sabah kalktıklarında güğümde su kalmazmış derleşmiş ki işte abdest alıyo mübarek, bir gün su koymamışlar tangır tangır tangır ses duyan mahalleli varmış, su yok içinde diye böyle bi inanç işte” (Tokgöz, E. 2023).

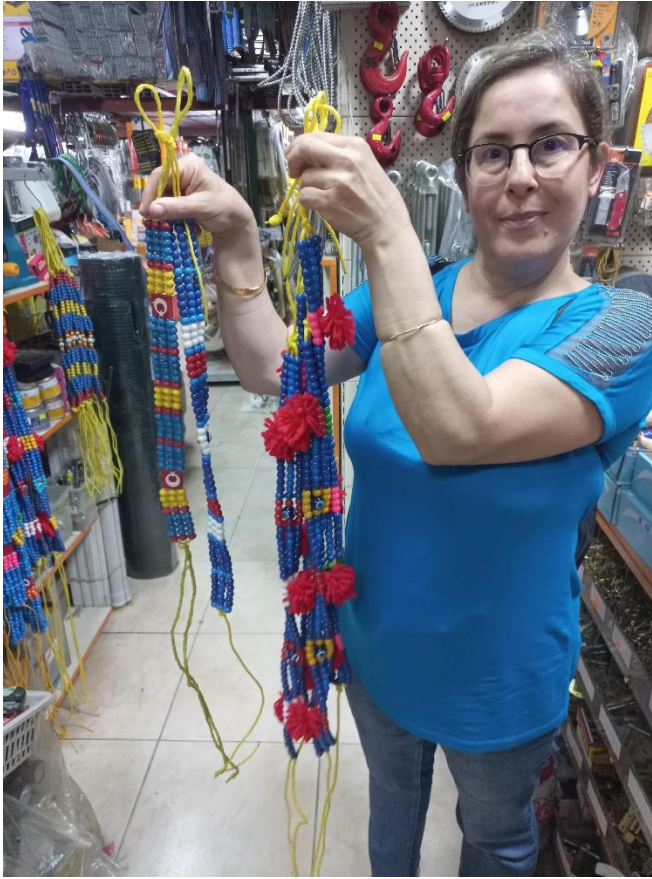
“Çok çığırın çocuklara aha orda çığırta evliyası vardı ona götürüdük, dokdur mokdur mu vardı esgüden, abdest alıp guran okuyup bağışlıydık bağurmasına, işte giderdik çocuğu adarsın ona dua edersin, eskiden harp zamanında golu mu bacağı mı galmış işte çevümüşler edrafını türbe yapmışlar, ordan geçerken hep okurum ben, leğenlere su goyyon ağzı açık, mübarek gelip abdest alii, büyüklerden duymuştum, bolluk bereket getüsün diye” (İpçioğlu, T. 2023).

“Musdafanın anası varya, Musdafa çok çığıriymuş, demiş ki gizim getü benim üzerime ada, gitmişler çocuğun çığırtısı kesilmiş, he rüyasında görmüş ele demiş gaduna, kesilmiş ağlaması çocuğun. Her gün gidiyom ben okuyom üç gulfu (İhlas suresi) bi elham (Fatiha suresi)” her gün (İpçioğlu, Y. 2023b).

“Burada biraz hani aile olarak da kayınvalidem kayınpederim daha çok her şey duayla, Allahtan her şey duayla istenir, öyle yetiştirmişler, yani öyle yatıra okumayı da onlar çocukken öğretmişler, üç kulhuvallahü bir elham okurlar hep” (İpçioğlu, E. 2023).

5.3.1.3 Nazar İnancı

Arapça nazar kelimesi “bakış” anlamına gelmektedir. Türkçede, bazı insanların bakışlarında zarar verici bir güç olarak belirlemekte ve bu özelliğiyle bir insana, hayvana veya bir nesneye bakma yoluyla onların üzerlerinde sakatlık, hastalık, ölüm kırılma vb. gibi olumsuz etkilere sebebiyet verme anlamındadır (Boratav, P. N., 2015:119).

Görsel 36.Hayvanlara bağlanmak için üretilmiş nazar boncukları (Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023)

Görsel 37.Mehmet Kösecioğlu'nun çalıştığı tersanenin giriş kapsamında bulunan Besmele yazısı (Feride Karamahmutoğlu arşivi 2023)

İp-yular yapımcısı ailelerine nazar inancı ile ilgili olarak nazara inanıp inanmadıkları ve inanıyorlarsa ne gibi önlemler aldıklarına dair sorduğumuz sorunun cevabı, hemen hemen hepsinin nazara inandıklarını tespit etmemize olanak vermiştir. Özellikle yular yapımında ve hayvanların boyunlarına bağladıkları boyunluklara mavi renk başta olmak üzere renkli boncuklar ekledikleri ve satışlarını yaptıkları görülmüştür.

“Gözün ilk çektiği şey, gözde bilimsel olarak bi şey, etki var, nazar var zaten dinimizde de var, peygamberimizin hadisi de var, nazar yok diyen İslamiyet’ten kabul edilmiyor, gözün dikkati bi anda oraya çeksın alsın diye koyu mavi boncuktan yapılıyordu, hayvanlara nazar değiyo, hayvandan anlayanın nazarı değiyodu, Şimdi hayvana baktığın zaman hayvandan anlayan hayvanın güzelliğine ne bilim alımına bakınca, eskiden öküz arabaları vardı, öküze çok nazar değiyodu güçlü kuvvetli yetirtirmiş adam, bi bakmaya öküzü yere deviriyodu adam mesela ben tanyom. Hayvanlara da boncuk takılıyordu, süsleniyodu dikkat onlara çekilsin diye yularlarına boncuk takarlar, boğazlarına takarlar işte alınlarına takılırdı, bağlanırdı. Bazısına boncuk diziliyordu, mavi boncukla güzelliştirerek o hayvanlara takılsın, süslensin o şekilde diye yularlara boncuk vardı mavi boncuk, cam boncuk vardı onları örüyolardı yularla birlikte” (Uysal, H. 2023).

“Nazarlık, bunları da satıyoduk biz öküzlerin alınlarına bağlanan nazar boncuğu, burada hayvanlar çok önemli, hayvanları çok severler köylüler, onların canı gibidir, et inekleri, süt inekleri olsun bunlara nazar değmesin diye bunları alıp boğazına bağlarlar, yoksa bunların hayvana bi katkısı yok yani” (İpçioğlu, M. 2023b).

“Nazar, peygamber efendimize bile nazar değmiş, inanırım tabi, boncuklu yular yaptım tabi sattım ben köylüye, hayvana dakıyler ya boncuk, ama nazar için değil gızım, süs için süsliyeler ya hayvanları ama hayvanlara nazar değer tabi değmez olur mu? Bana kimse gel yap demezdi ben gendiliğimden yapardım, satardım ama bazı adamlar getirirdi aha buna boncuk tak derdi, takardım ele verirdim, artık adam nazar için mi dakduydu süs için mi dakdiydu bilmiim gızım (İpçioğlu, Y. 2023b).

“Melihya yenge vardı yan tezgâhın sahibinin hanımı, ben sabah erken kalkar gelirdim, onlar gelene kadar on beş doli yapardım, arkadaş kapıdan içeri girer girmez “çaat” benim ip kopardı ya bir bakış vallahi bitirirdi, ben söyledim takılırdım tabi nazar ettiniz diye” (Kösecioğlu, M. 2023-a).

“Nazara gaşu maşallah diyen, Felakları, Tebbetleri okıycen, elhamı, felak, nası okıycen bi de bereketül tezine bunları okursun” (İpçioğlu, T. 2023).

Bunun yanı sıra gelenek haline gelmiş ve uygulaması inanılarak yapılan çeşitli adetler, gelenek ve görenekler de bulunduğu tespit edilmiştir. İşe başlarken “Bismillahirrahmanirrahim” demek, sağ ayak inancı, bereket, muska vb. gibi halk inançları ile ilgili uygulamalar görülmektedir.

“Ya nazar zaten var, sabah bismillah dersin sergiyi açarsın” (İpçioğlu, M. 2023b).

“Sabah evden çıkarken sağ ayakla çıkarsın, tezgâha sağ ayakla başlarsın, sağ taraf bizim inancımıza göre sünnettir yani daha temizdir” (Karamahmutoğlu, Y. 2023b).

“Mesela ben çıktım evden sergiye gidiyom satış yapmaya, tam caminin oraya geliyom Sevim yenge karşıdan karşıya geçecek de mi? durur benim geçmemi bekler. Kadınlar erkeğin önünden geçmez, bu alışverişe gidiyo ama erkeğin önünden geçmezdi rahmetli. Kadın erkeğin önünden geçerse nasibini kesermiş, öyle de bi inanç var” (İpçioğlu, M. 2023b).

“Muska yazan hocalar vardı, genellikle de Termedeydi bunlar, bazen işler bozuluyor, babam da taktı annem yazdırmıştı mesela babamın işleri ters gittiği zaman, iş olmuyodu veya başka sorunlar çıkıyodu muska takıyolardı düzeliyodu muskadan olduğuna inanıyolardı ama öyle bişey yok, her zaman olan şeylerdi yani” (Karamahmutoğlu, Y. 2023b).

Türk kültüründe ticaretle uğraşan kesim için önemli bir yere sahip olan “siftah” adeti, ip-yular yapımcısı aileler tarafından da uygulanmaktadır. Satıcıların tezgâhta satışa başlarken gelen ilk müşteriye, daha siftah yapmadığını belirtmesi üzerine müşterinin mal alsa da almasa da cüzi bir miktar parayı yere atması ile uyguladığı bu adete inandıkları ve “siftah senden, bereket Allahtan ya Allah bismillah” diyerek satışa başladıkları görülmektedir” (Karamahmutoğlu, Nihat, 2023: Karamahmutoğlu, Y. 2023b).

“Ünye’de mesela daha siftah yapmadan daha, Yavuzgilin tezgâhın önünden geçerken bi bir lira atarım oraya, yere atarsın parayı hani ilk siftahı benden olsun, hadi bereketli olsun diye, tabi adettir bizde öyle yapılıır” (İpçioğlu, M. 2023-a).

İp -yular yapımcısı ailelerden birine gelin olarak aileye başka bir şehirden katılmış olan Emine İpçioğlu’nun genel olarak ailelerin inandıkları uygulanmalardan bahsettiği bir anlatı dikkate değerdir.

“Hocalara gidip muska yazdırırlar, inanıyorlar, kayınvalidem hep muska koyardı. Ben doğum yaptıktan sonra Gökay’a şey yaptılar yani kırkı çıktıktan sonra geldiler, hamsi yıkandı, Gökay’ı aldı kayınvalidem kucağına, ayaklarını hamsiye bastırıldı böyle, anne napiyosun? dedim, kızım bizde böyle bi adet var dedi, iyi tamam dedim güldüm böyle, öyle bi hamsiye ayaklarını bastırırlarmış, bizde iyi olur böyle hani iyi olsun sağlıklı olsun, ömrü güzel geçsin diye öyle bi şey yaptı kayınvalidem” (İpçioğlu, E. 2023).

İp-yular yapıcılığı mesleği, icra ortamları ve icracıların son temsilcileri eliyle geçirdiği değişim ve dönüşüm çerçevesinde sürdürülmekte olduğu görülmektedir. Tarih öncesi devirlerden beri geleneksel yöntemlerle, bitkisel kökenli hammadde olan kenevir bitkisinden elde edilen kendir lifi kullanılarak ve küçük halk grupları olarak ifade edilen

aileler eliyle üretilen ip ve yular yapımcılığı mesleği, özellikle sanayi devriminin etkisiyle gelişen teknoloji ve endüstriyel alanlarda ortaya çıkan değişim ve dönüşümden etkilenen meslek gruplarından biridir.

Ünye ilçesinde bu mesleğin icracıları, baba mesleğinin ailedeki geçmişlerini araştırarak kendilerinden önceki üç, dört kuşak boyunca yaptıklarını e-devlet uygulamasını kullanarak tespit ettiklerini belirtmişlerdir.

“Meslek dedemgilden geliyo, daha öncesinden dedemin dedesi...şimdi ben, üçüncü kuşak oluyorum ama dedemden öncekiler yapıyomuydu onu bilmiyorum, ben 58 doğumluyum, babam 32 doğumlu, babamla dedem arasında 25 yaş fark olsa hesap et işte, 1900’lü yılların başı” (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

“Ben e-devletten araştırdım 1814 yılına kadar gidiyo, 1814 yılında biz tepedeymişiz, tepe mahallesinde, bir kısmımızda Terme’de çıktı, yani bu meslek zaten geçmişten gelme, Osmanlı zamanında Ünye’de işte Osmanlının belirli yerlerinde ipçilik yapılmış, bu merkezlerden birisi de Ünye’ymiş eskiden çok yapan varmış o zamanlarda böyle kalın halatlar işte Osmanlı gemilerinin donatılmasına veriliyormuş ipler şeyler falan Han boğazında Yavuzlar orda yapardı” (İpçioğlu, M. 2023b).

“Eskiden benim bubamın zamanında bilek kalınlığında halat yaparlardı, bubamgil zamanında uzunyum var ya çam ağaçlarının altında halat yapardı babamgil gemi halatı, gatranlı halat” (İpçioğlu, Y. 2023-a).

Osmanlı devleti döneminde özellikle gemi sanayisinin temelini kenevir bitkisinden elde edilen kendir halatlarının oluşturduğu bilinmektedir. İklim özelliklerinin uygun olmasından dolayı genellikle Karadeniz bölgesinde ve doğal olarak Ünye’de de ekimi yapılan kenevir bitkisi, halkın ip, urgan, cicim, halat olarak ürettiği ürünlerinin de hammaddesidir. Osmanlılar zamanında ocaklık olarak Samsun iline bağlı dokuz kazadan biri de Ünye’dir. Tersane- i Amire olarak bilinen Osmanlı donanmasının ihtiyacı olan kenevir bitkisini yetiştirenler de “avarız” denilen vergilerinin karşılığında ocaklık olarak yetiştirdikleri kendiri her yıl Osmanlıya vermekle yükümlü tutulmuşlardır. Örneğin BOA belgesine dayalı kayıta göre 1643 yılında Ünye’nin 42’si köy olmak üzere 675 hanesi, ocaklık olarak devlete avarızlarının karşılığında kenevir lifinden ürettikleri kendiri vermekle yükümlü hane sayısıdır. Devletin ihtiyacı olan kendir tellerini toplamak ve büktürmekle görevli ve tüm yetkileri eline verilmiş olan” kendir emini” Tersane-i Amire tarafından tayin edilmekte idi. Devletin ihtiyacı olan ürünlerin Ünye’de bulunan mahzen denilen yerlerde ya da özel sektöre sipariş usulüne göre imal ettirdiği bilgisi verilmektedir. Üretilen halat ve urganların taşınması Tersane-i

Amire 'nin gemileriyle, bu gemilerin yetersiz kaldığı durumlarda “rençber gemileri” denilen tüccar gemilerinin kiralanarak kullanıldığı belirtilmiştir. İhtiyaç olan kendir ve kendirden mamul ürünlerin temin edildiği ocaklık olarak ayrılan yerlerden biri olarak Ünye bu yönüyle Osmanlı donanmasına inşa edilen gemi ve kalyonlara urgan ve halat imal eden bir hüviyete sahip olmuştur. (Taştemiş, 2003:12). Kaynak kişilerin verdiği bilgiler ışığında bahsedilen ip, urgan, halat ürünlerini üreten ailelerin bu özellikleri taşıyan hanelerden olma ihtimalleri öngörülmekte ve Ünye’de ip-yular yapımıcılığının tarihinin Osmanlı’nın son dönemlerine dayandığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte birçok ülkede kenevir bitkisinin ekiminin çeşitli şartlara bağlanarak üretiminin kısıtlanması ve sanayi devriminin etkilerinin tüm dünyada özellikle geleneksel meslekler üzerinde oynadığı olumsuz etkisi ile çoğu mesleğin ortadan kalmasına, yerlerine yeni mesleklerin doğmasına yol açarken, ip-yular yapımıcılığı mesleği, ustalarının mesleklerini çağın şartlarına göre dönüştürmesi ile günümüze kadar gelebilmiştir. Meslekte görülen en önemli değişim ürünlerin imalinde kendir yerine naylon ip kullanımı olmuştur.

Bu konu ile ilgili bilgisine başvurduğumuz kaynak kişimiz olan Nihat Karamahmutoglu şu bilgileri vermiştir:

“Çağ değiştiği için, naylon, makineleşme başladığı için bizim takım taklavat onunla biz sanayi ürünü olan propilen yani naylon onu çekmeye yani işlemeye başladık, sonra hayat değişti tabi, sonra çeşitlilik olarak işte inek yıları, köstek, urgan, halat, çekme halatı, gibi çeşitlilikler oldu” (Karamahmutoglu, Nihat 2023).

Anadolu’da tarihi dönemler boyunca kenevir ekimi yapılmış ve kenevirden elde edilen kendir ile ip ve mamulü ürünler insanların geleneksel yolla eldi ettiği ürünler olarak hayatın her alanında kullanılmıştır. Osmanlı devleti zamanında en önemli endüstri bitkisi olan kenevir devlet tarafından desteklenmiş bir ürün olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında da kenevir bitkisi önemini korumuştur. Bununla birlikte tüm dünya ülkeleri ile birlikte Türkiye’de de kenevir bitkisinin narkotik özelliği öne sürülerek ekim ve üretimine sınırlama getirilmiş bu durumda ülkede yıldan yıla giderek azalmaya ve artık ekilmemeye sebep olmuştur. Türkiye’de Kenevir yetiştiriciliğinin devlet politikası olarak denetim ve kontrolünün belirli bölgelerde sürdürüldüğü dönemlerde kendir balyalarına ulaşım imkânı bulunabilirken özellikle 1950’li yıllarda teknolojik bir ürün olan naylon elyafından yapılmış sentetik ipler piyasaya girmiş ve

kendir kullanımının yerini almıştır. Mesleğin naylona dönüşümü ile ilgili kaynak kişimiz Musa İpçioğlu'nun verdiği bilgiler dikkat çekicidir:

“İlk önce Şükrü amcayla babam gittiydiler İstanbul'a hatta orda bir Yahudi'yle “Okaylar” ama Yahudi'ydi sahipleri onlar başlatıyor bu naylon işini Ünye'ye getiriyorlar 80'li, 78'limi o yıllar işte gidiyorlar...artık naylona dönmeye başladık... oradan sipariş veriyorlar ilk önce, mesela bu Yahudiler hep babam anlatır işte peşin para veriyorlar bir kaç defe böyle deniyo adam, bakıyo ki bunlar tıkr tıkr ödüyo artık telefonla da yollamaya başlıyorlar, bizimkiler istediği zaman parasını yolluyorlar, borcuna sadık olduğunu anlayınca bu Yahudiler, kesinlikle istediği malı gönderiyorlar, işte öyle naylona geçtik yavaş”(İpçioğlu, M. 2023b).

“Fatsa'ya harıl harıl ip yapardık biz annemle 80'li yıllarda, naylondan yapıyoruz artık kendirden vazgeçtik, adam öyle istiyio ki ulan arkadaş yani yetişmiyor artık. Samsun'dan istediler mi? bi para kazanıyoduk o zaman en pahalı zamandı, şimdi biz buna başladık ya şimdi mahallede bakkal Mustafa'nın ablası, kel Nahit herkes bunu yapmaya başlamış Varilci Ahmet, Köse Mehmet falan bunlar bilmezdi bu işi ben başlattım babam da götürdü ondan sonra artık” (İpçioğlu, M. 2023-a).

Mesleğin geleceği ile ilgili olarak naylon ip çıktıktan sonra kendir ipçiliğinin öldüğü yönünde görüş bildiren kaynak kişiler, bunun en büyük nedeninin artık ailelerin kenevir bitkisi yetiştirmemelerinden ileri geldiğini söylemektedirler.

“Eskiden Ünye'nin bütün köylerinde kendir ekiliyordu, kendir üretiliyodu burda, kendir ekimi yapılyodu onlar gidiyodu köylerden Tekkiraz'dan, Akkuştan gidip satın alıyolardı. Naylon iplik çıkınca millet kendiri ekmez oldu, sonrasında bıraktılar zaten, niye bıraktılar? Naylon ip çıktı bir kendir ekimi yasak oldu iki, bak o zaman kenevir, kendir olarak geçiyo, içinde toz olan esrar üretiliyorlar ondan o yüzden yasak, onu söküp atıyolardı ki ip olmaz ondan ama o zaman öyle bişey bilen yoktu, daha sonra bu naylon ipler çıkınca bırakmışlar ekmeyi. Naylon ip hazır emeksiz, o kadar uğraşyon kendir ipini yapmak için, bu kadar hamallık yok, tarlaya gitmek, sürmek, ekmek, göllerde bekletipte ...bi sürü işçiliği var ee hazırgene şimdi ipi hazır” (Uysal, H. 2023).

“Benim olduğum dönemde ben kendirle çalıştım, literatürde kenevir diye geçiyo, bizde kendir, yani o zaman Ünye'de kendir de ekiliyordu, Tekkiraz'da mesela ekilen yerler vardı ama genelde biz Vezirköprü ve Gümüşhacıköy'den, bu iş oralarda daha ileriydi kalite olarak da çok daha iyiydi onlar, oradan temin ederdik. Artık naylon her yerde var işte 1984 yılları civarında artık kendir yavaş yavaş düştü, işte bunun işlenmesi yapımı falan bayağı zor zanaattı artık modernleşince böyle hazırlanmış fabrikasyon işi gidip hazır olarak alıyosun böyle çuvalar içerisinde, yumaklar halinde alıyosun, kesip kesip ölçüsüne göre burada yapacağın ürüne göre yön veriyosun” (Kösecioğlu, M. 2023b).

Sentetik malzemenin kendirden ip-yular yapımını ortadan kaldırdığını ifade eden üreticiler, mesleklerinin zanaat olarak öldüğünü, kendir işlemenin bir zanaat olduğu,

naylonun ise fabrikasyon olduğu için sanatsal bir özellik göstermediğini ifade etmişlerdir. Mesleğini kendir hammaddeyle özdeşleştirmiş olduğunu “kendir bitti, ipçilik bitti” sözleriyle ifade etmesinden anladığımız Yılmaz İpçioğlu’nun bu sözleri bize, kendirden yapılan ipçiliğin, ipçilik mesleği olarak kabul edildiğini hissettirmiştir. Bu konuda icracıların hemen hepsinin hemfikir olduğu görülmüştür. (İpçioğlu, H. 2023: İpçioğlu, M. 2023b: Karamahmutoğlu, N. 2023b: Karamahmutoğlu, Nihat. 2023).

“Tabi esas ustalık bu mesleğin sanatsal yönü kendirden ip üretiminden olanı, işlenmeye hazırlanmış kendir balyalarına “menük” deriz biz ustalık bu kendiri işlerken” (Kösecioğlu, M. 2023-a).

“Bu kendir-kenevir olayı öldü ya o biraz daha mesleki geliyodu, bu(naylon) biraz daha meslek sayılmıyor, bana göre de öyle yani kes, bağla, bük kültürel gelmiyor. Kendir tamamen sanat, onu siz sıfırdan alıp işliyorsunuz, sıfırdan yapıyorsunuz, bu size hazır geliyo, siz sadece kesiyosunuz, bağliyorsunuz, büküyorsunuz tamam emeği var hani yok değil ama zanaat değil” (Kösecioğlu, M.2023b).

“Yani sanat olabilmesi için sıfırdan bahçeden alıyosun ürünü hammaddeyi, son kullanıcıya geldiğinde yapılan işe sanat denir. Bu(naylon) birkaç işlemde geçmiş bi iş naylon ip ama kendir öyle değil, kendiri bahçeden alıyo adam sana satıyo, sen alıyosun adamdan kendirden ip yapıyosun, ipten yular yapıyosun, ipten urgan yapıyosun, ipten halat yapıyosun gemilere falan yani, o sanat oluyo yani” (Karamahmutoğlu, Y. 2023b).

Günümüzde ip-yular yapımcısı aile ve ustaların özellikle naylon ip kullanımına geçmesi nedeniyle kendirden geleneksel el yapımına dayalı ip- yular yapımı mesleği kaybolmuştur.

” Şöyle bişe oldu, kendiri yasakladılar, şimdi pahalandı bu, maliyeti yükseldi. Bu sefer fabrika işi naylon çıktı, bu sefer millet naylona yöneldi ucuz ve zahmetsiz olduğu için, işte 1980 senesinde naylon çıktı, ucuz ve zahmetsizdi naylon, işte sırığa bağlamaktı, işlemekti, çıkırık çevirmeydi yoktu yani. Bu hemen hazır onu sadece onu büküyorsun yani iş kolaylaştı. Bugün kendir olsa bile naylonu tercih ederim” (İpçioğlu, H. 2023).

” Naylonu tercih ederik, sırığı kaldıramayız artık” (İpçioğlu, Y. 2023-a).

Bununla birlikte ustalar naylonu mesleklerine uygulayarak toplumun ip-yular ihtiyacını karşılamaya yönelik üretim yaptıklarını belirtmektedirler. Bu durum da mesleğin dönüşerek devam etmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Kaynak kişilerden Abdullah Odabaşı (2023) ve Aslan Martoğlu’nun (2023) bahsedilen dönüşümle ilgili verdiği bilgi durumu özetler mahiyettedir.

“Teknolojiye göre döndüler isteğe göre, bunlar önceden kendinden yapıyolardı Amasya Gümüşhacıköy den hammadde olarak aldıkları bu kendiri işliyolardı, ailecek büküyolardı, yani ip haline getiriyolardı, halat yapıyolardı, yular yapıyolardı, sonra naylon çıktı, naylon çıkınca bunlar yavaş yavaş bırakmaya başladılar kendirin hükmü bitti” (Martoğlu, A. 2023).

“Kendir daha iyi, naylon fabrika işi makine yapıyo ipi, gemi halatını seyrettim nasıl diye, teknolojiyle yapıyolar, makinalaşma mesleği öldürdü, herşeyi öldürdü, çömçekliği, ayakkabıcılığı şimdi yapan var mı? Hepsi bitti” (Odabaşı, A. 2023).

Mesleklerinin teknolojiye yenik düşmesinin sebeplerinden biri, mesleğin icracısı ailelerin, artık bu meslekte gelecek görmediklerinden dolayı çocuklarının yapmasını istememeleri ve onlara iyi bir eğitim aldırarak prestijli ve kazancı bol olan mesleklere yönlendirmeleri en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Çocuklar yanımda tersane soğuk oluyo biraz, telleri çekip alii(alıyor), işte zorudu da çok şükür bu günümüze ama ben Allaha yalvarydum hep, uşaklarımı(çocuklarımı) ipçi yapmıycam diye anasından doğdu doğası çıkırkı çeviriyo bu adam” (İpçioğlu, T. 2023-a).

“Memur olana gadar çocuklar benle çalıştı ama hiç gitmeyin demedim ben onlara, gitsinler, İsa zaten durmadı burda, ben sergü açardum İsa her gün çarşuya gelüdü sergide beklerdü sergide elinde kitabı vardı onun, kitap okurdu boyna, Allah da yürü gulum dedi gitti, Musa pazarlara giderdi Tekkiraz’a Akkuş’a sonra o da memur oldu gitti” (İpçioğlu, Y. 2023-a).

“Ben onlara gitsinler diye bakiydum, gitsinler gendilerini gurtarsınlar diye” (İpçioğlu, T. 2023b).

“Gitsinler dedik hiç engel olmadık, biz bunnan galduk, gendi yağmuznan gavrulduk, ipçileri hakir göriylardı, rahmetlik Hasan emmim vardı, bi gün İsa geldi tepeden geliydu yukaru, lan şeremet İsa diye bağurmuş İsa’ya, güçümsüyolar gızım, benim oğlum o zamanlar üniversitede hoca şimdi dekan oldu işte böyle gızım” (İpçioğlu, Y. 2023b).

“Oğlum hiç istemedi, okumak istedi onlar iki yıllık okudu, istemedi benim çocuklar sevmediler babasını sıkıntılı gördükçe hani hiç istemediler” (Karamahmutoğlu, S. 2023).

Bir diğer etken olarak mesleğin zor bir meslek olması, beden gücüyle çalışılıyor olması, çalışma şartlarını ağır olması, maddi getirisinin yeterli olmaması, sosyal destek olarak sigortası olmaması gibi nedenlerle garantisi olmayan, geleceği olmayan dolayısıyla kariyerli bir meslek olarak görmediklerinden özellikle gençlerin itibar göstermedikleri bir meslek durumuna gelmiş olduğu tespit edilmiştir.

“Emek var emeğinin karşılığını alamadıkları için bıraktılar, emek var ama karşılığını alamıyorlardı bi de daha rahat para kazanmanın peşindeler, yorucu bi meslek ip sanatı ama ilk akla gelen emeğinin karşılığını alamadıkları için yapmak istemiyolar, bundan dolayı başka mesleklere yöneliyorlar yeni nesil. Eski nesil

çok farklıydı yeni nesille çok fark var yine de diyorum sevmiyorlar bu mesleği ya, kariyerli bi meslek olarak görmüyorlar” (Martoğlu, A. 2023).

“Geleceği yoktu yani, orası pül püsür dolu sevmedim” (Odabaşı, A.2023).

Bununla birlikte aile mesleği olduğu için mesleği öğrenmiş olan ancak daha sonra başka mesleklere yönelerek meslekten uzak kalan ya da geçici olarak meslek ortamında bulunmuş olan aile yakınlarının, bu mesleğin kendilerine hayat tecrübesi kazandırdığı ve kendi mesleklerinde karşılaştıkları zorluklarla baş etme yeteneği geliştirdiğini ifade etmişlerdir. Bu yönüyle ip- yular yapıcılığı mesleğine ve icracalarına, kazandıkları hayat tecrübesinden dolayı, minnettarvari bir saygı hissi ile yaklaştıkları duygusuna hâkim oldukları gözlemlenmiştir.

“Ticaret yaptım Samsun’da ticareti severim, ama ticaret yapmayı bunlardan (Karamahmutoğlu ailesi üyeleri) öğrendim ben, alış-veriş, al-sat yapmayı onlarda öğrendim ben yani. Bizim gibi insanlar öyle çekirdekten yetişme derler, tek oğlanım diye bırakmadılar beni askerden geldim bi dükkân açtım burda, alışveriş yapmayı orda öğrendim ben para kazanmayı, diyalog gurmayı yular satarken öğrendim ben” (Odabaşı, A. 2023).

Bu konuda görüş belirten kaynak kişimiz Ömer Karamahmutoğlu, ip-yular yapıcılığı mesleğinin zorluklarını ve bu nedenle tercih edilmeme sebeplerini açıkladığı kişisel anlatısı durumu özetler şekildedir.

“İp sattım, sergilere gittim, dükkânda hırdavat sattım. Biraz hayatın zorluğunu orda tatmış oldum daha, böyle devlet memurluğuna giriyim de kendi hayatımı kurtarayım, zaten karar vermişim daha önce ama biraz boş veriyodum, daha başka bi mesleğin zorluğunu görünce öteki mesleği seçme isteği daha da bi doğdu, o mesleğe girince de bu(ipçilik) işlerden daha kolay olduğunu gördüm, çünkü sabah altıda gidiyoduk akşam altıya zor dönüyoduk, pazarlara gidiyoduk İrküvez’e, Tekkiraz’a hayvanlara yular satıyoduk çiftçilere, bazen çok iyi iş oluyodu bi tomar para oluyodu, bazen de hiç iş olmuyodu, garantili bi meslek değildi yani zor bi meslek, her gün yükleri indir, sergi aç, akşam geri topla zor bi meslek yani indir, bindir...Okumanın ne kadar önemli bi şey olduğunu orada çalışmaya başlayınca anladım, o kadar önemsemiyodum okulu, yani mesleğime çok etkisi oldu bu mesleğin , bana etkisi oldu zorluğunu görünce yani ben biran önce mesleğimi elime alayım dedim, bu mesleğin zorluğunu görünce paçayı yırttım dedim, iyi ki de gitmişim dedim oraya keşke daha önce gitseymişim çocukluğumda , o zaman atanmak için daha çok çalışırdım bu kadar zaman kaybetmezdim işte” (Karamahmutoğlu, Ö. 2023).

Ekonomik boyutuyla ele alındığında verilen emeğe karşılık sağlanan kazançta farklılıkların ortaya çıkması diğer etkili bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Naylon

malzeme kullanarak az bir emekle elde edilen ürünlerle, oldukça zahmetli olan kendir malzemesinden elde edilen ürünlerin satış ve pazarlamasına göre getirisinin daha iyi olması hammadde tercihinde ve değişiminde ekonomik olarak önemli bir etken oluşturmuştur. Buna bağlı olarak ip-yular yapımcısı ailelerin, ürünlerinde hammadde olarak kendir malzemesini kullanmayı bıraktıkları, bunu yerine naylon malzemeyi kullanmaya başladıkları, ektiği ürününü satamayan kenevir üreticileri de bitkiyi kendi ihtiyaçları kadar üretme yoluna gittikleri görülmüştür.

“Bunun getirisinin az olması, emeği korumaması, zaman içinde ekim yerlerinin azalması bu da gerilettili, bi de emeği çok veriyosunuz ama naylondan sağladığınız ekonomik getiriyi sağlayamıyosun o yüzden ekim yerleri azaldı, vatandaş napıyo dışarı satamadığı zaman kendi ihtiyacına göre bahçesine tarlasına ekiyo kendi ihtiyacı için hayvanlarında kullanıyor, öbür türlü satışı söz konusu değil, fabrikalaşma olduktan sonra tabi ciddi anlamda yara aldı o sektör. Naylon daha pratik, tabi daha çok iş yapıyoruz daha geliri iyi oluyo, öbüründe(kendirde) zahmeti çok geliri az” (Köseocioğlu, M. 2023b).

İp- yular yapımcılığının geleneksel bir meslek olarak gelecekte sürdürülebilir bir şekilde devam edebileceği ya da zamana karşı direnemeyerek kaybolan mesleklerden biri olabileceğine dair farklı görüşler bulunmaktadır.

“Diyorum şurada beş sene sonra bizim mıntıkadan bu işi yapan kalmaz yani, şimdi bu işi yapan kim var burda, Nahit abi var Mehmet abiyle birlikte bu mıntıkada bunlar yapıyo, bunlar da bıraktığı zaman geride, ben biliyodum bunları da hepsini unuttum yani, bunlar da bırakırsa bu iş biter artık” (İpçioğlu, H. 2023).

“Bu mesleğin akibetini bilemem çünkü bu mesleği bilen ustaların hepsi öldü gitti, şimdi burda bi ben galdım bide cezaevi müdürü arkadaşım var Mehmet, başka yapan adam yok, Yılmaz amca yaşlandı o da bıraktı” (Karamahmutoğlu, N. 2023b).

Kaynak kişiler, ip yapımında kullanılan maddelere alternatif malzeme bulunabileceğini ve fabrikalarda üretilebileceğini ancak yular yapımında makine kullanımının mümkün olmadığını olsa bile el yapımı ürünün yerini tutamayacağını ifade ederek mesleğin ustalarının bu yönden önemli bir unsur olduğunu belirtmişlerdir.

“Mesleğin geleceği yok ki bitti bu meslek, artık her şey hazır oldu, yani şurada üç-beş kişi Ünye’de yular yapıyo, onu da ben başlatmışım o zaman naylondan, şimdi beş, altı kişi tepe mahallesinde yapıyo, onlar da toptan satıyo Samsun’a işte şuraya buraya, onlardan sonra kim yapacak acaba? Bilmiyorum, çıraklık zaten yok, kim yapacak? Ne kadar daha yaparlar? (İpçioğlu, M. 2023b).

“Kendir bitti naylona geçildi, hayvana yular bağlayacaksın neyle bağlayacaksın? Naylona geçildiği için naylondan yapılıyo. Anadolu’da iç taraflarda makinayla yapıyolar, biz elde, bizim daha kaliteli elle makinanın yaptığı bir olmaz. Naylonla kendirin bi farkı var yani naylon yağmur yağıyo, güneş görüyo ufalanıyo ama kendir daha dayanıklı, hayvan için de daha ideal çünkü hayvanı kesmiyo, hayvanı yara yapmıyo” (İpçioğlu, M. 2023-a).

“Yular hayvanın süt verimini bile düşürüyor, yular böyle değişik başka böyle, hayvanı zorlayan malzeme kullandıklarında hayvanın süt verimi değişio, bizim yaptığımız yularlar, ipler hayvanın verimini artırıyor rahatsız etmediği için” (Karamahmutoğlu, Y. 2023-a).

“Yuların yerine alternatif var, şey yapıyolar, fabrikasyon şeyler var yani ama hayvanını seven tabi bizim yerli yularımızı kullanıyor” (Köseocioğlu, M. 2023b).

Ünye’de ip-yular yapıcılığı mesleğinin geçirdiği dönüşüm sonucunda naylon ip kullanılarak ip- yular yapımının bir süre daha devam etmesine rağmen gelinen noktada son iki ustanın üretim, satış ve pazarlama işleriyle meşgul olmalarından dolayı günümüzde devamlılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ancak mesleki kültürel sürekliliği devam ettirecek aileler ve ustaların yok olmaya doğru gittiği ve mesleğinde kaybolmaya yüz tuttuğu kaynak kişiler tarafından da ifade edilmektedir.

“Esselatü vesselam dedin miydi hoca inanın ki bitti, Nahit mi benden önce gider, ben mi Nahit’ten önce giderim ...Nahit’le ben aynı yaştayız 58’liyiz biz aynı doğumluyuz” (Köseocioğlu, M. 2023b).

“Şimdi burda bi ben galdım bi de cezaevi müdürü arkadaşım var Mehmet” (Karamahmutoğlu, N. 2023-a).

SONUÇ

Bu araştırmada Ordu ili Ünye ilçesinde, geleneksel yolla ip-yular yapımcılığını sürdüren ailelerin, müşterek bir faktör olarak ip-yularcılık mesleği çerçevesinde oluşturdukları sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik açılardan halkbilimsel unsurlarının tespitine yönelik olarak, grup folkloru içerisinde aile folkloru ve meslek folkloru ilişkileri dikkate alınarak incelenmiştir. Ordu ili Ünye ilçesi merkezli olarak ip-yularcılık mesleği, küçük gruplar olarak ifade edilen ailelerde, aile üyelerinin ortak katılımı ile yapılmaktadır. Mesleğin ustaları, ailenin reisi ve aynı zamanda baba rolü ile ön plana çıkmaktadır. Kadın, ailede babanın en büyük yardımcısı olarak eş ve anne kimliğiyle meslekte aktif olarak yer almaktadır. Çocukların mesleği tercih etme şanslarının olmadığını, mesleğin ailecek yapılan bir meslek olmasından dolayı belirli bir yaşa gelince icra ortamına dahil oldukları görülmektedir. Bu veriler ışığında ip-yular yapımcılığının tüm aile üyeleri ile icra edilen bir aile mesleği olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Geleneksel mesleklerin bulunduğu bölgenin coğrafi özellikleri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Geçmişte ip-yular ürünlerinin hammaddesini oluşturan kenevir bitkisi Ünye ve çevresindeki ilçe ve köylerinde yetiştirilen önemli bir sanayi bitkisi olmuştur. Kenevir bitkisinden elde edilen kendir lifi ip-yular yapımında kullanılmıştır. Bitkinin narkotik özelliği nedeniyle ekim ve dikimi yasaklanmış bu durumda meslekte dönüşüme imkân vermiş kendir lifi kullanımı son bulmuş bunun yerine naylon ip kullanımına geçilmiştir. Böylece mesleğin günümüze kadar gelmesi sağlanmıştır. Günümüzde ip-yular yapımcılığı mesleği naylon ip kullanılarak devam etmektedir.

İp-yular yapımcısı aileler için meslekleri aynı zamanda geçimlerini sağlayan ana unsur olarak önem göstermektedir. Aileler mesleğin icracıları olarak hem üreticisi hem de satıcısı konumundadırlar. Bu açıdan Ünye Çarşamba pazarı, diğer ilçe ve köylerde kurulan pazarlarda yapılan perakende satışlar ile Samsun, Ordu, Amasya başta olmak üzere çevre il ve ilçelere yapılan toptan satışlar ile yerel bazda ilçenin ekonomisine de katkı sağlanmıştır. Günümüzde ise sadece toptan satış ve pazarlamanın gerçekteştiği tespit edilmiştir.

İp-yular yapımı, bir meslek olarak icra eden ailelerin gündelik hayatlarının odağında yer almaktadır. Dolayısıyla her türlü faaliyetlerini mesleklerine göre ayarlamakta oldukları

tespit edilmiştir. Doğum- evlenme- ölüm gibi önemli geçiş dönemlerinde mesleklerinin icra zamanlarını değiştirerek ya bırakmışlardır ya da ertelemişlerdir. Nazar, nazar boncuğu gibi halk inançlarının ve uygulamalarının mesleğin icrası esnasında ve üretilen ürünlerde kullanılmakta olduğu tespit edilmiştir.

Her meslek kadar mesleğin icracısı olan ustalar da önem taşımaktadır. İp-yular yapımcılığında usta haricinde mesleki bir hiyerarşi bulunmamaktadır. Ailede her üye usta etrafında mesleğin belirli işlerini hep birlikte yapmaktadır. Geçmişte geleneksel geniş aile türüne göre iş paylaşımı yapılmaktayken günümüzde geçirdiği dönüşümle çekirdek aile yapısına evrilen mesleki aile yapısında iş paylaşımı ortadan kalkmıştır. Ayrıca son neslin üyeleri mesleğe karşı ilgisiz kalarak başka mesleklere yöneldiklerinden, ailelerin son ustaları yanına yardımcı eleman olarak mesleği devam ettirmektedir. Bu durumda mesleğin kültürel aktarımının sağlanamadığı ve son ustalarıyla devam ettirilmeye çalışıldığı tespitine varılmıştır.

Ancak günümüzde, ailenin ustası olan kişilerin vefat etmeleri, aile üyelerinin çeşitli sebeplerle ilçe dışına çıkmaları, aile üyelerinin bu meslek yerine başka mesleklere yönelmeleri, çalışma şartlarının ağır olması gibi nedenlerle meslek icracıları hızla azalmakta dolayısıyla meslek etrafında gelişen mesleki folklor da yok olmaktadır. Hem mesleğin sürekliliğinin sağlanması hem de mesleki folklorun aile gruplarında devamlılığının sağlanması için, ailelere özellikle manevi desteklerin verilmesi elzemdir. Mesleğin son icracısı olarak belirlenen iki ustanın, UNESCO'nun yaşayan insan hazineleri programına kaydedilmesinin sağlanması önem arz etmektedir. Ayrıca Ünye Yaşayan Müze programına dahil edilen ustaların mesleklerini ziyaretçilere uygulamalı olarak sergilemeleri olanağı verilerek mesleğin tanıtımına katkı sağlanabileceği öngörülmektedir. Bunlara ilave olarak devlet kamu kurum ve kuruluşlarının ve üniversitelerin bu mesleğe dikkatlerinin çekilmesi ve uygulayıcılarının tanıtılmasına yönelik desteklerin verilmesi yönünde yapılacak çalışmalarla, ip-yular yapımcılığı mesleğinin geleceğe aktarımı sağlanabileceği gibi mesleğin, kaybolan meslekler kategorisine girmesinin de önüne geçilebilecektir.

KAYNAKÇA

- AÇA, M. (2021). “Folkloru En Küçük Halk Grubuna Odaklandırmak: Aile Folkloru”. *Karadeniz Araştırmaları*. XVIII/70: 373-391.
- AÇA, Mustafa (2015). “Meslek Folkloru Araştırmaları Tarihine Bir Bakış”. *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 111-137.
- AKTAŞ, M. Aliye. (2001). *Küçük Gruplar Dinamikleri ve Süreçleri*. Mustafa Kitabevi, Ankara.
- ALİAĞAOĞLU, A. (2012). Balıkesir Şehrinde Haftalık Pazarlar: Çekicilikler ve Sorunlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17 (27), 43-72.
- ARSLAN, N. (2019).” Kenevirin Avrupa ile Türkiye’deki Durumu ve Yasal Mevzuat”. Endüstriyel Kenevir Forumu I-II. İAÜ Yayınları İstanbul.
- AVANOĞLU, Sezai. (2002). *Ünye Evleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- BALDWIN, L. K. (1975). Down on Bugger Run: Family Group and the Social Base of Folklore. University of Pennsylvania / Unpublished Dissertation.
- BASCOM, William. (1954). “Four functions of Folklore”, *Journal of American Folklore*, C.67, s.333-349.
- BAŞ, Y. (2023). 1968, Ünye doğumlu, ortaokul mezunu, serbest meslek sahibi ile 07.01.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- BEN-AMOS, Dan. (1997). “Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru.” *Millî Folklor*, (Çev. Metin Ekici), C. 5, S. 33, s. 74-87.
- BORA, Orhan. (1969). *Yeşil Ünye Rehberi*, Ankara.
- BORATAV, P. N. (2015). *100 Soruda Türk Folkloru*, Bilgesu Yay., Ankara.
- BRONNER, Simon. (1984). “Folklore and the Behavioral Sciences”. *Anthropos*, S. 79.
- BRUNVAND, J. H. (1996). *American Folklore An Encyclopedia*. New York & London Garland Publishing.

- BURKE, P. (1996). *Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü*. (Çev. Göktuğ Aksan). İmge Kitabevi, Ankara.
- BÜYÜKOKUTAN TÖRET, A. (2018). "Meslek Folkloru Kapsamında Hekimlerle İlgili Stereotipler ve Bunlara Bağlı Şakalar Üzerine Bir Değerlendirme". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(24), 13-30.
- COCCHIARA, Giuseppe. (2017). *Avrupa'da Folklor Tarihi*. (Çev.: Yerke Özer).
- COHEN, T. F. (2005). "The Meaning of Marriage and the Family". *The Marriage and Family Experience: Intimate Relationships In A Changing Society*. (Ed. Bryan Strong, Christine DeVault, Theodore F. Cohen). USA: Thomson.
- COŞKUN, A. (2023).1963, Ünye doğumlu, lise mezunu devlet memuru ile 07.01.2023 tarihinde Ünye'de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2001). "Aile ve Göçmen Folkloru Bağlamında Türk Halk Kültüründe Göç Hikayeleri". *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi: 245-249.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2016). "Halkbilimi Çalışmaları Tarihinde Aile Folkloru Araştırmaları". *Halk Kültüründe Aile Uluslararası Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitapçığı*, Motif Vakfı, Edirne.
- ÇOBANOĞLU, Ö., (2012). *Halk Edebiyatına Giriş I*. Anadolu Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. (2015). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2012). *Osmanlı Türkçesi Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DOĞAN, O. (2006). *Karadeniz'de bir Boğaziçi ÜNYE*, Mor Çiçek Yayınevi, İstanbul.
- DUNDES, Alan. "Halk Kimdir? (Who Are the Folk?)." Çeviren: Metin Ekici. *Milli Folklor*. (1998): 379.
- EKİCİ, Metin. (2000). Halk, Halk Bilimi ve Halk Bilgisi Üzerine Bir Deneme, *Milli Folklor*, S.45, s: 2-5

- Emine TOKGÖZ, 1962 Ünye doğumlu, üniversite mezunu emekli esnaf ile 30.04.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- ERİNÇ, S. (1945). Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landschaft Şeritleri. *Türk Coğrafya Dergisi* No. 7(8), s:119.
- Evliya ÇELEBİ, (1986). “Seyahatname”, Üçdal Neşriyat, Cilt: 2, İstanbul
- Fatma KARAMAHMUTOĞLU, 1958 Ünye doğumlu, ilkokul mezunu ev hanımı ile 27.07.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- FINE, G. A. (1982). “The Manson Family: The Folklore Traditions of a Small Group”. *Folklore Institute*. XIX/1: 47-60
- FİCHTER, Joseph. (2012), *Sosyoloji Nedir?* (Çev.: Nilgün Çelebi), Ankara: Anı Yayınları.
- FİNE, Gary Alan. (1979), “Small Groups and Culture Creation: The Ideoculture of Little League Baseball Teams”, *American Sociological Review*, 44, 733-745.
- FİNE, Gary, Alan. (2018). “Küçük Şeylerin Folkloru. Grup Kültüründe Gelenek”, *Batı Folkloru*, Cilt 77, No 1, s: 5-27.
- GÖKÇE, B. (1991). “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, Aile Yazıları I, (Der.) Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Araştırma Kurumu, Ankara.
- GÖKÇE, Birsen. (1991 -1976). 'Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme', Aile Yazıları Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç içinde (205-224). (Der.) Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- GÖZÜBÜYÜK, Ş. (1983). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*. Ankara, S yayınları.
- GÜRÇAY, H. (1968).” Urgan ve Urgancılık”, *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı XI, Ankara.
- HARMANCIOĞLU, M. (1959). *Kastamonu’da Kenevir Ziraatı ve Urgancılığın Bugünkü Durumu* E.Ü. Yayınları, İzmir.
- İMER, Z. (1999). “Sayısız Özellikleri ile Göze Çarpan Bir Doğal Elyaf Kendir’in, Dünyada ve Türkiye’de, Geçmişi ve Bugünü”. *Tekstil ve Konfeksiyon*, Yıl 9, Sayı 6, s: 421-428.

İPÇİOĞLU, E. (2023). 1968, Ankara doğumlu, lise mezunu, emekli devlet memuru ile 28.09.2023 tarihinde Ankara’da yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.

İPÇİOĞLU, H. (2023). 1965, Ünye doğumlu, lise mezunu, devlet memuru ile 12.07.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.

İPÇİOĞLU, M. (2023-a). 1966, Ünye doğumlu, lise mezunu, emekli devlet memuru ile 12.07.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.

İPÇİOĞLU, M. (2023b). 1966, Ünye doğumlu, lise mezunu, emekli devlet memuru ile 28.09.2023 tarihinde Ankara’da yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.

İPÇİOĞLU, T. (2023-a).1949, Ünye, Saraycık köyü doğumlu, okuma yazması yok, ev hanımı ile 07.01.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.

İPÇİOĞLU, T. (2023b).1949, Ünye, Saraycık köyü doğumlu, okuma yazması yok, ev hanımı ile 30.04.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.

İPÇİOĞLU, Y. (2023-a). 1944, Ünye doğumlu, ilkokul mezunu, ip- yular ustası ile 07.01.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.

İPÇİOĞLU, Y. (2023b). 1944, Ünye doğumlu, ilkokul mezunu, ip- yular ustası ile 30.04.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.

KAFESOĞLU, İ. (2017). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul, Ötüken Neşriyat.

KAĞITÇIBAŞI, Ç. (2023). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş*. Üniversiteli Kitabevi, İstanbul.

- KARAMAHMUTOĞLU, Murat. (2023). 1967, Ünye doğumlu, ortaokul mezunu ip- yular ustası ile 13.07.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- KARAMAHMUTOĞLU, N. (2023-a). 1958, Ünye doğumlu, lise mezunu, devlet memuru ile 07.01.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- KARAMAHMUTOĞLU, N. (2023b). 1958, Ünye doğumlu, lise mezunu, devlet memuru ile 12.07.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- KARAMAHMUTOĞLU, Nihat. (2023). 1972, Ünye doğumlu, lise mezunu, hırdavatçı esnafı ile 15.12.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. Arşivindedir.
- KARAMAHMUTOĞLU, Ö. (2023). 1978, Ünye doğumlu, üniversite mezunu, devlet memuru ile 27.07.2023 tarihinde yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- KARAMAHMUTOĞLU, S. (2023).1972, Ünye doğumlu, ilkokul mezunu ev hanımı ile 13.07.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- KARAMAHMUTOĞLU, Y. (2023-a). 1964, Ünye doğumlu, üniversite mezunu, devlet memuru ile 12.07 .2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- KARAMAHMUTOĞLU, Y. (2023b). 1964, Ünye doğumlu, üniversite mezunu, devlet memuru ile 15.12.2023 tarihinde Ankara’da yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- KARATAŞ, P. (2016). *İnsanlar İkiye Ayrılır: Meslek Folkloru Bağlamında Hekimlik*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- KARATAŞ, P. (2017). “Hekim Folklorunda Stereotiplerin Lakapları Şekillendirmesi ve Fıkralara Yansımaları”. *Milli Folklor*, 29 (116), 129-142.

- KIZILKAN, Y. (2017). *Ünye İlçe Merkezinin Coğrafyası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- KOÇ, Ş. (2019). *Ünye İlçesinde Doğal Miras Envanteri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük.
- KOLSARICI, Ö. (2018). “Kenevir Bitkisinin Kullanım Alanları, Tarımı ve Değerlendirilmesi”. Endüstriyel Kenevir Forumu I-II, İAÜ Yayınları, İstanbul.
- KORKMAZ, Z. E. (2005). *Kuruluşu, Gelişme Süreci ve Geleceği Açısından Türk Endüstriyel İplik Sektörü*. Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Bursa.
- KÖSECİOĞLU, M. (2023-a).1958, Ünye doğumlu, lise mezunu, devlet memuru ile 07.01.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- KÖSECİOĞLU, M. (2023b).1958, Ünye doğumlu, lise mezunu, devlet memuru ile 12.07.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- KURDOĞLU, F. (1938). *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*. Devlet Basımevi, İstanbul.
- KUZGUN, Yıldız. (2000). *Meslek Danışmanlığı Kuramlar ve Uygulamalar*, Ankara: Nobel Yayınları.
- MARTOĞLU, A. (2023). 1970, Ünye doğumlu, lise mezunu hırdavatçı esnafı ile 27.07.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre metni F. K. arşivindedir.
- McCARTL, Robert (1978). “Occupation Folklife: A Theoretical Hypothesis”, *Western Folklore*, 37 (3). (Working Americans: Contemporary Approaches to Occupational Folklife), 145-160.
- McCARTL, Robert (1996). “Occupational Folklore”, Jan Harold Brunvand (Ed.), *American Folklore An Encyclopedia*, Chapter 2, 1089-1096, New York-London: Tylor & Francis.
- MIDIKOĞLU, Y. (2023). 1991, Ünye doğumlu, lise mezunu ev hanımı ile 13.07.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.

- MUTLU, S. (2008). *XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Denizciliği Açısından Samsun Tersanesi ve Ekonomik Fonksiyonu*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- NİRÜN, N. (1994). *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 73.
- ODABAŞI, A. (2023). 1971, Ünye doğumlu, ilkokul mezunu serbest meslek sahibi ile 13.07.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- OZAN, M. (2000). Herder’ de Volk Kavramı. *Milli Folklor*, Yıl:12, S, 45, s: 40-42.
- ÖRNEK, Sedat Veyis. (1977). *Türk Halkbilimi*. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- ÖZDEMİR, N. (2017). *Kültür Bilimi ve Yönetimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÖZKENDİRCİ, B. (2018), “Çağdaş Sanat Malzemesi Olarak İplik”, *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8 (1): 208-224
- SAYIN, Ö. (1990) *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri*. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- ŞAHİN, M. ve IŞIK, E. (2011). “Osmanlı’dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi. *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* (30), s: 221-230.
- ŞAHİNKAYA, R. (1991 -1960). 'Türk Aileleri Hangi Yönlerden Birbirlerinden Farklılıklar Gösterirler', *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç içinde* (37-42). (Der.) Beylü Dikeçlilgil ve Ahmet Çiğdem. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- TAŞLIGİL, N., ŞAHİN, G. (2019). Türk Tarım Hayatında Kenevir / Kendir (*Cannabis sativa* L.) Yetiştiriciliğinin Yeniden Başlaması ve Yaşanan Gelişmeler. B. Gonencgil, T. A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi (Ed.), *1st Istanbul International Geography Congress Proceedings Book (s. 456-478) içinde*. İstanbul, Türkiye: Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/PB/PS12.2019.002.045>.
- TAŞTEMİR, M. (2003). Karadeniz Bölgesinde Kendir-Keten Üretimi ve Kullanım Alanları (XV. Yüzyıl Sonu XVII. Yüzyıl ilk Yarısı). *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 8, İstanbul.

- Türkçe Sözlük (2011). Akalın, Ş. H. vd. (Yay. Haz.). (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük. (1998). TDK, C.2,9. Baskı, Ankara.
- UYSAL, H. (2023). Ünye Doğumlu, 63 Yaşında, emekli mobilyacı ile 27.07.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- VARILCI, A. (2023). 1955, Ünye doğumlu, lise mezunu, emekli devlet memuru ile 07.01.2023 tarihinde Ünye’de yapılan görüşmenin ses kaydı ve deşifre edilmiş metni F. K. arşivindedir.
- YILMAZ G. ve YAZICI L. (2022). Dünya’da Yükselen Değer; Endüstriyel Kenevir (*Cannabis sativa* L.), *Bozok Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 1(1), 54-61.
- YILMAZ, Y. B. (2011). *Naylon-6,6 Atıklarının Kimyasal Geri Kazanımı*. Yayınlanmamış Y.L. Tezi. İstanbul.
- YOCOM, M. R. (1997). “Family Foklore”. *Folklore-An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music and Art*. (Ed. Thomas A. Green- Santa Barbara). California: Library of Congress Cataloging: 278-285.
- Yurt Ansiklopedisi. (1983). C.9, s. 6267. İstanbul.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.canik.gov.tr/canik-ilcesinin-tarihcesi>. Erişim Tarihi 22.12.2023.

http://geography.humanity.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/277/2016/11/Orta_Karadeniz_Bolgesi.pdf. Erişim Tarihi 24.12.2023.

<https://www.unye.bel.tr/sehir-rehberi/unye-tas>. Erişim Tarihi 25.12.2023

http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/xn9c0+2020-2024_STRATEJIK_PLAN.pdf. Erişim tarihi 25.12.2023.

https://www.msu.edu.tr/mavivatandanacikdenizlereergisi/mavivatan_baski.pdf. Erişim Tarihi 26.12.2023.

<http://www.unye.gov.tr/unyenin-iklimi>. Erişim Tarihi 25.12.2023

<http://www.unye.gov.tr/unyenin-tarihi>. Erişim Tarihi 24.12.2023.

<https://www.encyclopedia.com/reference/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/family-folklore>. URL. Erişim Tarihi 16.01. 2024.

<https://www.unye.bel.tr/sehir-rehberi/su%CC%88leyman-pasa-sarayi-ve-surlari/>. Erişim Tarihi 22.12.2023.

<https://karadeniz.gov.tr/unyekentselsitalani/#:~:text=Kentsel%20Sit%20Alan%C4%B>. Erişim Tarihi 27.12. 2023.

<https://www.unye.bel.tr/duyuru/1-1000-olcekli-kentsel-sit-alani-koruma-amacli-uygulama-imar-plani-revizyonu/>. Erişim Tarihi 27.12.2023.

<https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi 8.02. 2024

<https://www.unye.bel.tr/sehir-rehberi/kadilar-yokusu/>. Erişim Tarihi 28.12.2023.

<https://www.unyekent.com/haber/bugun-mayis-yedisi-cepni-bayrami-5448.html>. Erişim Tarihi 28.12.2023.

<https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 12.01. 2024

<https://sozluk.gov.tr/>. Yular. Erişim Tarihi 10.02. 2024.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/pazar>. Erişim Tarihi 15.02.2024.

<https://arkeonews.com/seyitomer-hoyugu-kazilarinda-4-bin-500-yillik-organ-parcasi-bulundu/> Erişim Tarihi 15.04.2024.

<https://sozluk.gov.tr/> Mahalle. Erişim Tarihi 17.02.2024.

<https://www.google.com.tr/Resimler/Kenevir> Erişim Tarihi 12.01. 2024

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kenevir> Erişim Tarihi 12.01. 2024

<https://www.milligazete.com.tr/haber/5858085/cedene-nedir-cedenenin-faydalanir-nelerdir> Erişim Tarihi 13.01. 2024

<https://www.aydin.edu.tr/tr-tr/arastirma/universite-yayinlari/Documents/I.%20VE%20II.%20ENDUSTRIYEL%20KENEVIR%20FORUMU%20KITAP.PDF> Erişim Tarihi 17.01. 2024

<https://arkeonews.com/seyitomer-hoyugu-kazilarinda-bin-500-yillik-organ-parcasi-bulundu/>) Erişim Tarihi 19.01. 2024

<https://www.yeniasir.com.tr/pazar/2021/11/07/yorgun-ellerin-turkusu-urgancilik> Erişim Tarihi 12.02. 2024

<https://unyezile.net/zanaat1.html> Erişim Tarihi 11.01. 2024

<https://unyezile.net/zanaat1.html> Erişim Tarihi 16.01. 2024

<https://google.com.tr/ünve> Erişim Tarihi 16.01. 2024

EK 1. RESİMLER

Çıkrık (Feride Karamahmutoğlu arşivi)

Sandranın ıkrığa monte edilmiş hali (Feride Karamahmutoğlu arşivi)

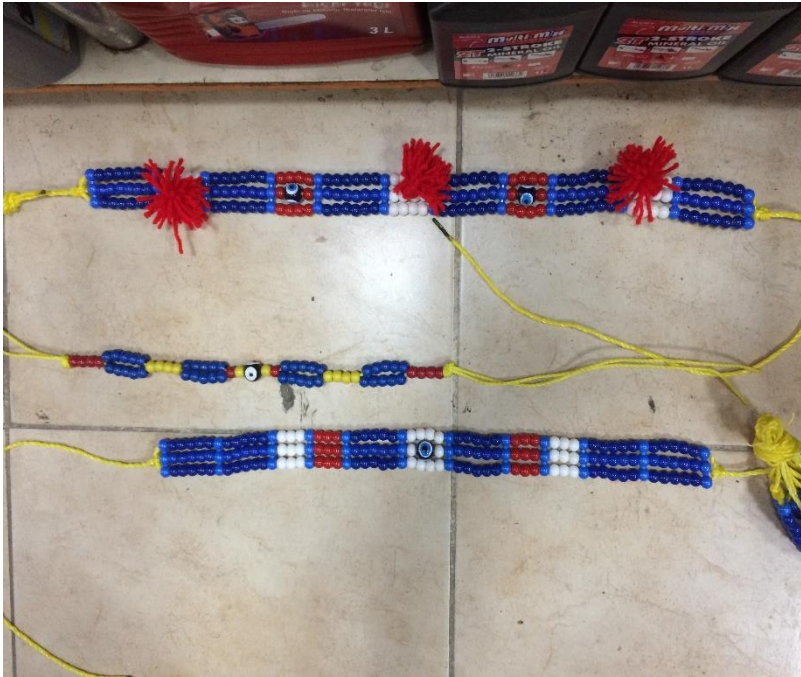
Mehmet Kösecioğlu yular balyası yaparken (Feride Karamahmutoğlu arşivi)

İpçioğlu ailesinin ustaları; Yılmaz İpçioğlu, Kardeşi Hasan İpçioğlu ve Yılmaz ustanın oğlu Musa İpçioğlu (Feride Karamahmutoğlu arşivi)

İpçi Őukrü'yü (Karamahmutoğlu) tanıyan Ünye esnafı (Feride Karamahmutoğlu arşivi).

Nihat Karamahmutoğlu'na ait dükkânda satılan nazar boncuklu hayvan süs başlıkları (Feride Karamahmutoğlu arşivi)

Tepe mevkiinde bulunan ve ip-yular yapımcısı ailelerin ziyaret ettiği ılık Baba mezar yeri
(Feride Karamahmutoğlu arşivi)

EK-2 ORİJİNALLİK RAPORU

EK 2. ETİK KURUL/KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-35853172-300-00002533850

25.11.2022

Konu : Feride KARAMAHMUTOĞLU Hk. (Etik Komisyon İzni)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 07.11.2022 tarihli ve E-12908312-300-00002501114 sayılı yazınız.

Enstitünüz Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Feride KARAMAHMUTOĞLU**'nun **Prof. Dr. Fatma Gülay MİRZAOĞLU SIVACI** danışmanlığında hazırladığı "**Küçük Gruplarda Meslek Folkloru Bağlamında İp-Yularcılık: Ünye Örneği**" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **22 Kasım 2022** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

